

П Е Ф - Г Е Ъ

57571

БЕРГÖдЧИС

Комі Музејлөн
БІБЛІОТЕКА

№ _____

К О М І Г І З

1 9 3 3

013

17574
СЫКТЫВКАР
КОМИ ГОСИЗДАТ — 1933

П Е ъ Г Е ъ

Комі Музејлөн
БИБЛИОТЕКА
№

БЕРГӦӐЧІС

ВІГТЈАС ђА КЫВБУРЈАС

Педь - Генъ —
„ВЕРНУЛСЯ“Сборник
рассказов и стихотво-
рений

Обложка В. Полякова
Изд. № 47. Уполн. Об-
лита № А—574. Заказ
№ 2202. Тираж 3000
экз. Сдано в набор
20/IV-33. Подписано к
печати 8/VI-33 г.

●
Редак. П. Шеболкин
Тех. ред М. Шестаков

1.

Пом-һи-dor саризөн шыбытчөма парма. Пө-рыс пујас мөвпалөм-пырыс чургөдөмны јенеж-лаң лымјөс туганјас.

Пармаын талун лөң. Војтөв піладор піңа көјінөн әбсөма турғысөм пармаө. Көзыда лөстасө лөзов јенеж.

—Чег-чаг! Чег-чаг!

Пуыс пуө, увтасыс-увтасө, увјас пөвсті су-нигтыр, пыщјоны керасан шыјас. Јемјас-код-вескыд пујас кывзөны пілајаслыс жівгөм. Со арөса вөрпјан медбөрјаыс сыркмунөны да һөж-јөһикөн копыртчөны, сеса шувгөм-рощкөм со-рөн пурскысөны лым пыщкө.

Кор гөрдөв шонди тапиктис вөртас дорөз, кор пувва рөма кыа гыөн-гыөн паскаліс јенежті, Габө Петыр ештөдіс талун кежлө медбөрја кер. Чертышкөн камгіс керјө да пукгіс курітчыны.

—Трон-н-н!—јуркһитис вөрын, солкјасігтыр разаліс пујас пөвсын.

Габө Петыр—лащкөс тушаа, гөрдөв ус-тошка мужік. Сылөн ем овмөс: вөв, кујім мөска-кукаңа, керка, гөтыр, кыч арөса пі да.. Собол һіма пон;—вывті бур пон—быд прөмыс вылө ныры-са. Бура важысаң-һын аја-піја кер дорын ужа-өны; вочөмны договор—пөрөдны да кыскыны

700 куб. вөр. Ужалоны сизі—возын кыкнаныс пөрөдчөны, сеса өткыс кыскасө. Сыбөрын бара кыкнаныс пөрөдчөны...

Габө Петыр виžөдиc, кызи увтаслаһын пыс зиліc зорыштны дод вылө сөкыд кер, да мөв-паліc: мыјла бара налөн һөжјө нормаыс тырө; ужалоны бытө і зіл пырыс, а воžө омөла вооны; мыјла-кө-тај бригадһыкјас сещөм-жө вөраины да кык мында вөчөны...

Габө Петыр сөлыштис да четчис, сеса горө-дис пыслы:

—Тажөс јешцө кыскы дај тырмас талун кеж-лө. Удтан-на. Ме летча-жө сеса.

Пыс воча һинөм ез шу, сөмын вөжжіө кут-чис. Воронко копыртис јурсө, кынөмөчыс лым пышти ујгтыр кутис кыскыны кер дод.

Габө Петыр сөкыда кыскис муžөм кокјассө. Сугдывтөг көјјалө сінјаснас пуыс-пуө, мөвпнас төдмалө: кущөм пу шогмө пөрөдны, кущөмыс кык кер петас, кодөс оз туј пөрөдны... Адзас-кө көчлыс м урлыс коктуј, ропкө јіžөм тошкас:

—Со-өд кыскасөмны... Нөкодлы кыјны тіјанөс.

Увтас мөдарлаһын лым ешкыныс пөртмасө јенеж рөмјасөн. Пыр матыстчө і матыстчө керасан шы, горажыка і горажыка кылө пілајас-лөн парскөм.

Габө Петыр-төдө—тајө ужалоны бригадһыкјас, сјөн і кежис талаһө.

—Чег-чаг!.. Чег-чаг!..

—Живк!.. Живк-живк!..

Кодјаскө керасөны, кодјаскө пілітчөны, сув-јысөны.

—Шабашітін-һин-өмөй, Петыр?—горөдіс жу-
жыд тушаа зон, сашкіс черсө пөрөм пуө да
пуккіс мыр вылө.

—А мыј сеса; кад-һин-өд.

Гартыштисны чігаркајас, өзтісны. Габө Петыр
гусөн-моз тывјалө сінјаснас бригаһікјасөс, шпут-
кігтыр сөрһитөдө зонмөс.

—Важ моз-на өд көнкө колскөданныд—вітөн
да квајтөн? Со-тај те кушөм, матерөј ош-код,
чуртї-будї. дај овыд тенад кушөмкө зев чорыд:
Вурдов!

Вурдов гораа серөктіс. Нужјөдчывлөмөн
тракһитіс пуө сашкөм черсө да выныштчөмөн
вылыс сашкіс. Сөмын шуөвтөм да чербанзір-
дыштлөм казавліс Габө Петыр.

—А морө вын тенад, чуртї-будї.

—Ог өд вомзас. Петыр. Ме бердө јен-чөрт
оз сїбавны... абуөг-да,—Вурдов бара-на гораа
серөктіс.

—Мөвпала, мөвпала һинөм ог гөгөрво: мыј вөс-
натї унжык верманныд вөчны? Вөрыс сещөм жө,
піла черјас мїјанлөн-код-жө... Морыс тодө мыјла.

Вурдов тапкөдыштис Петырөс пелпомас да
мөд кїнас індіс бригаһікјас вылө.

—Со адзан?.. Мыј адзан?

—Зїла војтырыд ужалөны. Мї-өд ескө огө-
жө дышөдчө-да...

—Пөчө-өд гырјын ва тојны, Петыр; сїз-тө
көт јешщө зїла ужав, еща пөлза воас. Те вїстав,
кызі мї ужалам? Со есіјө керасө, есіјөјас пїлітчөны,
мукөдјас сувјысөны... Тајө шусө уж јуклөм, со
көні сурөсыс. Тї-өд асныд пөрөданныд, мурта-

ланнЫд, сувјаннЫд, воланнЫд, орјөдланнЫд дај аснЫд-жө-і кыскаланнЫд.

—УжЫд-өд век өткөд,—шензө Петыр.

—Абу, Петыр. Тi ног ужалөмөн кадыс-весауна мунө, сө мыј i сојө тiјанөс. Пырөј пiыдкөд мијан брiгадаө,—вiсталис Вурдов. Петыр һедыр мөвпалыштiс, сега өвтыштiс кiнас.

—Час, мөвпышта. Тајө—абу көин, вөрө оз пышјы.. Олыштам да адзам. Термасөмөн овны оз лөсав.

Вурдов бөрвыв чатөртчөмөн бара серөктiс.

—Јона-же најан те, Петыр. Руч, а абу морт. Төдан, кортај ме газтыштли теd колхозө пырөм жылыс, мыј шуин?.. Олыштам-пө да адзам. Чудак те, Петыр.

Габө Петыр весiг дөзмыштiс чудакөн шуөмыс, шыбытiс чiгаркапом да вiзөдлис Вурдов вылө.

—Мед i чудак... Кыс-нө, ме һеграмотнөј, һинөм ог гөгөрво. Со-тај. чудак-пө... шуин-жө зонмөс. да гашкө ме быд вој мөвпала та жылыс... Чудак-пө. Öд мөвпышттөгЫд весiг пеклаө јур оз сујны.

—Но, но... Зев тај те скөрмыс, Петыр дад. Вај зiлжыка мөвпав. Семөйд тенад ескө i көсјө пырны мијан брiгадаө да теыс вежавiзө. Кыз-пө баф шуас.

Габө Петыр сувтiс. Сiнјас сервыыс төдчө-на чудакөн шуөм вөсна дөзмөм.

- -Ме понда мед пырө, сөмын вөлөс ог сет... Ачым кута кыскасны... Тпу, чудак-пө-өд.

Вурдов мырдөн кутiс серампетөмсө. Пырк-һитiс јурнас да серјознөја вiсталис:

Талун рытнас партјачејка да рабочком чу көртласны собрањњө. Воны, Петыр. Но да ме пырала-на сојөм бөрын.

Габө Петыр јуж туйөд вослаліг моз мөвпаліс Вурдовөн панлөм сорңи јылыс.

„...Со тај олөм-жө зонмөг пуксіс—колхозјас, бригадајас... Гашкө і налөн правда.

Вөв чалпасјасөн кодјем да дод сувјөн волкөдөм туй петкөдіс Петырөс ја туй вылө. Туй пөлөн кузала кер чукөрјас. Унаөс ын ескө катішщө вылө петкөдома да уна-на-жө і колөма.

Ја туй пөлөн муныштөм бөрын Петыр кежіс вөрө.

Вөрын пемыджык. Чөволан сынөд шебыртөма чөв олач вөр. Тащөмі чөвкүлөмас кылөны ојлөн шытөм кокшыјас. Со ңулыштіс-нын сіјө чусалан, кыаөс, өзталіс пемыдлөз јенежө југыд өгырјас.

Габө Петыр сөкыда вослалө; музыс свіңечгыјасөн солкјасө тушаас.

Пыр јонжыка і јонжыка пемдө, пыр југыджыка і југыджыка өзјөны козувјас. Мојдын-кодміча да шуштөм тајө зумыш вөрыс.

2.

Нөкја јура барак гөгөр—сук вөр: часөвөјјасөн сулалөны пујас. Віжов бі јүгөр кузмөс өшің пыр швачкө лым вылө. Струбаыс петө шың.

Баракын тырыс-нын јөз; шөјтөны пач дорсаң пелса дөрө, пырөны-петөны. Мукөдјас курітчөны.

—Мыј-нын Петыр, кымын кубометра талун вөчін?—Шыасіс паскыд тошка сөд дадө—Мірон.

Вом пелӧсас пыр сылӧн чурвиӧ каллан. Гојіг-
јуігӧн да уӧігӧн сӧмын і ідравлӧ. Сещӧма куріт-
чӧмгыс шујгаладор вом пелӧсыс увлаӧ летчыш-
тӧма.

—Важ моз-на.

—Ме талун ег-і ужав, мыјкӧ коскӧј дурны
кутіс.

—Но-о,—нужӧдчіс Петыр да сек-жӧ мӧв-
пыштіс: „ѡерт-нын коскыд... дыш, тӧдам-ӧд“.

Пачын трачкӧдчӧны сірӧда пясас. Пӧртјас
да щайыкјас гажаа ургӧны—варовітӧны.

Гојан пусӧм бӧрын вӧрлезысјас месытчаліс-
ны, коді кызі кужіс—пызан гӧгӧр, нарјас вылӧ
—да чӧскыда табкӧдчӧмӧн кутісны сојны.

Горӧнжык ывлаыс пырісны кык морт. Пе-
тыр пыр-жӧ тӧдіс Вурдовӧс.

—Щай сакар ставныдлы.

—Е, Вурдов; локтӧј паӧасны.

—Муртсыс-на пызан сајыс четчім.

Вурдов гӧгӧр бок виӧдліс.

Мі бӧравоз кежлӧ пырім. Оні којмӧд бара-
кӧ чукӧртчӧны вӧрлезысјас, лоас собраӧнӧ.
Тіјанлы колӧ-жӧ волены. Горӧныс зев ыжыд да
колана.

Здук-мӧд некод ез шыас. Клонӧдчӧны пӧрт
пыдӧсјасӧ паӧјас.

—Мі-ӧд абу партіјнӧјјас,—ружтыштіс Мірон
да ӧаӧ крај вомас тувјаліс.

—Мыј-нӧ кӧтъ?

—Муӧмаӧс сӧдӧјасыд, кынмӧмны... Кущӧм-
кӧ морлы собраӧнӧ. Уӧны колӧ,—кодкӧ кутіс
робкӧдчыны. Зумыштчіс Вурдов.

—Муқин? Сен-öd оз шөктыны кер туплавны

—Тіжанлы сетоны паскөм-көмкөт, ті сүд-дајас, ті-і соборутөј... Мі міса-тај, абу партіјнөјјас, Һи абу комсомол. Вернө-öd вісталі, мужікјас?

Ворлеқысјас пөвсын төвзіс вашкөдчөм. Му-көд ошкыштисны Міронөс. Көдкө сега ружтыш-тіс:

—дугды, Мірон, абу-тај те пастөм Һи көмтөм.

Мірон ескө сүвтөдліс-жө гінјассө, көсјіс ызгыштны да гөгөрвоіс, мыј сьдор ещаөн шыасө-ны, робкігтыр мөдарө бергөдчіс.

Габө Петыр суга візөдөмөн коллаліс Вурдовөс. Бытө ыжыд вына магнет кыскіс сіјөс Вурдовлөн мышкыс ас бөрсаыс. Тақсө важысаң-Һин најө вермасөны, мыјөн сіктын пансіс сорні колхоз јылыс. Мыјкө удітліс-жө-Һин мөвпавны Петыр. Зік-Һин көсјысглас сетны шыөдчөм колхозө пырөм јылыс да сөлөмас поэтысөм полөм—аслас шөркөд овмөс вөсна полөмыс пыр-на веніс.

Петыр коллаліс гінјаснас собраңнө вылө мунысјасөс да ышловзіс. Дырна пукаліс көзалөм шајнык бердын.

—Кытчө-Һин, Петырыс?—јуаліс Мірон, кор Габө Петыр четчіс да кутіс пастасны.

—Көјмөд баракө.

—дугды... Адзөмыд-тај уж. Оз-мөј сојјасыд вісны? Картіасыштамкө-а? Асным-тај сөмын колімө.

Мірон лөктіс пызан дорө да гөгөр візөдлөм бөрын, перјіс карті колода. Көдјаскө чөскыда-Һин сургөны.

Картіаснытө удітам-на. Час, ветла-Һин.

—Те-öd абу бригада... Сöлышт мiса, Петыр;
пöртчыг дај пом... Петыр, виžöдлы-жö,—Мiрон
најана чiткыртiс гiнјассö, кывнас шлочкiс да
кыскiс гач æпгыс вина доз.

Габö Петырлөн коқјасыс бытёö вужјасiсны
жож бердö. Весiг вом пыщкас кутiс чукöрмыны дул

—Мöдыг мыј оз-нын поæ?

—Мö-дыс?—Пöртчiс, пöртчiс, Петыр, ен
чiганiтчы.

—М-м...—Петыр, гыжјалыштiс балабöжсö да
кутiс пöртчысны.

Медвоæа вина порцiја бiја јокмылөн iсков-
тiс гырк пыщкöсö, сесга разалис туша пагтала.
Мöдыг да којмöдыг...

Јурын кутiс жувгыны.

Јуiсны видчысöмөн, мед ескö оз-жö суны.

—дасквajt недобор, трагичаыд!..

—двадцaт одна—очко, вашi не плашет!

—Сiз-сiз... Кык лун мыгтi-öd праæник.

—Сiз-пö-тај шуöны. Ак, каналлö, бара-на
казна лöсалис!

—Вaj јук, сват... Окота ескö сiктö летчыв-
лыны... Томнују ворса!

—Кыс јешще летчан; договорјас-öd вöчим.

—Но, мыјнö коæ?... додтö жугöдлин-ми, вiс-
мöдчин-ми...

—Ставөн-öd огö вiсмöдчöј... Сесга летчыны-
кö—ставнымлы колö öтщöщ.

Картiасысјас јешщö јонжыка копыртчiсны
Мiронлаæ да кутiсны вашкöдчыны. Сöмын Га-
бö Петыр кывтöм пемöс-моз пукалö; сöктам-
мöм гiнлапјасыс асныс куæсöны.

Сіз-кө аскі?

—Аскі. Ставлы колө өтшөщжык.

Нар вылын кушөмкө учыг унјывгыс кутіс сорһитны. Быдөн сылаң бергөдчывлісны.

3.

Göd морөса кырнышөн позтысөма вөр пышкө сап пемыд вој. Нһнөм оз торк пармалыг ун-зілсө. Јенежыс пујас јылөз летчөма.

Јітуј вылын вјшов чутјасөн југјалөны пөнар біјас. Тајө аскі кежлө лөсөдөны јітуј вајалөны бөчкајасөн ва да кыскалөны додгув тујјас.

Јітујсаңыс вескыдвылын, вөр пышкын, су-лалө којмөд барак; сыкөд ортчөн-моз—һолөд барак, кілометржын сајын кымын—вітөд, квајтөд..

Којмөд баракө чукөртчөны вөрлезысјас: тыр-існы-һын лабічјас; нарјас пөлөн пуксалөмны-і, дај өзөс дорын вел унаөн сулалөны... А лок-тысјас век-на ем.

Баракын тыдаланінын өшалө портрет.

—Те-нө, сват, локтін-жө?

—Локті-жө. Но морө тајјаслөн кушөм гажа.

—Пырөј, пырөј. Төрөдчалөј.

Тувсовја шорјасөн јургөны сорһіјас. Бригад-һікјас сорһитөдөны вөрлезысјасөс, мыј-һын „бу-рыс“ мірас, колхозјас јылыг, вөрлеқөм јылыг... Весіг кыптивлөны венјас.

Пөс, дука. Сынөдыс кунва-коф һилөг. Көв сесгакызу нөш качөд, өшјас јірк бердө. Көзы-дө і шоныдө велалөм дадөјас оз еласны, сө-

мын гыжҗасöны. Öшалан лампалөн бiыс тiпкө-
мөн öзjө.

—Лаңтыштлөj сесса, заводiтамөj!

Горңiјас һөжjөнiкөн лөңöны кызi рытјадор
варов ју. Пызан дорын сулалө Вурдов, јурсө
шыбытыштöма.

—Кыв сетчö...

Нускөмөн кывзöны вөрлезыјас доклад. Му-
көд олыштасны да јiрклаң тошнысö чургөдлас-
ны—чөскыда амi оз ојтсыштны.

Кымын воzө, сымын докладчик збојмө. Пө-
галiс да шкуркңитiс вывгыс пiнжаксө. Вiт чуң-
нас курыштас јурсiсö да öтарө-мөдарө копрагө-
мөн саркөдө вiсталө, бытөкапуста шырө.

—Пөрөдчөм в основном, товарiшјас, ештө-
ңин!.. Кыскөма вöрыс сөмын-на 47%. Тани—ми-
јан прорыв, татчө колө вöчны удар!..

Вөрлезыјас оз һин ојтсавны, сущкөмны сiн-
јаснысö докладчикө да быд кыв, быд öвтыштөм
сылыс кыјыштöны.

—...Став вын колө пуктыны задаңнө тыр-
төм вылө да тajөн сетны отпор кулаклы... Вөв-
јас оз тыр нагрузкаөн ужавны; чојгорув кыскө-
ны сөмын кубометр жын, лунсө колмалöны...
Кыскасөм да пөрөдчөм абу торјөдöма... Ем ми-
јан бригада. Пөрөдчан задаңнөсө февралын-на
тыртис. Најө ужалöны конвејернөj сiстема сертi.
Со кодјаслыс колө велөдчыны ужавны. Лунса
кыскан нормасөкө кыпөдам 600-650 кбм.-өз,
задаңнө тыртас строк кежлө, бырөдам прорыв

Ытја ваөн ызөптiс ызгөм. Быдөн вiсталө, а
кывзыс абу.

— Пöрадoк, пöрадoк колö кутны! Kодi жа-
лајтö бaјитны?—Вурдов оз-нын шпынжав; кiјаснас
пыксöма пызанö. Öлдны ызгысјасöс сещöм-жö
сöкыд, кызи i пыкны вoссöм мелница пруд.

Порог дорсаң жоң шөрö петис скөр чужö-
ма дадö. Воңын висталöмыс весиг ез кыв не-
кодлы, сöмын тыдалис тошнас пыркöдöм да кi-
јаснас шенасöм, зик киноын моз-жö. Ызгöмыс
лаңтыштіс да поңис-нын велавны сорнисö.

—...Прорыв-пö! дадö-мöј сес мыжа?. Так-
скаң, абу дадö винöват; вөрлезан нормајас выв-
ті гирысöг.. Ми тајö гөгөрвоам дај шуам...
Сесса вöвјас сувталисны, додјас жугавлисны,
норма оз тырмы, зароботка ічöt, төвар оз
сетны...

— Вернö!

— Ставсö правілнö висталис—шогмытöм
ыжыд планјас лөгöдалöмны.

Зипоз бара-на кутис жувгыны. Пелöсыс-пеле-
сö домповодтöм вöв-моз гөңајтö ызгöм.

Вурдовлөн сінјас лечыдöс, гөлöсыс чорыд.

— Сісципына колö кутны! Лаңтлö!.. Тани
сорнитисны—вөрлезан программа-пö вывті ыжыд.
Ничего подобного! Страналы колö вөр: фабрик-
заводјас відчысöны машинајас, станокјас; сикт
корö уна трактор, мукöдпөлöс вiңму ужалан
машина! Заданнö поңö тыртны, сöмын колö
мобілізүитны став выннимöс... Кызи ми ужалам?
Уж вылö петам 8-9 часын, 2-3-ын бөр-нын пы-
рам. Лунтырөн кілометр сајыс кыскам вiтыс...
кор квајтыс... А поңö лунјугыднас кыскыны
сізімыс, көкјамысыс. Чојгорув кыскігөн сөвтам

кубометр жын. Емөг уна Һелучкјас: дышөдчөм, нарошнө додјас жугөдлөм, вөвјасөс ужтөг су-
лөдөм. Абу задаһнө ыжыд, а кужтөмлунным да
дышлунным ыжыд. Тажөјаскөд-і колө вермасны.
Kodi вөчө да кыскө мшка кубометр вөр, өд-
зөдө гјант заводјас течөмлы. Kodi дышөдчө,
лабзө—сјјө абу пјатметка дор, сјјө кулаклы
кывыв ужалө! Кызі робочөј тышкагө быд тонна
чугун вөсна, кызі горһак вермасө быд тонна
ізшом вөсна, вөрлезыгылы колө вермасны быд
кубометр вөр вөсна. Öд оз промпартја вреді-
телјас, оз мукөд контрреволюціоннөј сволота
лөгөдны мјанлы бур олөм—асным, робочөј да
ужалыс крестана! Тани колө шуны: бырөдам
прорыв асланым фронт вылыс, і те Педот і те
Васө, і те Машө—ставныд лоө ударһкјасөн!

Вурдов брјтваөн моз вундіс сорһисө. Здук
мөд өшаліс чөв, бытө баракын һекөд абу.
Вөрлезыгјас век-на відчысөны воҙө вјсталөм,
но Вурдов пуксіс. Сесса мортыс-мортө котөр-
тіс шөпкөдчөм:

— Чорыда өд шөраліс.

— Стелнөја баітіс. Öтчыд фронт вылын
таз-жө мјан баталјон кутіс ызгыны—һаһ-пө оз
тырмы, вәјө лапті пыфди сапөгјас... Сесса лок-
тіс командр да вјсталіс да вјсталіс! Сјјө-жө
лунө сесса мјан баталмон петіс походө. Стел-
нөј вөлі командр.

Та бөрын сорһитөмјас кутісны мунны рөв-
нөјжыка.

— Со, нывка көсјө сорһитны,

— Валајт, валајт... Кывзам.

Пызан дорö петис паскыд чужöма ныв. Сijö збоја пыркнїтис журнас да панис.

— Унаыг кывлан сорнїяс, jıтуjöd-пö кыскасöмыд сöмын ноксöм. Тажö, дерт, кулаксаң петöм сорнїяс. Jıтуj вылын да балкїја туj вылын колö мїжанлы кутчїсны ужавны куjım сменаöн. Сесга томjöz оз-на гөгөрвоны, мыj вöсна колö ударнöја ужавны. Мїжан брїгадаын вöліс öтї зон. Бура ужалöмыг сїjös брїгада шуїс премїруjтны. Сылы вöлісетöны руд френч да морт ыс нырсö чатöртис; мем-пö колö сödös, рудыд-пö мїгтöм. Göd френч ез сетны даj скöрміс мортыд, петис брїгадаыг.

— Тажö-нö Платон Васка jылыг гарыштїн?

— Göd френч зонмөг ковмöма. Не кукры-мукры!

Вөрлезыгїяс шмоңїтыштїсны да бөр лаңтїсны!

— Сесга классöвöj враг бөрса колö вывтїннїн суга вїжöдны. Ме вайöда тащöм факт: талун мїжан брїгада шуїс вöтлыны брїгадаыг öтї нывкаос. Мыj вöсна нö? Ем сылөн документїяс — баггыс jуксöма, кодös неважөн-на кулак-лöмны, сесга во кык-нїн олö комсомолын... Но тажö нылыс—ыжку пыщкö зebсöм көjїн. Брїгадаö пырöма, мед комсомолыг оз вöтлыны да мед кызкö-мыjkö велöдчыны сурны. Брїгада шуїс вöтлыны кулак нылös да чуксалö, вөрлезыг-колхоңнїкїясös, батракїясös, беднакїясös, шөр кода олысїясös котыртавны брїгадаїясö. Сесга јешщö-на чуксалам ставнытö не петны вöрыг праңнїк кежлö.

Медбөрја кывјасгыс вөрлезыҗас кутісны
копрөдлыны јурнаныс. Шыасны һекод-жө ез
шыас.

— Вајлө меным кыв, көсја макһитны реч,—
Мірон гызымтіс пызан дорө, кутчыҗис тошкас
да кутіс виставны.

— Лөсыда тан баітіс міча нывка. Сөмын
җаҗөйд шуө—мем-пө колө шөйтчыштны дај вөл-
јас шөј лөз кодөг-һін... Ік...—суһіктөдіс Мірон-
өс. Мірон һумдіс да візөдліс Вурдов вылө.

— Ме ног таҗі—праһнік кежлө летчывламө,
а сы бөрын... ік—зілжыка кутам ужавны дај
верстајтам. Вернө өд сорһита, мужікјас? Вернө,
җерт... ік...

Өтіклайын, мөдлайын ошкыштісны Міронөс.
Вурдов бара-һін кіјаснас мыжсөма пызанө,
бара-һін чорыд кывјасөн крапөдө.

— Вөрыс петны оз поҗ—прорыв колө бы-
рөдны. Быд лун дона, быд морт, быд вөв выв-
ті колө.

— җаҗөйд-өд абу багатыр... ік... дај горт-
сајаслөн турун-пес бырлагіс.

— Те, Мірон, талун јуыштөмыд.

— Ме?.. Пөрјасан. Сөмын пиҗ вылө вој-
тыштөдлі.

Тошјас качісны вывлаҗ, чіпанпозјын моз,
кыптіс кот-котсөм—серавлөм.

— Гөлөсујта: коді оз көсјыс петны вөрыс?

Бытө кос гоҗөмө му вылын чепјас: өві сен,
мөд тан—вывті еҗа кі кыптіс, сөмын бригада
да кымынкө вөрлезыс гөлөсујтісны.

— Нолтö, нолтö... Педот, Трöпim, нывјас,
петкöдлöј пример.

— Мыј, сват, лептам огö-нö? Огö-жö мукöд-
јасыг колтчöј.

— Вурдов менö дај лыдды: Сурвасов Пе-
тыр—со кыз квалтöд!

Мирон гораа ропкитыр эбсис јöз саяö.

4.

Ывлавылын вöли пемыд-на. Лöң асиввоэлөн
ловшыс тöдчис-жö-нын. Чусмöны козувјас, кел-
дöдö јенеж.

Баракын унжыкыс-нын олöны шонтöны сој-
ан, пуэодöны щай, лöсöдчöны петны уж вылö.

Габö Петыр век-на стынтö уэö. Нускöны-и
мукöдјас, кодјас колан рытö картиасисны.

— Петыр четчы... Бокыд лöмассас.

— Четчалöј, пјатилеткасö уэанныд!

Уэысјас, палалöны. Орэом сінјасыс сöкыда
потöны. Ојтсöдлö.

Габö Петыр некод вылö вiэдтөг мунис
мыссыны. Вомпыщкас гiснанын-код дука, век-
на винаөн гордэдлö.

Ывлавылыс пырис Габö Петыр пi,—Семен.

— Бөвтö справитiн?—јуалис сылыс Петыр.

— Справитi. Öни зöртор петкöдi.

Öшиңтасјас лөзөдöны. Вөрлеэысјас ештöдö-
ны сојом-јуом.

Габö Петыр талун зумыш. Ачыс озгөгөрво
мыј вöсна скöралö. Мыкö абу сынов дај прöст.

Мыјкө бытѳо оз тырмы, лібө ачыс кущөмкө омөлтөр вөчөма.

— Төрыт, Петыр, собраңнө вылас ен воль? Зев-өд иңтереснө вөлі.

Габө Петыр візөдліс „со кыѳквajtөд“ Сур-васов Петыр вылө. Вөлістї гөгөрвоіс, мыј вөс-на талун дузјалө төрыт картіасіс, а собраңнө вылө ез мун. Бөрынас сесга унмыс лічкїс-дај.

— Гөлөсујтім вөрыс ңе петны. Ме вөлі со кыѳквajtөд, төзө.

Мірон тошсө мыскыштөм бөрын сушкїс шујга вом пелөсас каллан:

— Адзөмыд-тај ошјыгантор. Гөлөсујті пө... Тї ужалө, а мі летчам. Менам вөлөј коксө дој-дөма, чотө. Вернө-өд, Петыр? Летчам дај прөст. Тајө уж помыс он-жө-ңін озырмы-а.

Здук кежлө чөвусіс.

— Гортө?.. Төрыт-на асным гөлөсујтім-да?

— Ме ег-а...

— Ме ег-жө,—ңімкода шыасісны морт-мөд, бытѳо абу-кө гөлөсујтөмны і правөс најө.

— Петырыс-нө, летчан-жө?—Кодкө јуаліс Габө Петырлыс. Сіјө ескө көсјіс шуны „ог“ да кывјыс горш бердас сібдіс төдвылас усі тө-рытја рыт, мөвтыштїс ңебыд шаңгајас јылыс. Колөкө ескө „ог“-жө і шуіс да мөвпыштїг кос-таыс Мірон сы пыдѳті кыввізіс:

— Петырјаскөд мі летчам. Вернө-өд?

— Збыл-ө-мөј, бат, көсјан летчыны?—Јуаліс Петырөс піыс.

— Збылө!.. Збылө! сѳерт, збыл. Мамыд-тај ңаргө, пес-пө быріс... дај сіјөс-завод пракмуніс...

dođıyđ ıko jugalı-i. Tuııasys adö pyran
poc kodöc—topkаныc-topkanö, шыböмыc-шы-
böмө cöмын-i шыблалө, вıсталıc Петыр, ачыс
сек-жө мөвпыштıc: „...мыı ме cöра, cııöстө тан
почө онтавын... Прөстө ылөдча, гөгөрвоöны-
öd најö“.

— Oz ков летчыны... Празнычаıтөмөн вöрыс
ачыс оз пет-öd... cөeертїрөн лоан-i. Мыı пöм-
зайс празнычаıтөмыc?

Мїрон перıылıc вомгыс каллансө, cöлыштıc
да бөр суцкıs важıнас.

— Ғпу, мат твоја... прегватаја богородı-
ца. Зев-тај те зıм лоöмыд, Ғурвасов. Абу-на
буракө коскад сујöма.

Баракын кыптıc зык.

— cөeертїрство тајö тıјан!..

— Med-i cөeертїрство!..

— Став пыдđı мı гөлөсујтım!

— Гөлөсујтıd-кө i ужалöј, а мı летчам!

Ғурвасовıас пастагıсны да лөcödчıсны пет-
ны уж ылө. Порог doröz-ıın локтıсны, а пыр-
на венöны. Габө Петыр јурсө öшödöма, cın-
кымıас пырыс вıödö Ғурвасовıас ылө. Сесса
качалıc пысылыс пастасөм да јуалıc:

— Те-нө кытчө?

— Ужавны. Ме гортө ог летчы.

— Ме вöсна колтчы, cöмын вöлөc ог сет,
летчöда-жө.

Семö зумышөн вıödлıc багыс ылө; чужөм
сервыс төдчө мыı көcјö ескө чорыд кыв шу-
ны... Богтıc асгыс черсө да Ғурвасовıаскөд
петıc баракыс. Баракыс пыр-жө чөвмıс.
Колтчысıас вıödöны мөда-мөд ыланыс.

Габö Петыр вомдорјассö мушкыртöмөн пу-
калö көзалөм шайык возын.

— Со-öd, ез-і поддержитны. Төдчöны-тај
колхозныкјасыд, угөдитны зилöны. Но мед-і
тилсöны јöјјасыд. Вернө-öd Петыр?

Петыр сöмын бугжылтчывліс Мірон вылө,
кыв-ны жын ез шу. Гөкыда ышловыг моз во-
діс нар вылө.

5.

Шондыс дымвиқö јаг вылын.

— Чег-чаг! — Чег-чаг, кылө өтклайыс.

— Живк-живк! Живк-живк! — кылө мөдлаыс.
Ращкігтыр порöны пујас, весіг јагыс бытө сыр-
мунлө.

Јагын керасöны-і, пілітчöны-і, сувјысöны-і...
Збој уж клучөн пуö. Нымкода өзјöны том чу-
жөмјас. Весіг шондыс шөщ шпынјалө.

— Чег-чаг! Чег чаг! — Тајö керасö Семö.
Чербаныс сöмын зірдыштлө да сапкысö пуö.
Јездов чагјас прысмунöны лым вылө.

Семöлы долыд. Öтпöвсөн ужалө. Шенышт-
час да голіас сөнјасыс пöлтчывлöны быдөн.
Виқодны-кө, бытө, ворсö чернас, сіласö пробујтö.

Сен-жө неылын пөрөдчө Вурдов. Тајö кык
том морт пырöмны пујас пөвстö да чашјöны
вöрсö. Шувгöны усыс пујас, пөкөрйтчöны налы.

— Семö, лок курітчам, — горөдіс Вурдов.

— Но, кыз-нын, Семö? Ен-на муз?

— Кушөм амі муқом. Виқодла мукөдјас вы-
лө да бытө вынөј кык мында содас.

Вурдовлөн сінјасыс ворсöны. Сещöм-нын сійö морт — музöма көт абу, век öткoдa шпың-жалö. Шпыңжавны шпыңжалö, а ассыс ужсö тöдö. Сіјөн-і радејтöны сійöс вөрлезыгјасыд.

— Сіз-кө талунсаң зик-нын көсјыган ужавны бригадаын?

— Пөрöдчöм-кыскасöм ештытöзыс...

— дај кылöдчигөн-і? — јуалис Вурдов.

— Ферт-жö-на. Сöмын тај баф... — мөвпаліг моз висталис Семö, ез і помсöд сесга, лаңтис.

— Чудак сійö. Бостöма да гортас летчöма. Міронјас кампаңнöө вескаліс, сіјөн і торксіс. Міронöс ме важөн-нын пріметіті, колхоз панöм-саң. Оз-оз да сещöма кыскыштас! Оз поф сы-вылö надејтчыны. Најан. Кызі аслыс буржык сізі-і вöчас. Но-да öні велöдасны сійöс...

Семö кывзö, кывзö-дај мөвпалö, воіс ез-на бара бафыс гортас, мыј ын вöчö?... Фруг черöб-тис да суга кутис візöдны вескыдлаң, сесга һумдіс.

— Со!.. Со тај сійö. Абу летчöма!..

Вурдов чујмөмөн візöдліс Семö вылö, сесга бергöдіс јурсö сылаңö, кодлаö вöлі візöдö Семö. Медвоз, торја чујмөдантор ынөм ез кафав: лөзалыс лым ешкін, пујас, пујас пөвсын ужалысјас...

— Мыј-нö чујмалан?

— Со-тај, миса гызымтö-локтö — софивöйд. Сіјö-і ем: кыс, миса, шапкаыс зик-жö сылөнкод — гөрд понкуыс.

Вурдов бара візöдліс да вөмісті кафалис лымті собітыгöс.

— Но!?. Петыр?.. Бағыд-тај. Со-тај чуда-кыд, јенежсыс-кө уғис-а. Час, мыј кутас сор-һитны.

Вурдов да Семө лаңтөмөн кутисны видчыс-ны Габө Петырөс. Сіјө локтіс да мыжаөн һум-дыштіс

— Ен мөј, Петыр, летчө? Мыјкө тајнө вөлі бајтөны тіјан јөз...

Габө Петыр мөдарө виқөдөмөн кыввиқіс:

— Бергөдчі. Заведка орис-да...

Кілометра кык кымын-і лоі мунөма. Кхы... Кор-гі да коргі тіјанөс, јагсө зоһнас кыщовті.

Вурдов крепітчө. Серамыс ескө сізі-і резө сіңјассыс. Вомдор пемөсјасыс тракјыгыштөны-і. Сөмын мортыд крепітчө.

— Кор-нө сегга летчан?

Габө Петыр вескыда виқөдліс Вурдовлы сіңјасас:

Мөдысжык коркө... Заведка лөгөда-да.

— Чудак, міса, те, Петыр.

Петыр ез һін скөрмы чудакалөмыс.

— Міронјас ышөдісны. Қик-һін мөдөдчывлі.

Пукала доғдын да сөтка ас вылө: һеладнө, міса, вөча, коліс колтчыны. Ме өд абу кушөм-кө кулак, подкулачһик-мі. Мөвпалі, — мөвпалі— дај бергөді вөлөс тујжынсаһ. Чөрту, міса колтча...

— Мукөдјасыс-нө мунісны? — Јуаліс Семө. — Небоғ кағаласны...

— Мунісны најө. А зев-жө-һін оз лөсав, кор дезертірнад шуасны, — вомсө вежіһтіг моз шуіс Габө Петыр.

— Семöйд мијан бригадын-нын. Ворсеин
питö, — висталис Вурдов. Петыр визöдлис Семö
вылö, сесса тошсö гыжыштіс.

— Medja. Me-ed, ме вöсна... Ме-і ачым мөв-
пышти пырны, — чорыда-нын содтіс Петыр.

— Tajö-і локті виставны тїжанлы. Собіті да
собіті... Кујимнаныс серöктісны.

— Чу-удак! Колхозаным-нö пыран он?

— Сїјö-тај виставны-і локті, міса. Јагсö зон-
нас кышовті чудакиды. Мыјнö сесса пукаланныд?
Ужалö. Пјатїметкаыд-öд тазтö оз тыр. Часлы,
öтї пу көт ме щöщ пöрöда. Лунсö шмонјалї-нын
ескö-да.

— Вайлö зевтчывламö! Ударнöја!

— Чег-чаг!.. Чег-чаг, — елтчöны мöда-мöд-
лы черјас, мöда-мöдныскöд ордјыгöмөн кокасö-
ны пожöмјасö. Шувгöны гаңыс пујас, рушкі-
рашкі чегјасöны увјас.

Јургö јаг, гөрдлö лымјөг морöстырнас. А
вылын пöлыңасö шондї; ыпјалö-ломтö југыд-ју-
гыд, бытöтö зїмбырөн зыралöмны.

1931 во.

1.

Тувсовја лун. Саріңөн лөзалө јенеж. Вылыті шуңгөны міча сера кымөрјас. Небзө, ловзө му-вылыс. Воссаиңјасыс ңулөма шондиыс лым еш-кын. Сөмын вөрын пыр-на діјасөн кујлө рөш-кыд лым.

Кырјас костын ворсөдчө вөрса ју. Пөлөныс ур-р-гөны со арөса пујас. Шонтөны гож возын лысөмнысө. Ңимкоҕнысла пыркөдөны јос туган-јаснаныс.

Көж вестын мөдлапөлас уж шыөн јургө по-жөма јаг.

— Бостлөј! О-оп!

Труна-трана тупылтчөны керјас. Ыз-буз су-ныштөны ңилөг гыјас пөвсө. Гөрөны ју пыдөс. Бөр бымыктөны ва вылысө да бергалөмөн кыв-төны. Кывтөны өткөн. Кывтөны гозјасөн. Кыв-төны чукөрјасөн.

Ңимкоҕас пөчө-пармаөј! Виқөд: котырөн-ко-тырөн тілсөны те пыщкын ужалыс војтыр, сө-лөмсаңыс камгөны лун і вој. Мөвпалөны пөрыс тушатө виқлавны көрттујјасөн, шоссејјасөн. Гы-қөдас сынөдсө појезд. Сувк-гавк өзјасны електро-

*) Вистлөн воққа ңимыс „Ударыкјас“.

лампајас. Заводса станокјас, машинајас кутасны
сывны уклад шыөн, доналас јенежыс, гыҕас сы-
нөд, лажмунаң зоҕнад те—пөчө парма, томман.
Выл шыјасөн бостсан горавны: Выл Војвыв!..
Выл Војвыв!

— Öтүвја вын бостас!—шонділаң качөдчө
кавішщө вывсаң. Ужалө том јөзыс ударнөј бри-
гада. Чужөмјасныс, тулысыскод-жө, долыдөс.
Восса морөснысө һулө төвру. Сөнјасныс гез
праҕјасөн ворсөны.

— О-оп!.. Јешщө өтчыд!

Öтi кер чукөр дорын тiмсөны һөлөн. Сени-
жө косiңгi чужөма зон, збој сiңјаса Васө. Васө-
лөн гадҕөс кiпыдөсјасыс чорыда кутөны кызпу
зор. Куз тушавыс һугылөн һугласө. Шондi зарһi
кiподнас малалө сылыс мегырөн сiңсөм мыш.
дөрөм пыщкас шпорөдчө төвру. Васөкөд орт-
чөн ужалө өмизвaөн өзјыс чужөмбанјаса Öдa.
Сосјассө пужөма. Јурсiсө зөбөма гөрд јуркөр-
төд улө. Сөмын сөд јурсi чiткылјасыс оз көс-
јыны зөбсасны шондiыс. Мырдөн летчөны пел-
помјас вылас.

— Бостлө өтпырјө. Но-о!—велөдө Васө. Сор-
товка вөрзө да быгылтчө. Швач усө кырјывсаң.
Трун-тран—вiзөдан да ваын-һин.

— О-го-го!—јургө кавішщө пастала.

О-го-го,—кылө јөлалөн мургөм.

— О-го-го!—лебалө ју пөлөн, лажјалө пар-
матi, лаңтө ылын-ылын, көнi сiңмөн сузтөм са-
ризөн гыасө пушкыр вөр.

Уж пуө. Јаг пастала жуөны војтыр: тошкајас,
тоштөмөс, зонјас-i, нывјас-i.

— Сулавлөй!—Друг уж костын горөдс Вагө.
—Ме мыкө мөвпышти,—содтс да керҗыс-керҗө
четчалөмөн котөртс чомҗас дорө. Небыр мыҗти
ваҗс сир тыра туҗс. Вом тыр серамөн виҗөдлс
жортҗас вылас да гижс кер вылө:

„Витвога план тыртам нол воөн“!

— О-го-го!—Бригадирҗас кутчсгсны зорҗасө.
Сортовка бордачөн лебҗс улө да суныштс сол-
көдчыс жуө.

— Мыҗ-һин, томҗөз вөчанныд?—Локтс да жуа-
лс Педот дад. Сижө нароснө локтс виҗөдлыны
ноксөмныс вылө:

— Виҗөд, Педот дад,—кыввиҗс Ода да мөд
кер вылө гижс:

„Став лезөм кер кылөдам заводҗасөҗ“.

— О-го-го!—лебҗөны гора шыҗас том јөз
дорыс. Шпорөдчөны тувсовҗа сынөдын вына
борднаныс.

— Гөгөрвоин, Педот дад?—Шпынҗалө гөрд
чужөмбанҗаса Машө. Педот дад кутчысгс зорҗө.

— Ваҗлө-инө отсышта тижанлы,—вигталө да
сужө зорсө кер улө. Зелөдчө—голаас сөнҗасыс
ботмөны, врсалөны.

— У-ук!—керҗыс лебҗө-һин улө.

— Со-таҗ,—шпынҗалө Педот дад тошкас
кутчысөмөн.

— Гыасыс пуҗас вывти небыдсгк кокшыөн
локтө гөд гинкыма аһ—рыт. Шонди гөрдөдө.
Гинпөвнас виҗөдө улө, бөрҗө оҗбыртанин. Ывла-
ыввса шыҗас небҗөны. Ју вылыс гылымө—
југҗө. Виҗөдчөны сы вылө пуҗас, һимкодасөны.
Ју бердсаһ ыркјөдлө.

— E-ej! Kad-һын шабашитны! Чердорјасаныс
јөктөны кыа јүгөрјас.

Ывлавыв пыр јонжыка сөдасө. Пу вужөрјас
паскалөны. Мөдлапөв шынасө, шебрасө һебыд
ру ешкынөн. Гөрдов кыа јүгөрјас ујалөны ывла-
вылын.

— Тілі-тілі... Тів-тив,—кывтөны понөлјас до-
рыс мелі шыјас. Тајө зөла лебачјас лөсөдчөны
уәмөдчыны. Kad-һын-өд. Со, шондыс оз-һын ты-
дав. Лаһтө вөрыс ур-р-гыны. Унзіла сінјаснас
читкырасө јуыс. Вегіг кымөрјас улөжык летчисны.

Тілі-тілі.. Тів-тив,—kad, kad-һын уһны.

2.

Чөволө ывлавыв, вугралө, вөтасө. Сынөд
ыркалө. Ш-ш-ы...—Меліа, меліа унјывсыныс шыш-
көны пурјас.

Чомјас дорын өзјөны біпурјас. Рудов шын
гыјас везјасөны сынөдын. Орјавлытөм һугыл-
јасөн кыссөны јаг вывті, паскалөны, сөзөны пу-
јас јылө. Бікіһјас савкһитасны чукөрөн, јөктөны
пемыд сынөдын. Мөтырјас јылын өшалөны дөрт-
јас, щажыкјас. Руасөмөн пусөны јуква да рок.
Чөскыд сојанкөр делөдө ужалысјасөс. Кынөм-
јасныс јандыстөма муралөны.

Сојан пусіс. Сојөны чомјасын, сојөны біпур
дорын, кодлы кызі лөсалөжык. Азыма паһасөны.
Чөскыда тапкөдчөны вомнаныс. Муралыс кы-
нөмјас лаһтөны.

Зуһвізө пукалө біпур дорын Урсуәев. Зу-
мыша візөдө біпур пыщкө да мөвпалө. Јурөстас

вугралыг сынӧдӱн том јӧзлӧн серам да бергӧд-
чывлӧмӧн виӑӧдӧ сӱнгугјаснас.

Катӱшщӧ вылын тыдалӧны кер чукӧрјас. Уна
гурс кер-ӱн тајӧ лунјаснас летчӱс кыркӧщ улӧ.
Лун-мӧд ужавмӧн сӧмын-ӱн колӧма. Урсуџев
виӑӧдӧ на вылӧ да вомдорјассӧ јӱрӧ. Адзыгсӧ
сылы: кер чукӧрјас абу-ӱн кер чукӧрјас—трак-
торјас, станокјас, машӱнајас... Ортча-ортча трак-
торјас вӧрӑӧны да муӧны—гӧрӧны путкылтӧны.
Со, со.. сылыг овмӧссӧ сӧд муӧ гӧрӱсны. Кы-
пӧдчӱс сетчӧ колхознӧј кӧџа. Гыасӧ, шаркӧдчӧ,
зарӱӧн лӧсталӧ.

Урсуџев мӱстӧма јортчыштӱс да кутӱс гуд-
равны жборӧдчыг јаја шыд; паӱыштӱс, сесса
бостӱс мӧтыр вылыг, руасыг пӧрт да солалӱс.
Ректӱс пестӱерыг паскыд чышјан вылӧ выја ӱаӱ,
муткыртӱс падвежӧн вескыд кӱнас морӧс паста-
лаыс да кутӱс паӱасны.

Паӱасӧ чӧва. Виӑӧдлӧ бригадајаслыг котырӧн
олӧм выланыс—вӧрӑӧ сӧлӧмыс.

Паӱасӱгас Урсуџевлы друг угӱс тӧдвылас
вежон сајын лоӧмтор. Локтӱс сы ордӧ селсӧ-
ветса председател да кӱјастӧг-ӱн, ӱнӧм вескыда
вӱсталис:

— Теџ, Урсуџев, унаыг-ӱн щӧктывлӧма
вӧрӧ петны ужавны. Став сӱктыс петӧма, сӧ-
мын те гортад пӧсӱаӱ сојан... Кыӱӱол час
срок!

Кыӱӱол час-пӧ-ӧд... Кулак. „Со тӱјанлы кула-
кыс“,—мӧвпыштӱс Урсуџев да виӑӧдлӱс кабыр
вылас. Ышловӱс. Вунӧдӱс јајашыдсӧ. Ошӧдӱс
сӱнтасјассӧ, вежӱӱтӱс вомсӧ.

Біпурыг паскалан жүгөрјас ворсөны бікіңјас-
көд. Пемыд лөз јенежыс летчөма улө, өшалө
пујас јылын. Откымын козувјас җірдалөны јитөд-
јасөн. Пушкыр јура пожомјас вујөрјасөн сула-
лөны. Кынмөмаос—оз вөрәыны. Пемыд вој шы-
төг лебалө на вывті. Кыө сөд јурғи җіткымјассө,
лөмкүјтө, віқө ывла вылыг чөскыд ун.

Урсуәевөс палөдіс рашкөдчөм. Кодкө локтө.
Һедыр мысҗи біпур дорө петіс Педот җаҗ..

— Педот, лок пуксы. Рытыс-өд мјан, — төдіс
да шыаҗис Урсуәев. Педот җаҗ кејис біпур
дорө да пукҗис Урсуәевлы воча.

— Кытчө ветлін?—Јуаліс Урсуәев.

— Сіҗі. Төңәі черпу бостҗывлі вөчны. Та-
лун тај көсја вөлі ештөдны.—Педот җаҗ пестіс
калмаңсө, сегса кыскіс пуртөссыс пурт да ку-
тіс шымөдны черпу. Урсуәев мөвпыштис да ыш-
ловҗыг моз віҗталіс:

— Ек-ма, Педот, олөм-жө пукҗис.

— Мыј-нө сіҗ?—Віқөдліс да јуаліс Педот җаҗ.

Лечыд пуртыс гылыда шлівјалө черпу вывті.
Јежыд чағјас четчалөны муө.

— Он-өмөј аҗы. Һаңыд норма, сакарыд
норма, төвар бырі...

— М-м... Топөдіс, топөдіс,—кывјө воөдчө
Педот җаҗ.

Урсуәевлы лөсалисны тајө кывјас да пыдө-
жык кутіс сорһинас пырны.

— Вөрад ужөдөны мјанөс, налогнад пөдтө-
ны... Сар дырјі лөбыджыка овгыліс,—віҗталіс
Урсуәев да ышловҗис.

Педот дад чова, вöласыштіс сесса сінјассö лептывлöмөн шыагіс:

— Торја кокңіа ез ескö овсывлы-да. Серт, кодлы кызі... Тіјанлытö—озырјаслы—лöсыджык, серт, вöлі сектö овны. Старшіна, урадңык тіјан дор сулалісны-а. Міјанлыг-і медбөрја кукаңтö вöлі картасыд петкөдöны. Сіз, сіз...

Кыкнаныс ңедыр кезлö лаңтлісны. Урсуаев мөвпаліс, кызі ескö воқö нуөдны сорңісö.

— Оз, оз саммыны коммуңістјасыд олöмнас вескөдлыны. Коди озыржык, сіјос-і топөдöны. Сізнад, серт, кресанаыд оз кутны візны мшнөј мөстö. Боста ачымös: таво ңолго пунктісны, мельчаос мырдаісны. Ме-жö вöлі сіктсалыс ңаңсö іза, ошкөм пырдаі кулакө пунктісны-дај. Омөл олөм, Педот. Озыржыкјассö бырөдасны-а, чіг гөлыс-і колас сесса. Со, тед-і соціалізм, Педот,—Урсуаев вісталіг чөжыс віқөдіс Педот дад вылö.

— М-м... Топөдöны-тај ескö тіјанös-да,—відчыгөмөн лезас кыв Педот дад да воқö кывзö Урсуаевös.

— Со, те, Педот, колхозңык,—Урсуаев пызыртліс вомдорјассö.—Мыј бурыс? Важкод Педотөн-і комін. Ужалан лун-і вој, озырлуныд тенад оз сод... Мыјла ескö пырін, вістав?

Педот дад пыр чөв вöласіс, дыр мөвпаліс, кызі ескö вочакыв візны Урсуаевлы.

— Мыјла?.. М-м... Мыјнө сесса вöчны? Öткөн ужалөмөн төлкыс оз-жö бост-да. Сесса быдлаын-ңын колхозјас, олöны-пö торја еластөг.

Гашкө-і мi вермам јонмывлыны. Таво ҺаҺным
буракод воіс. Ворссөмыс наперво ез-ло-а.

— Петны колө,—чорыда шуіс Урсуҗев.

Педот ҫаҫ четчiс да шыаіс:

— Ог төд кыз, воҗө лоө. ОҺи-тај ог-на көсјi
петны-а.

Педот ҫаҫ мунөм бөрын Урсуҗев скөрыс
вештiс јажашыд тыра пөртсө да кутiс вiҗөдны
біпур вылө, Педоткөд сорҗитөмыс сөлөмыс ез
бурмы.

— Аслам кiнам отсала налы јонмыны,—друг
кыскө кыпөдчiс јур вемас мөвп. Туша куҗаыс
котөртiс јiрмөг. Сiнвоҗас кутiс касҗитчыны: Ежва...
керјас... кывтөны. Кардорын парекодјас нуөны
најјасөс сарiҗ вомөһ, бөр вајөны тракторјас,
станокјас, машинајас.

Біпур пыдөсын өгырјас зарҗасөһны. Бiјугөр-
јас котралөһны Урсуҗев чужөм вывтi, здук кежлө
југәөдласны вежыҗтчөһ вомсө да бөр ебәһны
пемыд сынөдө.

Урсуҗев оз кыв гудөккыс сералөһ. Став
мөвпыс өтi тупылө гартчө... запаҗ. ҫасвіт сурс
кер посјөһны јусө. Вој. Сiјө (Урсуҗев) кыјөдчө-
мөһ петө запаҗ дорө. Кiас чер... Швуч-швач—
снастјас орјасөһны. ҫасвіт сурс кер муркҗитөһ-
ны запаҗ, ускөдчөһны ју кывтчөс... Чукөрөн-чу-
көрөн кывтөһны јувывтi... Кутав! Октав!

Урсуҗевлөһ сөлөмыс помдөһа. Со, со потас
долыдла. Сiнвоҗас путкыласөһны керјас... Вомыс
вөрө. Вiҗ быг сорөһ вом көщөдыс војталөһны
муө пез кывјас:

— Оз кывтны керјас... Кардорө. Ылөжык сарізө!.. Сарізө, ја гыјас вылын путкылагны!...

Кос кондајас трачөдчөмөн сотчөны. Бікіңјас кымөрөн кыпөдчөны шын гыјаскөд, тојтөны сынөдын. Біјугөрјас гөрд бөжа урјасөн котралөны пожомјас вывті, зөбсасөны увјас костын. Біпурсө гөгөртөмны ужалысјас. Сені-жө і Педот дад, ештөдө черпусө. Бригадир да бригадница пиркөдөны „русскују“. Терыба вөрөны том кокјас. Тыдалөны шпыңјалан чужөмјас, зірдалөны сінјас. Гудөк шөкјалөмөн резө сынөдө шыјас. Најө збоја качөдчөны вылө, вына бордјаснас өвтчигтыр шуңгөны пушкыр парма вывті. Выл ногөн гора-лөны, выл јылыс гылөны.

3.

Номөд лун-нын жвучкө војтөв. Номөд лун-нын ывлавыв гудыр. Сөкыд кымөр јокмыјас лун-і вој лебөны пујывјас бердті. Ывлавыв вывті гажтөм. Пујас гегдөм лапјаснаныс өвтчөны. Туганјасныс кусъасөны отарө-мөдарө.

Нылчөм кыркөщјас костті пузласө ју. Нөрөм пујасыс гылөдөны лысванысө. Кыті вөрју-ыс песовтчө крукөн, кыті көжсө кыщовтігөн ворсөдчө сөд гыјаснас, сеті кырјыс-кырјө ну-жөдчөма запаң. Јурсө пунктөма ју катыдөжык, кок пыдөссө пыкөма јур сертыс улөжык—пө-лөсөн тасасөма. Цинкајсөн да снастјасөн вур-лөм бон увті мурзөмөн тувөны быгја гыјас. Чеп-јыв понјасөн најө четчалөны запаң улыс петөм бөрын. Швачөдчөны, пузласөны.

Вомнысö мушкыртöмөн тилгöны ужалысјас југдöмсаң пемыдöџ. Војтöв пöлыштас да сапкысöны чужöманыс сурс јемөн јја зер војтјас, орöдöны чужöм кучик. Јиџöм багырјас сöкыдöс, вилдалöны кепыга кабырјасыс. Јиџöм паскöмныс шарöдчö.

Рытја дор сынöд јешщö-нын јонжыка гудыртчис. Мöдлапöлыс öтка-öтка пујас ез-нын кутны тöдчыны. Најö паскалисны öви гöд вужөрö.

„Ворота“ дорын луншөрсаңыс-нын сулалö Öдa. Јиџöм багырнас сап крукалас локтыс кер да вöтлас „ворота“ пыщті. Чужöмыс важөн-нын дугдис кывны зер војтјаслыс чутöдчöм. Чужöм банјасыс вiрсалöмны. Ки-кокјассö кынтö. Музыс гвиңеч гыјасөн ветлö тушаöдыс. Синјасыс кунгöны. Пемјасас гыјас кувгöмыс лаңтлытöг шургö. Сöмын Öдa оз петкöдлы јортјасыс-лы музöмсö. Медбөрја вынсö чукöртö да пыркнiтö јурнас. Мырдөн щöктö куснасны гегдöм сојјасыс-лы.

Запаң тiралö. Сасвiт сурс кер тывјö моз шедöмаöс. Јиџöм мышнаныс нiртчöны мöдамöд бердö. Војтöв зыртö најјасöс запаң вылö. Вевса-вевса кайöны, номырјас моз жуöны. Чајтан, оз сесга кут запаң полдöм кер чукöрсö. Шöри потö. Панласöмөн—гыыс-гыö четчаласы керјас ва кытчöс, Ежва вылö.

Пыр јонжыка пемдö. Ужалысјаслы оз серавы. Здук кежлö-кö дугдан ки-коктö вөрöдöмыс, кöзыд гыөрөн шебыртас јiрмög. Војтöв-öд оз уџ... Пыр сещöм-жö лöгыс усласö ју вылö, качöдлö гыјас. Пыр сещöма-жö скöрыс шувгö парма вөр. Öви лебачлөн оз кыв котсыштöм. Кут-

кырвизоны најо пу лапјас костын. Пыркөдчоны көзүд зерис.

Јуын сөд гыјас пузласоны, швачөдчоны за-
паң бердө.

Ҷикөз пемдис. Бытө палскыс сөд вон. Парма
вөр сөд визон төдчө гудыр сынөд пыр. Војтөв
јешчө-нын збојмө. Авзигтыр вайс лым јокмыл-
јас, руз-ваз шыблалис быгчөм ју вылө, пујас вылө,
керјас вылө.

Ужалыјас өтк-өткөн мунисны чомјас дорө.

Өдә медбөрын летчыс багырыс. Јичөм кок-
јасыс оз кывзыны. Муртсыс летчөдисны муө.
Сені сулалис-нын Васө. Киңаулас черсө топөдө-
мөн визөдис ју вылө. Сы гөгөр чижалис садсө
воштөм војтөв. Ералөмөн усласис да пурсис.
Гурс лымчир зирдыштөмөн өдјө лебисны.

— Аттө, поводда-жө,— шуис Васө.

Өдә чөвтлис сінсө пыдөсөзыс пуыс ју вылө
да потласөм вомдорјаснас шуис:

— Ужавны огө дурдө. Бригадалы оз по-
летчысны багырјасыс. Мунам чомјө, вирој сөни-
касис-нын.

Кодзөма ывлавыв. Ризјалө војтөв, чашјө сы-
нөдсө местукјас вылө. Сапкысө пујасө, јирө,
равзө быгјөс вомнас. Оз тыдав төлыс. Оз зир-
давын козувјас. Пемыд кымөр пластјас личкөны
парма.

Мурзөны ју вылын гыјас.

Чом сајын ывла вылын кылö војтöвлөн ом-
лалөм.

Чомјын чөв кујлө. Ращкөдчө бипур. Щынгы-
јас везјасöны чом пыщкын.

Бипур дорын Урсуэев лечтанөн черсö кеслө.
Чужöмыс талунја војкодыс-жө зумыш. Сöмын
сінјасас бја војтјас öзјöны да сөд тош пыщкас
ворсö шпынјалөм. Зыралыштас черсö да бi дорö
копыртчө, виэодö ödjö-ö лечмө. Кымын јона лечмө,
сымын сінјасас öзјыс војтјасыс ыждöны, друг
ыпнйтласны сінпасталаыс пöжарөн да бөр чинасны.

Пиэсјас вылө гырзјаснаныс пыксөмөн пу-
калө Педот фад, һоңалө калмансö да лапјөд-
лө сөктаммөм сінлапјаснас. Личкө сјіс унзл.

Кыкнаныс најö чөволöны. Кывзысöны повод-
фалыс шуфалалөм.

Педот фад пыркөдiс кусөм калмансö да оч-
сыштіс. Гыжјасiгтыр јуалiс Урсуэевлыс:

— Мыј-һын рытыбыд кутiн чернад ноксыны?..

Урсуэевлөн сінмас ыпнйтiс пöжар. Сүгдiс
кеслысöмыс, виэодлiс чер дорсö бi јүгөр возын
да шпын-мунiс.

— Сiзи... Ковмывлө-тај лечыд черыд,—сөд
тошсö малыштіс Урсуэев да бара кутiс лечтысны.

— М-м,—һужөдiс Педот фад да кутiс ви-
эодны зарһасыс öгыр вылө. Бипур којiс чом
пыщкө вiрјај һебһөдыс шоныд. Јүгөрјас котра-
лiсны чом пыщкөстi. Пуксывласны тувјын öша-
лыс сөд чайһык вылө, четчыштласны лыскөн

волсалом жождо, ласкыгласны да нулоны бипур
возын космыг пакком.

— Водам вај, сесга. Аски-öd вој ковмас ми-
жанлы летчыны запаң дорө,—висталис Педот дад
да чөскыда очсыштіс.

— Запаң дорө... Ек-е-к-ке!.. дырө-нын пе-
сасны мијанос. Ныр вылад устөз лоө ужавны,
астө-жө сесга дышөн і шуасны,—висталис Ур-
сузев. Сөлыштіс лечтан выло да бара кутіс
кеслыгыны.

— М-м.. Kodjas?..—куча јуалис Педот дад.

— Најө бригада. Быд восколын горзөны ми-
пө да ми. Меног лодырјас најө, Педот. Ме төрыт
нарошнө примеґиті. Васөсө төдан?.. Пышјіс уж
вылыс. Серт-öd бипур дорад лөсыджык пукав-
ны, ја зер улын пессөм дорыс. Сещөмөс став-
ныс.

— Зік-жө-нын абу те ног, Урсузев. Шуам,
теја-меа асывјаснас гыжјасам-на, најө запаң вы-
лынөс-нын... А Васөлөн төрыт кокыс топавлөма
керјас костө.

Кыкнаныс бара лаңтісны. Урсузев мөвпа-
лыштіс да ышловыг тырјі висталис:

— Со-тај, поводдаыс кылө. Прамөј көзаин
понсө оз лез өні ывлаө... Те пет-да ужав. Кыт-
чө инөдөны сымда вөрсө? Гашкө наң выло-нын
ізөдөны-да,—серөктіс Урсузев.—Кулакјастө-тај
бырөдөны да наңтөг сесга агныс жө пукалоны.

— М-м... Водам вај. Аски-öd ужавны ковмас,
—очсыштіс Педот. Четчіс да муніс волсасны.
Урсузев пөлөсталис вомсө, сінсө чіткыртөмөн
висталис:

— Ог-на вод,—шпыңмунис да кутіс кеслығны.

— М-м... Мыј-нө сіз,—шенған шытөлөн вол-
пасывығағыс јуаліс Педот дад да котөртіс сін
јаснас кеслан чердор куғала. Урсуғев вежнөд-
лыштіс вомдорјассө да һынөм ез шу. Чөв усіс
чом пыщкө. Друг Урсуғев бергөдчіс Педот дад-
лаһ да черөн моз керыштіс:

— Вермас оз чајтан, Педот, поводдаыс жу-
гөдны запаңсө?—Сінјасас ыпһитіс бі.

— Запаңсө?—сотыштіс Педот дадөс. Унзіл
пыр-жө-і быріс. Сін воғас кыптіс запаң, гыјас,
керјас.

— Запаң јон,—тіралөмсө петкөдлытөг віс-
таліс Педот дад да сушкіс сінјассө Урсуғев
сінјасө. Здук мөд најө сізі віғөдісны. Уна мөвп
сы коста шуғовтіс Педот дад јурвем пыщкын.
Урсуғев нөшта өтчыд пөвсыштіс сінјаснас Пе-
дот дадөс, сесга кусөдіс сінјассыс пөжарсө.
Кеслығны кутчысіг моз зөбсіс ташөм кывјас сајө:

— дасвіт сурс-өд... Петавлы ывла ылә, јуртө
нуас...

— Гм,—һужөдіс Педот дад да кутчысіс
тошкас.

Ывла ылын збыл төвзіс зев јона. Кув-ков
кыліс вадор пөлөн.

Кад пыр візываетө воғө. Біпур лапкалә, чусмө.
Чом пыщкын јонжыка пемдө. Урсуғев кеслысө
да кеслысө. Педот дадлөн оз уғғы. Мөвпјасыс
дугдывтөг пушкыгөһны орјавлытөм сунісөн. Чом
сајын жургө. Поводда оз көсјы лаһтны весг
ур дон.

Урсузев вiзöдлас учöмö ускöдчöм Pedot дад
вылö да бара гөрбылтчö кеслыены. Pedot дад
ныргорөн шкоргö, пиңјаснас рушкöдчö. Ачыс
мөвпнас кутö—„кытчöз он вод, ог унмовс“.

Бiпур зiкöз сылис. Öгырјас шебрасiсны пöјим
ешкынөн, оз-нiн печласны. Урсузев кыскылис
чептын новаöдлан часi да вiзöдлис—војшөр. Го-
ракод кызöктiс—оз-ö Pedot садымы.

— Узö,—мөвпыштiс Урсузев да пасталис
бiпур возын космыс паккөмсö. Јешцö вiзöдлис
Pedot дад вылö, вомсö вежыңтлис да петiс
чомјыс.

Бiвлавыс пемыд. Сынöдыс путкыласö жежыд
јокмыјасөн. Војтöv öтарö пыр жвучкö. Брышт-
час да вöснi нөрјөн моз пövсыштö чужöм куз-
ла—сотыштас. Сiнмад којыштö лымјөн. Муртса-
муртса тöдчö мөдлапöv. Чомјас дорöз кылö гы-
јаслөн музöм.

Урсузев кывзыштiс чом возын далетчiс за-
паң дорö. Кокшыјасыс оз кывны. Пырiс запаң
вылö да кутiс керавлыны снастјас. Öтилатi ке-
рыштiс, мөдлатi керыштiс... Мунас возö... Кој-
мөдлатi керыштiс, нөмөдлатi... Запаң тiралö
зелалöм гезјөн.

Урсузев вiзöдлис гөгöрыс да котөртөмөн
четчыштiс мөдлапөлö. Поводдасыс шапкасö ку-
рыштiс да шыбытiс гыјас вылö, ачыс ез-i ка-
чавлы. Вомтырнас нылалö лым сора сынöдсö.
Сөлөмыс бут-буткөдчö. Кепыетөм кiјасыс пыр-
на чорыда шамыртөмас черпу. Војтöv пурö—
Урсузев оз кыв, запаңлыс жугалöм нужöдчö-

мөн видчысө. Ез вермы видчысны. Ыжыда јортчыштіс да котөрөн летчіс запаң былө.

Запаң сырқјаліс. Со, со, орас...

Муркнітіс војтөв сөкыд морөснас, запаң тракнітчіс... Руш-раш...

— Е-еј-ј,—кыліс Урсуэев чомјас дорыс горзөм. Вірдыштіс сетчө сінјаснас: котралөны ву-жөрјас.

— А-ка-ка!—горштырнас горөдіс Урсуэев, бергөдчіс да көсјіс пышјыны мөдлапөлө. Сөмын сорміс. Запаң рашкөдчіс, жугалі. Мөда-мөдөс зыртөмөн керјас ускөдчісны ва кывтчөс. Путкылтисны Урсуэев кок улыс керјас.

— Ы-ы,—лолыштіс Урсуэев, четчыштіс жуыс керјас былө. Ылдіс да уеі ваө. Керјас мөда-мөд вылас кавјасісны.

Урсуэев һеуна кылалыштіс керјас костын. Возын јја ваө кыс уеі, сесса јурыс летчіс, сыбөрын зоһнас бердіс. Керјас бара топалісны да шыһгісны воҙө јукывтыд.

5.

Кор Урсуэев петіс чомјыс, Педот дад повзөм сінјасөн кутіс віқөдны ас воžas. Чер, вој, запаң—вывті-һін чужмөданаторјас.

Друг четчіс да ускөдчіс ывла былө.

Повод-да којасө лымјөн. Запаң дорын тыдалө морт вужөр. Бытөө кодкө һөрјөн кучкіс Педот дадөс. Котөртіс чомјас дорө да кутіс садмөдчыны. Уысјас һинөм гөгөрвотөг чвірск—четчалісны, сесса ставныс ускөдчісны ывла былө. Кодкө горөдіс:

— E-e-j-j,—ызöптисны вадорö, сöмын сор-нын...
сінвоғанис керјас муркнїтисны запањсö да чу-
көрөн-чукөрөн вөрзисны, візувсö суöдны. Kod-
јаскө горзöны, мыјкө велөдöны вöчны, шöјтöны
вадорсањ чомјас дорö, чомјас дорсањ бөр ва-
дорö... Он-нын кут вөрзöмтор. Сöмын візöд да
шенчы.

Поводса мөк горшөн равзö. Путкыласöны
сöд гыјас. На вывтї быгласöмөн кывтöны, чукө-
рөн-чукөрөн запањыс мезмөм керјас. Кывтö ју
бөр төвбыдса уж—тїлсöмјас, музöмјас, гегдөм-
јас, мыј төвбыдөн аслас пельпомјас вылас кыскис
ужалыс дадö вым олөм лөгөдөм радї.

6.

Асыввоз. Лым оз-нын ус. Асывлањ бергөд-
чөм төв ңешкө местукјас вылө руд кымөр пласт-
јас. Кытјастїкө восгалісны öшїнјас—тыдовтчисны
лөзалыс јенежторјас: мелїа шпынјалісны нїлчөм
парма-вөрлы. Парма-вөр ловзыштїс. Сугдїс но-
раа лөвтöмыс, пыркөдö гегдөм лапјаснас.

— Тїв-тїв,—кылө пујас дорыс гажөдны шы-
јас. Лебачјас четчалöны увјыс-увјö, гылөдöны пу
лапјас вылыс лымпырїгјас.

Кыт-тај вөртї кыщлалөм бöрын јуыс сїбөдчö
важ запањ вестö кілометр 3-4, војшөрсањ-нын
камгöны черјас, ңазгöны пїлајас. Збој öтувја
вын улын öдјö чужö вым запањ.

— Оз-на мытчысны керјасыс?—мортыс-мортö
көчпїөн котралö јуөр. Сїнјас котралöны ју ка-
тыдтї.

Алөй кыа ојдөдіс јенежсө. Лыс лапјас јылын кыа југөрјас өшјалісны вір војтјасөн. Сесга мытчысіс шонді, шыблаліс парма пагтала зарңи колтајас.

Раммиштөм ју вылын чіныштісны сөдов гыјас. Ез-ын четчавны чепјыв понјасөн. Муқөм пырыс солкјасісны, һулісны лымјөг кыркөщјас.

Шоналан парма һымкофасіс, јургіс уна шыөн.

Шонді пыр вылө кыпөдчө. Кымөрјас кічөрмөны. Лөзалыс јенеж өшіњјас ыждөны, паскалөны. Медбөрја кымөр јокмылјас термасөны пышыны шонді југөрјасыс. Ывлавыв здукус здук мічаммө, шоналө.

— Тыдовтчісны!.. Керјас!..

Нөрыс сажыс һөжјөһикөн быліктіс өті кер, мөд, којмөд... Чукөрјас. Сув-кывтөны лөһалөм ју вывті, ыргөн мышнысө шонді возын шонтөны.

Медвоzza кер зуласіс выл запаһө, бергөдчіс да ласкысіс сы бердө, сесга мөд, којмөд... Тывјө шедөм сірјас моз кутісны чукөрмыны. А нөрыс сажаһ пыр вылјас кывтөны...

— Віза-оланныд,—шмонитөны ужалысјас кывтыс керјас вылө візөдігтыр.

— Наперво шөјтчыштөј тані, сесга аһным-һын кылөдам.

1.

Посні пожомјаса јагө сажмовтчөмаөг жежыд палаткајас. Јаг мылк јывсаң мічаа тыдалө, кызі Сыктывкар сажө ісковтө зарні тупым. Карса керкајас, пушкыр садјас да Сыктыв вылын ворсөны-лөстасөны рытја шонді јүгөрјас. Лөзсера Сыктыв куза ветлөны пыжјас. Весіг карса зыкыс төкөтө татчөз кылыштө.

Палаткајас сулалөны кујім радөн. На вылө оз-нын інмыны шонді јүгөрјас—местаыс улынжык дај вөрыс сажөдө.

Пирамидажасө течөм виңтовкајас дорын ветлөдлө дневальнөј. Кымынкө морт куз пызан дорын весалөны ассыныс виңтовкајас. Оні ескө абу виңтовкајас весалан кад, но онтај најө тыдалө абу ештөдчөмаөг.

Регыд лоас рытја прөверка. 10 часө дежурнөј бостас горн да ворсас сігнал. Старшина горөдас:

— „На проверку, стројса-а!“

Лагерын тащөм пөрадок. Асылын дас мінута фізическөј зарадка, мысөм, завтрак. Лункост мысөні медвоз овлөны помітчасјас. Сөсө таквіческөј заһаттөјас.

Талун ужын бөрын лагерникјас ас окота серти коллалөны кад. Возза лунјасас вөліны тревогајас. Оти војө весиґ суш ез уэтөдны. Шонди петөм бөрын вөміґти бөр вайөдісны лагерө. Сы раді тарыт шојтчөдөны лагерникјасөс.

Мукөд кујлөны палаткајасын, сорнитөны. Муэтөмжык војтыр спортплошадка вылын треңирујтчөны.

Кымынөнкө чукөртчөмны пуан куб дорө. Кружкајас, шајникјас дагтөмны. Лапкыд тушаа, ныв-вомдорјаса вневөјсковик серамсор висталө јортыслы, кыґи талун лыјсөма стрелбишщө вылын.

— Но піө, братан, лока талун лыјси. Кујимнансө јөвла ысти ме.

Ставөн серөктисны. Братан щөщ-жө нуммуниґ. Лајкытыштиґ јурнас да, төкөвө пыскылтитгыр, пондиґ төлкујтны:

— Вернө, Сергеј друг. Талун мијан рота подкачајтиґ. Век-на сулалім 28 прөцент сајас, а талун кыґ кујимсө муртса тыртим. „Ордјыґим“-тај стрелковөј ротакөд!... Всотакі налөн төрыт 25 прөцент кајөма. Медбөрја лунјасө да тащ өма подкачајтим.

Сергеј да Братан төдмасисны, дружитчисны лагерын олиґ коста. Кыкнаныс өткоф самаөс—рафејтөны шмоңитны, төлкујтны. Палаткааныс најө-і гажөдыґасыс. Кывјад бара оз јөрмыны. Оти көшөлыґ-і куриґчөны.

— Ме, зөммөс, талун гөрд пөв вьлө вескәлі. Бара-на кыґвит очко лыји,—зев терыба вьґ.

таліс сера чужома зон. Сылөн сещом-нын мо-
даыс, век нумјалө да терыба сорнитө. Мукөд
дырји он-і велав, мыј шуыштас. Талун гөрд
пөв вылө вескаліс да торјөн-нын долыда нум-
јалө. Братан да Сергеј завид-пырыс візөдлісны
сы вылө.

— Со-өд, Братан, мортыс кызі лыјсөма.

— Вернө, другө, төлкујтан. Всотакі тед да
мем уна-на казеннөј рок паңавны колө. Чуде-
са-тај кызі ме лыјса: мыјлакө век вылө-мі, улө-
мі... өтарас-мі, мөдарас-мі век мунө менам. Вај
вістав, мыла шөрас оз мун, а? А шуны-кө ті-
јанлы вескыда, кор кута пездөдны, гінмөј
өтщөщ куңсө... Клопкөм шыгыс пола..

Кык другыс төлкујтөмсө щөщ кывзөны
мукөдјас. Тешкоф кыв шуигөн щөщ-жө сералө-
ны, асныс содталыштөны. Сөмын өтө зон оз
вашјав. Ноксө куб дорын, пыфди оз пукты на-
лыс ваксөм. Мукөдјасыс сјө торјалө аслас чу-
жөмнас—каңлөн-коф кыјөдчана—кітрөј. Гін-
коласјас төкөтө көсөјөс, мылкјөн төдчөны
щөкалыјас. Аслас взводыс тајө мортсө төдө
оланног сервыс. Сыкоф зыңгыгыс мөд абу.
Та өсна-і нымтісны сјөс Зыңгунөн. Воңа
лунјасас нинөмөн омөм боксаң ассө ез петкөдлы.
Сөмын віңтовка весалігөн мбө нарадө му-
нігөн вөлі ропкөдчыштө. Нө шылатө мешөкад-
пө он зөб. Регыд тыдовтчіс морттујыс. Оні,
кор матыгміс лагернөј учеба помасан строк,
сјө нөшта-нын зумыштчіс. Сы вылө бара-жө
ем помка. Кодеанкө, кысаңкө паскаліс јуөр,
мыј лагернікјасөс дыржык візасны. Тајөн-і не-

эдөвөлөн Зыңгун. Велөдчиг чөж сүлөн ез төд-
чыв һекушом инциатива. Мукөдјас свенгачет
леқоны, спортплошадка оборудујтөны, өтө-
мөдтор вөчөны. А Зыңгун быд ужыс бокын,
дај велөдчөсө мырдөн-сорөн, бытөо наказаһһө
терпитө. Өнө, тыдалө, дөзмис кывзыны јортјас-
лыс төлкујтөмсө да ородіс:

— Көт кызі лыјы, попөн он-жө ло а. Ме-
тај, со морөј, пејдөдла, пејдөдла, көт сесса
кытчө инмө ме пайыс...

Зыңгун зік вескыда висталис. Сүлөн ста-
рајтчөм абу. Талун сјјө вывтиһһин „бура“ лы-
јис. Со кыз делаыс вөлі. Рота лыјис дасһол
морта өчередјасөн. Кор Зыңгунлы воис өчеред,
сјјө бостис виңтовкасө да жеһдөдіс ременсө.
Сеталисны патронјас, сесса ротнөј командујтис
„огоһ“. Мишенјас вөліны кујимсо метр сажы-
һөс, вөр дорын. Колө вөлі кујим патронөн мед-
еща лыјны даскык очко. Бејечјас вөлеју пон-
дісны лыјыны водсөн, без упора. Сөмын-на
Зыңгун пондіс пуктыны виңтовкасө пөлпом
бердас, гымкылө лыјис. Пула зік нырувгыс гө-
рыштіс һиш да зіңгіс код төдас кытчө. Рот-
нөј сөмын јурсө пондіс довкјөдлыны. Зыңгун
мөд патрон зарадітис, бара пондіс виңтовкасө
пуктыны пөлпом бердас... Бара гымыштіс піш-
щальыс, пула пујас јывті лебзіс шондікөд
Окасны.

— Те-нө кытчө талун лыјлан?—јуалис сы-
лыс ротнөј.

— Ог төд, төварыш командр. Виңтовка-
ыс буракө шыксөма. Ог-на удит мөвйтчыны, а
лыјө-һһин.

Командир бостис виңтовкасö да серöктис.

— Ок те, стрелок. Со виңöd, ременьсö көр-
талöмыд спускөвөй кручокас да „лыҗсан“. Ен-
өмөй каҗавлы, кыҗи лөгөдчигад вөлөм ременьд
зелалас даҗ пөздө. Тајө теһад халатност. Вер-
мін јортјастө дојдны. Мед-өд быд патрон вө-
ли төлкөн лыҗома, а те... Старшина, сет талы
выл патронјас!

Таҗи талун лыҗис Зыңгун. Јона-и серавлис-
ны јортјасыс. А сылы бытө вөскод. Даҗ өһи
сөлөмсө јанҗим оз вилөд.

— Всотакі пöрысладор ем каҗтыштантор,—
шуис Братан да пуркһитис вомгыс шын сурја.
Зыңгун бара веҗыһтлис вомсө.

— Каҗтивлантор-тај, со морөй—стројса да
становис. дөзмымөн-һин лој, пөтөм вөсөдтөз.

— Но-да кокным-тај ез-на ус,—вомалис Бра-
тан. А сват бостис өтө кias шаҗык, мөдас—
чаг да троңөдигтыр пондис сывны:

—Ој-ја, ој-ја, кујим војја, Парасковја, өдва ловја.

Ставөн пондисны серавлыны. Сөмын өтһас
Зыңгун һөшта-һа јона скөрмис—зумыштчис,
вомдорјассө топөдис.

— Серавлөј, ти-и јөз сөмын... А мем вөскод,
наплеват ти вылө.

— Регыд-һин мијаныс мыһан. Лун мөд мыс-
ти кај бабаыд дорө, малас да каҗтивлы мијанөс.
Со-пө војтырыс вөлины, быс-һи смертыс ез
повны. Отчыд-пө пондывал лыҗны даҗ сен ез
удајтчы...

Вакоһны лагерһыкјас, шмоһтөһны, дөзмөдө
һы Зыңгунөс. А сјө заводитө пуҗыны, кыҗи

кубјын ва. Чужомас вірыс чепосјіс. Каңлөн
код чужомыс лоіс.

— Мына? Коркө-нө мынан тіјаныс! Со, ба-
да-пө көсјоны ыстыны... Јөз пуктысөны... По-
вофдаыс бурөщ ышкысан, со морөј. Быд лун
өні крестанындылы со шайт сулалө...

— Мыј-нө пондін ізны?—чујмісны војтыр.
Мукөдјас гөгөрвоісны, кытчө сінө сјө. Герам,
шмонітөм друг бырі. Віқөдөны Зыңгун вылө.
Сјө віқөдліс ас гөгөрыс да, тыдалө, воэвыв
заптөм мөвпјас пондіс зер моз кістны.

— Со морөј, прорыв! Төдам ын тајө про-
рывјастө. Быдлаын сөмын сјө-і сорні. Колхо-
зын прорыв, вөрлезөмын прорыв, кылөдчөмын
прорыв!.. Сесса мі вокөс-і кыскалөны: өтіла-
ын ліквідірујтчам, мөдлаын ліквідірујтчам. А
гортын менам аслам прорыв да небос сетчөз
некодлы мог абу. Өні, міса, прамөј крестана
турун заптөны. а мі дуракјас моз тані пөра
коллалам. Стројса да шагом-арш!.. Свернув
куркі да открыт затворы!.. Зон төлыс тані
көмкот-паккөм кістім, өні-пө көсјоны запаңө
ыстыны... Прорыв ліквідірујтны. Код төдас
гашкө арөз віқасны... Јі сувттөз ковмас пурјас-
ны да ваын келавны.

Некод-нын оз серавлы. Весіг нумјалыс
Сергејлөн вомгөгөрбыс шыласісны нумвөчан
чукырјас. Ставныс кывзөны. Братанјурнас лег-
нітіс да серјознөја шуіс:

— Неужлі арөз віқасны? Вотакі ог веріт.
Те, другө, Сергеј, кызі мөвпалан?

Сергеј шеныштіс кінас. Візөдліс Зыңгун
вылө да чорыдакод горөдіс:

— Те сипты һаңсојантө! Лысөм рака моз
коспу јывсаң кравзан—арөз візасны, арөз ві-
засны!.. Абу-өд јөјөс. А лун-мөдтө көт-і нулас-
ны, муным шонді вылө оз-на четчышт. Вернө-
өд, Братан?

Зыңгун прамөја скөрміс. Сылыс гөлөссө по-
чө кывны лагер мөд помын.

— Тіјанлы, дөрт, сізі. Колөкө тіјан горта-
ныд кага һі баба оз бөрд, мөс оз баксы-һі...

— Но-но, Лазарөс ен сыв, а то мешөк
өшөдам коскад да корны ыстам. Колхозын-тај
шуган, оз-на ендөдны тенгыд овмөстө.

— Со морөј, јөз вылад һафөјтчөмөн лоас
көч моз піпу јрны,—шуіс Зыңгун да ласкіс
муө чігаркасө, севга кокпыдөснас нырыштіс.—
Төдам-һін колхозтө, ошјысантор, со морөј.

— Чөвлы, другө, абу-ө те зугсөмыд? Абу-ө,
міга, һеладнө колхозад вескалөмыд? Те, дру-
гө, он ас кывнад сорһит, сізі өд, братан? Под-
кулачһікјас тазі-жө Бајитлөны.

Зыңгун точкаөз пузис, весіг дулнас пондіс
резгыны.

— Те і морт сөмын. Некущөм ме абу под-
кулачһік, сөмын правда вістала. Кызі ем, сізі-і
вістала. Чајтан ме пола тіјаныс? Чајтад, ті
комсомол дај ме һе морт-һін?.. Ладнө, візөд-
лам, кызі понданныд запаһын ужавны. Медвоз
пышјанныд, мібөн кокһі уж адзанныд. Төдам
мі комсомолтө. Горзыны мастерөс, а уж вы-
лын дафө мыш сајө зөбсөны.

— Оз-ө те мыш сајо җебсасны?—Сергеј серөктіс.

Еурещ пуҗіс куб да ставныс пондісны суҗыны крант дорө. Зыңгун медвоҗ кістіс. Палаткаас мунігтыр пыр піһагіс, көт ескө һекод-һын ез кывзы сіјс.

Бҗлавыв ыркалө. Төдчымөн рөмдіс. Јенеж пастала солжнитчөма рытја кыа.

Сігнал. Труба шыҗас паскалісны лагерті да лаһтөдчисны көнкө пожөмјас пөвсын.

Куб дорын һекод ез ком.

— Проверка-һын-өмөј, братан? — јуаліс Сергеј.

— Ме чајта-да воҗык-на. Гашкө бара-һын тревога да. Всотакі вај термасыштам. Бөрті водтөҗ-һын ректам чајныксө.

Команҗіріҗас палаткаыс петіс старшіна да горөдіс:

— Собраһһө вылө!

Ловҗіс, шыҗіс лагер. Быд палаткаыс петөны вһевојсковікјас.

Палаткајассаһ кыҗ кымын восков бокө вөчөма сцена. Кујім боксө лыскалөма, һолөдыс восса, а пөтөлөк пыдды лөз јенеж. Сцена воҗ-вылас мылклаһ пөкатөн кајөны лабічјас.

Лагер ҙоһнас татчө чукөртчіс. Сөмын нарад комтчіс дежурітны—віҗны өружјө да көлуј.

Лабічјас тырісны. Куш му вылө пуксалисны. Бөрјајас сувтсөн лөсөдчисны кывзыны. Сцена дорө локтісны команҗіріҗас да політрукјас. Чукөртчысјас пестісны чігаркајас, шыһасны пондіс јөз чукөрыс.

Ротнӧй політрук востіс общӧй собрањӧ. Лан-
тісны, весіг дүгдісны шӧпкӧдчыны. Уна гоз сн
візӧдӧны, кызі сцена вылӧ кајіс жежыд дӧрӧма
морт, кызі кіпыдӧснас шылкнӧітіс јурсӧ да візӧд-
ліс чукӧртчысјас вылӧ. Гӧлӧсыс абу ыжыд, сор-
нӧтӧ прӧстӧја, бытӧ гортас мӧз. Но чукӧрт-
чысјас суса кывзӧны, оз кызӧктыны, оз серӧк-
тыны.

— Јортјас! Ті регыд помаланнӧй лагернӧй
учоба. Обком да Обісполком нӧмсањ ме чолӧм-
бытӧӧала тіјанӧс тајӧ вермӧмыскӧд. Тіјанӧс тан
велӧдісны віњтовкаӧн вӧдӧітчыны, врагкӧд ко-
сасны. Ті енӧ дүмајтӧј, мыј ставыс тајӧ вӧлі
ворсӧм, прӧстӧ кад колӧм. Тајӧ вӧлі зев колана
талунја лун кежлӧ мог. Мі ыжыд вынјӧрӧн, ыжыд
сӧлӧмӧн помалам первојја пјатӧметка. Но враг-
јас—грањца сајса інтервентјас—быд здук вер-
масны торкны мӧјанлыс мӧрнӧј уж. Секі-і згӧ-
дӧітчас віњтовкаыд. Мі ставным ужалыс јӧз піјан.
Мӧјан Гӧрд арміја—робочӧ-крестанскӧј. Ті став-
нынӧ том јӧз. Тіјан куњ-на немнынӧ. Медем бур-
жыка овсіс, колӧ прорывтӧг с честју помавны
первојја пјатӧметка да выл вынӧн, ыжыд сӧлӧ-
мӧн кутчысны мӧд пјатӧметка лептыны. Комі
областлӧн соціалізм фронтвывса основнӧј учас-
токыс—вӧр. Колӧ тані вескыда шуны, мыј мӧјан
талунја лун кежлӧ ем прорыв. Сысола запањын
космӧ вӧр... ва јамӧ... параход ветлан туј зато-
рӧітӧма... ужалан вын оз тырмы. Асныд мӧвпыш-
тӧј, почас-ӧ областлы пырны тащӧм позорӧн
мӧд пјатӧметкаӧ! Оз! Сӧмын классӧвӧј враг вер-
мас нӧмкодасны. Вӧрыс тајӧ мӧјан, ужалыс јӧз-

лөн, Абу Степанлөн, Васёлөн да Петырлөн, а ставнымлөн. Мі көзәјеваыс. Сің-кө-нө вермам-өмөј рам сөлөмөн візөдны космыс вөр вылө? Обком да Обісполком Һымсаң ме чуксала тіја-нөс тајө прорывсө штурмутны. Ме надејтча, мыј Гөрд арміјаса бојечјас оз ordјөдны ас правітелстволыс да партіјалыс чукөстчөм да лун віт кежлө вітовкајассө вежасны багырјас вылө. Сөрт, комсомолчјаслы да партіјечјаслы ковмас Һырнуөдны...

Пемдө. Пожөм лысјас оз вөрзыны. Шолга жылын гөрд плаг лезөма бордјассө, шојтчө. Журјас вестын зірдалөны өтка козувјас.

Чөволө собраңнө. Һекодлы тыдалө абу оокта медвоз горнітны. Шөпкөдчөны, кызөкталөны.

Медвозза радыс четчіс гөрд чужөма вьевојсковік—стрелковөј частыс. Важөн код-һын абу брїтчывлөма, щөка гөгөрыс тырөма гөрдөв щө-төн. Мыкталана гөлөсөн јуаліс:

— Кызі-нө, төварыш... Ставлы мунны?

— Сөрт-һын, мунны-кө, ставлы,—вочакыв шуіс політрук. Четчөм мортыс гөгөр візөдліс, бытөө дорјысјасөс корсіс. Чуңјаснас пінжак пөласө тілігтыр бара јуаліс:

— Кызі-нө мукөдыс, шуам, кодјаслөн гортас кагаа баба?.. Кызі-нө, міса, сіјө турунсө пуктас? Оні-өн страдна... Прімернө ме ачымөс боста: мөс... кагаа... баба... Прөсіта ескө гортө лезны.

— Вернө, сещөмјассө колө гортө лезны,—шыасіс Зыңгун. Кыв кортөг сіјө пондіс віставлыны собраңнөлы.

— Мукöдыс некущöма оз ештыны. Крестанлы öнi быд лун со шайт. Щерт, мукöджас i ештöны колöкö. Ас окотананыс мед-i ветlöны. Көнешнö колö, прорыв мiквiдiруйтны. Ставным сiжö гөгөрвоам. Сöмын-тај страдна талалö, огö ештöј.

— Мыјла-нö уна пыдди сорнiтан те? Собраңнöыс уполномочитлис öмöј тенö?—јуалисны сылыс. Зыңгун бöбмывлис, но кодгурö шыагисны сы дор.

— Вернö вiсталö-da. Щерт, огö ештö дајкөм-коттöмöс.

— Добровольнö ветлыны колö... Коди окотiтö да гөгөрвоö, ветлас небос.

— Щерт-жö сiзи.

Сугмыштiсны, смелмыштiсны Зыңгункоддемјас. Мöда-мöдлы отсышталöмөн пондiсны гiнны аслаңныс. Собраңнö воын кывзисналыс наргöм, сесга налы кыпöдчiс паныда гы. Медвоз бөрја радыс шуагис востөр кывја лагерник, мöдöд взводыс.

— Петны-кö—ставлы петны, не-кö--ставнымлы гортö летчыны-дај. Ме ас пайыс шуа ставлы кајны да медвоз ачым мöдöдча, чуксала щöщ мукöдöс.

Талы клопöдiсны кiпыдöснаныс уна морт. Четчывлисны јешщö морт мöд. Ротнöј комсомол јачејкаса секретар чорыд кывјасөн мазöдiс наргысјасöс. Сiжö тајi вiсталiс:

— Мiјан радјас абу-на зiк чiстöјöс. Мi пыщкö сујсöмаöс-на сещöм војтыр, кодјас зiлöны макöстны Гөрд армiјаöс. Гашкö мукöд гөгөрво-

төмысла, гашкө, i... Но ми гөрдармејечјас огө налы сетөј гөлөс лептыны. Партия, правительство чукөстчөм вылө сөлөмсаң шыөдчам. Ротнөј комсомол јачејка ңимсаң ме шуа: став комсомолеч петасны прорыв лквдирүјтны. Шөщ чуксалам мукөдөс!

Общөј собранњө примітіс тащөм резолюція:

„ОАХ лагерса вњевөјсковікјас Ш. јортлыс доклад кывзөм бөрын шуоны: сплав вылын ем прорыв, коді Коми област вылө пунктө позор. Собранњө шуө лагерөн зоңнас, организованнөја петны Сысола запањө. Вњевөјсковікјас көсјысөны Обкомлы, мыј соцордјысөм да ударњичество паскөдөмөн, запаңса робочөјјасөс общественнөј буксир вылө бостөмөн, лоас выполњитөма боевөј задањө. Ми, вњевөјсковікјас, висталам Обкомлы да Обисполкомлы, мыј бура помњитам сетөм гөрд присага да пыр да сөс партия да совет власт чукөстчөм куға сүвтны СССР-өс дорјыны.

22|VII-32 во“.

Кык лун мысғи лагерњикјас сдәјтисны өружјө, сөвтисны көлујнысө катер вылө да агныс стрөјөн кајисны запањө.

Вој. Келыд төлыг качөма руа кымөрјас са-
 јөз. Ывлаыс лөзов. Бафјассаң ва вылө волсыш-
 гөмны вужөрјас.

Запаң кыркөщ пөлөн локтіс красноармејскөј
 картуза морт. Сіјө здук дыра кешлө сувтышт-
 ліс. Кічер часісө еінјас дорө вайөдөмөн візөд-
 ліс—бурещ војшөр бөрын первој час.

Лөһа ісковтө Сыктив. Мөдарас лыа, бафјас,
 сесса візјас. Таладорын—запаңса постројкајас.
 Ніөтө лов оз тыдав. Гөгөр чөвлаңтөма. Сещөм
 лөһ, весіг пемјасад ыңгө. Сөмын нарошнө лө-
 гөдөмінін чусалө біпур. Сені кык ыжыд пөрт-
 јын пуө ва, ужалыгјаслы четчіг кешлө щәј. Бі-
 пур візыгыс гащ черјовчөмөн сургө. Кіјассө шев-
 гөдөма; шапкаыс муө угөма.

Камітөм сөдов-лөз укладөн лөстышгалө ју
 вылыс. Волк.

Таті јуыс песовтчө „S“ шыпас ногөн. Кыщов
 јывсаңыс заводітчө заломка. Кілометрыс ку-
 жыка гартыштгөма. Кіпыдөс паста ва оз тыдав.
 Бытөө гігант әмеј водөма кык кыркөщ костө.
 Керјасөн щөтасөма, зумыда мөртчөма ју подјө.
 Мукөдлаас зөһ пліткајас помјыв чурвізөны.
 Тақсө тувсов ва пузлалөма. Оні керјасыс топав-
 лөмны, лічкысөмны. Гашкө еічім судтаөө суј-
 гөмны. Чајтан, мыј һекущөм вын оз вермы пө-
 көрїтны тајө заломкасө, һепөштө морт...

Заломкаыс улынжык—ворота. Керјасыс, коражасыс, шпалјасыс течөма. Цинкајасөн берөгө крeпiтөма. Тајө воротаөдыс лезөны заломкаыс кывтан керјас. Сортируйтөм керјас вооны көшөласө. Сeнi најөс пурјавлөны. Но өнi заломкаын-ны, воротаын-ны, көшөлын-ны морт вужөр оз вөрәы.

Красноармејскөј картуза морт мөдөдчiс ыжыд бараклаң.

Вневојсковiкјас локтисны төрыт 7 час луншөр бөрын. Отлаө ставныс мeсiтчiсны. Мукөдјас сөмын-на час-мөд сајын водалисны.

Баракын пемыд. Отар-мөдар стен пөлөн дај шөрөдыс нарјас. Уна морт сургөны. Көт ескө ывлаас лысваалөма, но баракын шоныд. Косталөм өзөсөд сөзөдчө ывлавывса чөскыд сынөд.

— Первојја смена—четчан кад!—горөдiс локтыс морт. Тајө вөли ротнөј.

Сөкыда палалөны учысјас. Еша-на сурi учыны. Ојтсалөны, нужмасөны. Сафмөм војтыр чуксалөны јортјассө.

Рытнас-на лагернiкјасөс вөли јуклөма бригадјас вылө. Бригадiрјасө пуктисны сещөм војтырөс, кодјас ужавлөмаөг-нын да кодјас медбура лысiсны лагернөј iспытаңнөјас дырјi.

Ротнөј сeталiс чекјас. Мөда-мөд бөрса пондiсны петны первој сменаын ужалысјас. Чөволыс запаң ловчыштiс. Столовөјө чукөртчөны. Возын локтысјас бостөны өбөд да пуксөны панасны. Обөд сeталан өшиң дорын регыд лоi өчерөд.

Kodjaslön sojas, petöны ывла выlö. Біпур дорын шонтысöны, гумлалöны пöртјыс пöс ва да чурскöны-јуöны. Ыркыккод ывла вылас. Ун-зімјывсыд вел мустöм, кор улруа сынöдыс но-кошітчö дөрöм сосјас пыщкын. Біпурјö лөтсыш-тісны песјас. Ыжыджык лоі біыс, трачкөдчөмөн өзјіс.

— Термагыштөј! Кык часын стөч колө кут-чысны ужавны,—вісталіс ротнөј. Бöрын локтыс-јас ропкөдчöны. Најö Һездөвөменөс, мыјла сто-ловөјын вел дыр өчерөд сулалісны.

— Таз-кө быдлун пондасны вердны—сојөмө кадыс-і колө. Часлы, бостлам-на щөтөдныс сто-ловөјын ужалысјасөс! Став пöрадокјассө таг мөдаргуг песовтам!

Вылөзжык лептысö төлыс. Төкөтө кылыш-тöны војса шыјас. Сöмын мөдар берегын візу-лыскөд ворсө снаст: вөјлө да зелалө, вөјлө да зелалө. Бытөкө кодкө сені нарошнө дурө—ыз-буз... ыз-буз...

Зыңгун мышсö шонтө бі дорын. Унмыс абу вескалөма да нөшта-нын дузјалана чужөма.

— Со морөј, уна-і најөвітам тани. Көмкот-паскөм наперво кістам-а,—тазі сіјө ропкөдчө.

— Најөвітчыны өмөј локтін?—јуалісны сы-лыс. Зыңгун вочакыв ез-нын шу. Ещаөн сынөг мөвпалöны. Налөн мөджык сорңі—ордјысөмөн ужалөм јылыс, бојевөј өдјас петкөдлөм јылыс. Регыд-нын ковмас петны тышкө. Регыд кык час.

Југдыны көсјө-һин. Кемдаммө ывлавыв. Пер-
војја сменаыс өтдор ывлаын һекод оз ветлы.

— Но, ребјата, енө подкачajtөј. Петкөдлөј,
мыј ті збылыс Гөрд арміјаса бојечјас!—тазі ві-
таліс ротнөј уж вылө петысјаслы. Војтыр көв
ескө еща уәөмны, но абу һарөс. Асја ыркыдыс
регыд вөтліс унзіл. Сулалөны кыркөщ дорын да
төлкүjtөны, кызі пондасны ужавны.

— Но, мөдамөј-һин. Дыр-тај көсјысам.

— Ен термас, абу-өд те Пер Ваг.

— Лусмунан-на луншөркадөзид...

Уна јөз чукөрад быдсамаыс ем: һаргысыд-і,
сылысыд-і, гажөдысыд-і. Сергеј да Братан чет-
чөм мысәи-һин пондисны шмоһтыштавны.

— Но, Братан, смотри һаһгојантө ен көтөд.
Ва вылад-өд лажкыд. Чірк моз колө четчавны
керјас вывтыыс. Кутан-кө вомтө паккөдөмөн ві-
зөдны коспу јылыс турі—пропал!

— Но-да төдам, ен велөд.—Тазі кык друг
мөда-мөднысө делмөдисны. Најө өтө брігадаө
вескалісны—№ 6 брігадаө. Брігадірныс бара-жө
шаһ сәтәна суріс, лесзаводыс робочөј. Сіјө өні
беспокојтчыштө. Кыс-нө, дасквajt морт бріга-
даын. Код төдас куцөма пондасны ужавны. По-
зорөч-кө ужаласны—страм! Быдөн пондасны
чуһнаныс зурөдны: со-пө ужалысјасыс, һаһгаг-
јас, кујөд вөчан машинајас! Кодлы-нө окота по-
зорөн кыскаены?

Сөмын Зыңгун өтнас оз мөвпав уж жылыг. Төлк-кө вөлі, сіјө ескө рад усјіс гортас. Но... собрањһө... болшінство! Сесга-өд лагерсө абу лезалөма, а сөмын переклучітөма.

— Первојја сменаыс ставныд? Бригадірјас, верманныд петны уж вылө!

Отарө-мөдарө петіс чукөр. Кык бригада му-нісны ју катыд—заломкаө да воротаө. Мукөд-јас мөдөдчісны ју кывтыд—пурјасны көшөмја-сын.

Ывлаын міча југыд. Ју куҗала-һін ставыс тыдалө. Кыа абу-на, но төдчө, мыј асиввоҗ һе-быд кімаласнас палөдө ывлавыв. Медвоҗаыс төкөтө вөрҗісны баҗкорјас, гөгымтчісны, ісков-тісны на вылыс лысва војтјас.

№ 6 бригадаыс војтыр сувтыштлісны өтічом дорө. Тані багырјас вөчан запањса „цех“. Кык җаҗө клонөдчөны-һін чертышјасөн, зібјас помө тувјавлөны багыр-көртјас.

Сен-жө өзјалө җолањік біпур. Војтыр бөрјісны ас серҗіныс багырјас дај воҗө мөдөдчісны. Сер-гејлы сетөмаөг реҗіңкөвој көм. Шлопиктө вадор пөлөн, багырыс пемпом вылас, вомыс вест паста. А Братан бөрсаыс мунө да лыҗҗөдлө:

— Аҗ-ва, аҗ-ва... Левој-правој, чорт кудра-вој!.. Но, піјө, көм теҗ сурөма. Тајөн һањсојан-тө он-һін көтөд.

Зев ескө сөлөмыс војтыр петісны уж вылө, да пыр-жө-і мыҗасісны запањса „пөрадөкө“. Медым заводҗітны пурјасны, колө мөдарас вуҗ-ны. А вуҗнысө һінөмөн. Көнкө ескө ем-жө-пө өті пыҗ (җоҗ запањын өві пыҗ!), дај сіјөс кыт-

чөкө нуомны. А кадыс оз вiдчыс, со кыа-нын лөсөдчө чепөсјыны.

Кыркөщ dorö ласкысөма моторка. Сетчө ставөн ускөдчiсны. Но машиннөј отделеңнөыс мытчысiс јур да пондiс горзыны:

— Разрешеңнө ем? Абу? Сiң-кө кавiтчөј! Вајо контораыс кабала, секi вужода... Тi кодыс тан уна ветлөдлө.

— Мi-нө кызi вужам? Вај петкөдлы лiбө, кызi колө мөдарас четчыштны!.. Контораөң— километр, воә-бөрө ветлiг коста шондiыс петас. Мi ужавны локтiм, а не конторајасөд котравны.

Код төдас, мыј дыра ескө лоi венчыны, ез-кө лок сотруд-ник. Вөмiсвi моторка пуркнiтiс лөзов газөн да ургiгтыр бергөдчiс. Вөрзiг моз-i сiбалiсны мөдарө. Војтыр четчалiсны бон вылө да керјыс-керјө четчалөмөн разөдчiсны „по мес-там“. № 6 бригадалы вөли iндөма стројевөјөс турјавны, меддорса көшөмыс. Такөд ортча көшөлын вөли колө пурјавны шпальнөј чуракјас. Тајө бригадаас вескалiс Зыңгун. Налөн бригадiрныс—взводнөј. Онi сiјө нiнөмөн оз торјав мукөд јортјасыс, сөмын пельцајасын квадрат-јас петкөдлөны сылыс „ыждадунсө“.

Сөмын-на бригадајас воiсны местајас вылө, пондiс кывны зык. Вөлөмкө ужыс абу—көшөл-јас тыртөмөс, а вым керјас оз-на кывтны. Сте-сатник колтчiс мөдлапөлө, iндалыс-кесјөдлыс некод абу.

— Еј, сотруд-ник, көнi керјасыд? Шондi пе-төмнас нiмкофасыны кутам алi мыј? Мi тiјанлыс пыркнiтам унзiмтө! Е-е-е-ј!.. Сот-руд-ник!

Мөдлапөвсаң сотрудык өвтчө кјјаснас. Сө-
мын кылө:

— Локта... Локта!

Көсјіг-малагіг коста савмуні кыа. Асја төвру
вөрәөдліс ју вылысыг русө, кутіс да новліс
кытчөкө. Колі ворсөдчыны лөзсера ва. Јурјас
вестын гөрдөдісны кымөрторјас. Кыа југөрјас
һөжјөһік летчісны бадјас јылөз.

Војтыр век-на сулалөны ужтөг. Вужіс сөсөт-
һік. Отарө ускөдчывліс, мөдарө чепөсјывліс—
збымыс зік һінөм вөчны. Ачыс куш јура, чал-
пода, бытө сөмын-на четчөма да татчө гөһітөма.

— Відчыгыштөј, локтасны керјас. Час, залом-
каын пондасны ужавны... Нөдруг-өд,—правдајт-
чө сөсөтһік. Кымыныскө візөдліс-һін ју катыд,
но керјас век-на оз кывтны. Кадыс мунө. Бри-
гадһікјас ызгөны. Медјона горзө Зыһгун. Ба-
гырсө керјө сашкіс да өтарө-мөдарө јурсө бер-
гөдлөмөн пызјө:

— Со-тај, локтім кад колмавны, со-морөј!
Кресөаһінлы өһі быдлун со шајт, а мі... дамыј-
һін шуны... Лодырһічајтам, со-морөј! Ыжыд-і
нажетка бостам.

№ 6 бригадалы суріс „уж“. Зөһ да сөвіт морт
вылө (дасквәјтөдыс талун езі јавөстчыв) бон
пыщкыс адзысіс плітка жын. Төрыт кодјаскө
пондывлөмаөс пурјавны експортһөјөс дај абу по-
малөмаөс. Нһінөм вөчіг моз тајө ужө кутчысіс-
ны. Пурјалөм вөр костыс чукөртөһны өтка кер-
ас да течөһны өтлаө.

Кык час простөј! Сөмын кык час мысөві
лтысөһны медвозза керјас. Возынсө өтка-өтка

керјас јавөстчїсны, сесса чукөрөнжык мөдөдчїсны. Нөжјөнчї кывтөны, оз термасны, бытө төдөны, мыј запаңса сотруднїкјас оз-жө термасны.

Медвоzza керјас лyкагїсны көшөмјас пыдөсө. Бригадајас кутчыгїсны ужавны.

№ 6 бригадалөн уж абу торја сөкыд. Колө орчаөдны кыз кымын кер, лептыны өт-мөдар помас шывїнајас, нөрјавны нөлнан пелөссө да кыскавны накат. Бригада јукгїс кык пелө. Кыклаын өтщөщ бостчїсны пурјасны. Быд ужө колө кужөм, а керјаскөд ноксыны—кык мында. Мөдым бергалыг керјас вылө өшјыны, колө лоны каң код пелкөн. Медсөкыд лептыны плїтка пыдөс вылө медвоzza накат керјас. Татчө пелклуныд і згөдїтчө. Көт ескө пөвторјас вылө сувтөмөн ужалөны војтыр, но вынышгїганыс кокуланыс керјасыс паскалөны, вөјтчөны. Тани ојтсавны да гыжјасны некор-нїн, а то збылыс онї казавлы, кызї наңсојаныд көтасас. Мед-нїн збоја котралө мол вывтї Сергеј. Сїјө возын корсас сїннас кызжык кер, код вылө позө өшјыны. Сесса друг ускөдчас да ыз-буз котөртас сы дорөз. Мукөд дырјї весїг кок пыдөсыс оз көтаслы. Вїзөдны кутан да молмыс бытө гудөк мек лајкјалө сы улын. Сергејлы аслыс лубө. Мукөд дырјї гашкө ескө оз-ї ков котөртны, но котөртас. Тајө щөщ-жө тренїровка. Гөрд армїјаса бојечлы колө лоны смелөн—бїыг нї ваыг не повны. А Братан сїјө полиштө. Оз ылав кык кер вылө сувтны. Сїјө векжык бон вывсаң багырнас зурөдчө. Сөмын кор кајас накат жынјыс, вөлігты вужас плїтка вылө...

Кажисны шывінајас. Колө кутчысны һөрјавны һол пелөссө. Кватітчисны да һөр һі паліч абу. Бокынжык ескө кујләны һөрјас, весіг вел ыжыд чукөр. Сөмын оз шогмыны: косөс, дінышаөс. Кызкө-мыјкө песыштасны, сузодасны кык кер вомөн, сөмын-на пондасны зелөдны—трач кылө орас.

— Тајө һөрјасөн уна он пурјав һебос! Со, лепты тазнад уж произвоітельносттө. Лунтырөн колө пурјавны морт вылө 30 кубометрөн, а мі-јан 13-ыс оз кај көнкө. Еј, сотрудһык, һөрјасыд абуөс! Е-е-еј!..

Кылө тајө-жө горзөны мөд бригадаын, шпал-һык пурјалысјас. Налөн вөрныс һөшта-на кыз, һекытчө һінөм оз сузны һөрјас.

Бара простој. Бара зык.

А шондіыс оз відчыс. Сіјө ассыс уж төдө, пыр вылөжык і вылөжык санасө. Лөз јенежыс волк. Кымын вылө кыпөдчө шондіыс, сіјө щөщ-жө быттө кајө. Герк ју һумјалө шонді југөрјасөн.

Һедыр мысты моторка вајіс һөрјас. Братан чоһ мездортыр вајіс аслас бригадалы. Но і тајө һөрјас абу сөлөмыс. Сецөм-жө дінышаөс, же-һыдөс, сөмын ваын көтөдчыштөмны мыјкөдыра. Быт пурјас—буржыкыс абу. А ташөмөн һөрјав-лыны вескыд мат. Кык-кујім һөр ковмывлө веж-ны. Лішнөј кад колө дај пурјалөм качествомс слаб. Збымыс слаб. Стесатһык воліс, відлаліс да щөктіс квајтлаті кутавны: пелөсјасті дај шөрті. Бригадһыкјас ескө-і сөлөмыс зіләны, да кыс-һын јона бурыс лөө ташөм һөрјасөн. Бостчисны квајт-латі кутавны.

Братанлөн морттујыс регыд тыдовтчіс. Нөр-
јас вајавсісны, мыј сегга вөчны? Тыдалө кер-
јас кыскавны сылы абу окота. Богтываліс-жө на-
кат лептыны. Багырсө төкөтө сушкыштас дај
кыскө вөмеју... багырсө. Кер кыскөм пыдді кок-
уласжык віөдө, мед Һе вөјны ескө. Лөсөдчиг-
көсјыег костаыс јортјасыс кыскасны керсө, а
сіјө сөмын каттыштас багырпусө да велөдас:

— Есчө быгылтам... Чөвлы ме отсышта.
Всотакі тіјанөс век велөдны колө.

Тыдалө-і тајө ужыс эөлөм вылас ез во. Мы-
јөн пондісны памічјас корсны, рад душој, бог-
тіс чер да пліткаыс-пліткаө вујіс бадјас пыщ-
кө. Көт-і һајтжык сені, но зато һекод-һін оз
адзы. Тані оз ков керјас шуркјөдлыны. Поэө-і
курітчыштны, поэө-і шојтчыштны. Кошкөдчыш-
тас, петкөдас мездортыр паміч да бара локтас.
Оз бара термас. Бадјас пышкын жбырјалөны
сырчікјас, шонді југөрјас сөзөдчөны. Татчө зев
мічаа кылө ва вылын ужалысјаслөн сорһі. Со,
тајө Сергеј горөдіс сывны:

— Ој, ребјата, Һе робејте да своју сілу Һе
жалејте!..

Тыдалө, накат вылө кыз код кер лептөны.

Көкјамыс часө пурјасысјаслы вајісны завтрек
— һаһ да сакар. Багырјас сушкалаісны. Пуксісны
нурјасны. Со дугдөмас-жө ужавны шпалһік пур-
јалысјас. Перерыв.

Сергеј дөрөмсө пөртчөмөн пукалө. Жар код-
һін. Сінјас куһсөны. Еща-на ескө ужалөма, но
сојјасын төдчыштө. Јуыс васө гумлалөмөн чурс-
көны һаһсор.

Нурҗаҕыштөм бөрын пондисны куритчыны. Мукөдҗас гаш водөмөн шөйтчөны. Лөгыд муҕ-
вылад пласт куҗлыштны, кі-кок вөрҕөдтөг.

Гергеј оз сетчы унзіллы. Көт ескө сінјас куҕсөны, көт ескө вөтын моз пемјасын жур-
гыштө ва візув—но уҕны өні абу кад. Нөшта
һол час колө ужавны. Абу-һін дыр, поҕө тер-
питны. Мед ескө палөдчыштны, мыгҕіс, јурсө
ваө сујліс. Ачыс мөвпнас арталө, кымын кубо-
метр-һін пурјалөма лоі. Кык пелын ужалөмөн
ужыс кык өдјө муніс. Көт ескө подбрігадјас
костын ез вөв јавітөма ордјысөм, но быдөн тө-
дисны—код партіја унҗык пурјалас, налы-і почот.

— Но-і пөрадөкјас тани,—шуаҕіс брігадір.
Сіјө кокора бердө мышкыртчөмөн куритчө. Не-
кымынөн ојбыртөмаҕ-һін. Братан весіг лучкі
сургө. Шөнді мышсө шөнтө, һебыд төвру ырк-
јөдлыштө—дівја, паччөрын код.

— да... Абу шутка: сменалы 10 сурс кубо-
метр пурјавны. Талун моз-кө воҕө лоө—стрөк-
јас һужаласны. Бөстам көт өнтајса простојтө.
Ез өмөј поҕ заломкаын да воротаын воҕҗык
бөстчыны ужавны?.. Тащөмторјас јылыс бајітыш-
там собраһө вылын,—төлкујтө Гергеј. Сіјө прав.

— Четчөј!.. Вајө нөшта ужыштамө!—перерыв
помасігөн чуксаліс брігадір.

Абу окота четчыны, сещөм лөгыд вөлі вуг-
равны гөж воҕын. Но колө четчыны... Бара кут-
чыҕісны багырјасө. Бара ловҕіс јувыв: өтпөвса
војтыр козувкотјас моз жуөны керјас вылын.

Регыд луншөркад. Регыд локтас вежны мөд
смена.

Чөволө запаң. Весіг столөвөјын оз сорнѣт раѣю. Сөмын лун-і вој куслытөм біпур трач-көдчө-чусалө, ныргорөн сургө бивічыс дадө да кыркөщ сајын салакылыштө вівувныр.

Пемыд. Візјас вылө угөма лысва.

Рытнас вөлі кіно. Важөн код-нын ештис. Лок-тіс уж вылыс да уә-нын-і мөд смена. Дасөтї час рытсаң да кык час асыввозөз став пөлөс ужыс орјавлө запаңын. Тајө каднас нїөтї шы оз кыв ывлавылын. Гөгөр ставыс унмовсөма. Сө-мын стөрөж-моз вылысаң кыјөдчө төлыс. Кельд југөрјаснас төкөтө југдөдыштө ывлавыв. А кор кывтас сы вывтї кымөртор, зїк прамөја пем-дывлө.

Баракын лөң, нөшта-на пемыд. Быд пөлөс горнас сургөны уәоны музөм војтыр: мукөд упјөдлөмөн, пушкөмөн лолалөны, мукөд нырна-ныс чїпсөны, кодјаскө вөтасөны — ымзөны, пїңнаныс гурчкөны, бытө лыа куртчалөны.

Уәоны щөщ квајтөд бригадыс војтыр. Став-ныс өтї пелөсынөс. Рытнас сөмын ужнајтышт-ны четчывлісны. Бригадїрныс вайс контораыс расчотнөј квїтанцїја. Сетчө вөлі пасјөма:

„...Ужалісны 15 морт, 105 час. Вөчөма налөн:

Квајт нөрја поддонјас пурјалөма.

Стројевөј 367 кер.

Экспортнөј 43 „

Накат (стројевөј) 368 „

Вөчөма палчјас . . . 150.

Куклаңөр колчјасөн гартөма 150 гоз.

Л/маѣ кошөмын абутөм вөсна простөј 30 час.

Заданњө сертј ужалөма 61% “

Рытнас бригада сорңитіс, кыҗі ескө аскі 100% -өз воөдчыны. Тајө ез вөв офіціалнөј совещанњө. Сорңитчисны зілжыка ужавны: ещажыкыс куритчыны, унапөлөс уж вылө не чепсасны, буржыка јуклыны ужалан вын.

Квајтымын өтј прөчент — ещә. Но да мед-воҗа лун тајө вөлі. Сөмын-на ужнас төдмасө-ма. Час, аскі мыј петкөдлас. Со Зыңгун бри-гада тыртчөма сөмын 21%. Көч ескө ез дыша ужавны, а резултатјас позорнөјөс. Мыјла? Уж нормајасыс абу вескыдөс. Стројөвөј да шпал-нөј вөр пурјалөмын нормајас өткөдөс лөгөдөм-ны. Оз лөсав сјјө. Шпалнөктө сөкыджык пур-јавны, нөшта-нын накат лептыны. Сені чурак-јасыс кызөс, сывјыштны мукөдсө он суз. Ук-сытөг да опсытөг оз-і кајны...

...Но мыј тајө? Баракын кодкө кызөктіс лептіс јурсө. Вел дыр кывзис. Недыр мыҗы сы дорын кыпөдчис мөд јур. Вашкөдчөны. Нөш-та којмөд мортөс палөдісны.

Најө тыдалө воҗыв сорңитчөмны. Воҗын өтј летчис жоҗө, сувтөмөн кывзыгыштис. Киңа-улас кушөмкө турас. Кыјөдчыс каң мөз муніс нарјас костөд. Сещөм-жө гусөн калкөдіс өзөс да весәсис. Мөд, којмөд. Сөрса-бөрса петәлісны. Кодјас тајө? Абу-ө гусасысјас? Чіст сөвоста војтыр пондасны өмөј војын кимөсҗитчыны да-өд нөшта ташөм гусөн?..

Барак сајын матын бафјас. Колö лысваа турун пыштї кевны... Бафјас пышкын фодјалö кан чужöма морт, весїг сїнјасыс öзјалöны. Тајö— Зыңгун. Кїас нопјыс. Вашкöдöмөн мукöдјасöс чуксалö. Најö көчјас моз быд здук бөрвыв вї-фöдлöны. Ставныс көлујаöс.

Бафјасын пемыд. Мöда-мöдныслыг чужöмјас муртса адфöны. Абужык јанзїм... дај јанзїм-ö налы?

— Ставөн? Мöдїмö гортлаң, а најö мед мїквїдїрутчöны...

Сещöм жö гусөн сөрса-бөрса пондїсны кевны бафјас пыштї, запаңсаң мöдарö. Лысваа бафјас кучкалöны чужöманыс, нöйтöны трусјасöс... Флечертїрјасöс! Позор налы, кодјас еновтöны јортјассö бојын да шырјас-моз сајмовтчöны лöһїнö! Позор!..

Лоңа вїзувтö јамыг ју. Бытфö гїганта фмеј ју катчöс нужöдчöма заломка. Ју подјас сыпкы-сöма, кыркöщјасö пыксöма. Заломка вїдчыгö багатырјасöс!

5.

Брїгада № 6 пондїс лептыны производїтельност. Медвоzza лунö вöлі 61%, мöдö — 104%, којмöдö — 147%. Öдјас петкöдлан пöв сертї-кö, кодї-тај öшалö столöвöј дорын, тазі лоö: воzza луннас подөн зурмїктїсны, мöдас — вöв вылын, којмöдöс — автомобилөн. Ого! Шогмана-öd! Автонад шоч брїгада гöһїтöны. Но запаңын ем брїгадајас, кодјас-ї ајеропланөн лебфöны.

Талун асывоз—2 часо—номодыс-нын петис
ужавны № 6 бригаа. Локтисны пурјасанино, а
пурјасны некони. Төрыт сесатник абу думыш-
тома петкодны плиткајас. Војнас ва јамис. Сор-
са плиткајас космомны. А најос петкодтог оз
поз ректыны кошол. Талун мод сесатник. Сјо
ови плитка шоро сувтомон бура дыр гогор ви-
зодис да гыжасис.

— Мыј-но кутам талун вочны?—јуалисны
бригадникјас.

— Мыј? серт жө ужавны. Ковмас тјанлы
плиткајас петкодлыны. Кор рекмас кошомыд—
бара пынданыд пурјасны.

Бытто збыл сја-і ем. Дыро-но петкодышты
плиткајас, сомын кыз сјас-і ем-да! Сомын-тај
абу сја волома. Медвоzza плиткасө зоң бригаа
шедодис: зорјаломон-і, бертөмон-і, опсомон-і...
Космома. Сесса бергодны оз төр. Нјајт сорон
кызкө-тај јоткисны-жө кывтыджык. Кор тыр ва
выло воис плиткаыс, Сергеј да Братан солисны.
Братан төрыт лунтыр „вигодчис“ баракын ку-
лис. Талун, тыдалө, јанзим да зила ужалө.

— Кутчыс багырнад, мед шоро оз петкод,—
велөдө Сергејос. Вөлејуө кывтоны, берегыс оз
летчысны. Кыкнаныслы долыд. Төвру овто чу-
жоманыс. Мича серон ворсөдчө ју. Гогор лөсыд.
Шог тодтог кылөдчөны. Дај нөшта-на ескө
кылөдчисны, ез-кө станөвитны. Кывтыдыс, шлак-
тујтаныныс котөрөн локтис мод сесатник. Ылы-
сан-на сјо пондис горзыны:

— Еј, сувтој, сувтој!.. Кытчө кулөдчанныд!..
Оз поз! Висталөны тјанлы—оз поз! Домасөј сетчө.

— Мыј сен лоі? Міјанос щоктісны плітка-
јас кылөдны. Мі тенө знат-не знајем!—пондыв-
ліс-жө ескө венчыны Братан. Но вөлөм-кө
збымыс оз поѣ воэө кывтны. Сені бурещ шлак-
тујтөны кык буксір. Вадор пөлөн-нын пліткајас.
Некытчө сібөдчыны. Быѣ ковміс домасны.
Кажісны берегө да візвывті бөр мөдөдчісны катыд.

Брігадаос бара дугөдісны ужөдны. Пурјасны
оз шогмы, дај пліткајас петкөдлыны оз поѣ.
А вылысаң векөтарө леэоны вөрсө. Көшөмјас
чукјөн тырісны, көѣ воротаөз котөрт керјыс
керјө четчалөмөн.

Тырісны көшөмјас—пурјасөм сувтіс, дугдіс-
ны воротаын сортірујтны, дај заломка стопорі-
тіс. Со мыјөз вайөдө обезмічка.

— Но-і пөрадоқјас. Војдөрлун собраңнө
вылын ескө вел јона-нын кројітім, а всотакі
бара-на мышасім,—кер вылө пуксөмөн төлкуј-
тө Братан.

— Вот ескө төрыт-кө вөлі ідралөма пурја-
лөм вөрсө, тазі ез ло. Оңі-өд страм лоі! Став
ужыс сувтіс.

Ваис вывті өдјө пондіс усны. Вакатыдас
көнкө быѣтө летчөмаос уна өш да бучкөны-ју-
өны Сыктывсө. Кык кујім часөн јамө кык вест.

Тревога паккаліс запаңын. Воліс запаңса
началнык, мерајтіс васө беѣдөн, мөвпалыштіс.
Сесса вісталис дегаґныкјаслы.

— Пыр-жө тас пондөј петкөдны пурјалөм
вөрсө. Рытөз-кө візам, уна плітка ковмас раґ-
ны да катајтны.

Нөшта-нын ыжыд ебөсөн војтыр бөстсісны

ужö. Сöкыда петöны пліткајас. Капканыс мы-
ніг моз петöны көшöмјасыс.

Кывтыдынжык виңта катер вөрәödіс буксір.
Бергöдіс да пондіс кыскыны нöрыс саяö. Пыр
ылысмö і ылысмö. Тökөтө-һін кылыштö шыыс.

А бригадһикјас кылöдасны пліткајас, дома-
ласны да бара каяöны вымјасла. Мөд сменалы
колö дастыны пурјасан уж. Нөтi здук кешлө
оз поә сувтöдны пурјасөм. Быд час, быд ми-
нут öні дона.

6.

Лунјас—визув гыјас код. Шондікөд чужлө-
ны, шондікөд-і бырöны. Быд лун вылтор ваяö.
Ударнөј лунјас, ударнөј уж!..

Лун-мөд саяын-на мөдар берегас визулыс-
көд вөлі ворсө цінка, а талун сеті кос-һін.
Зарһиасө вадор лыа. Керјас да шпалјас космөм-
ны куҗалаыс.

Заломка улыс ваыс булкөдчөмөн петö да
ворота дорын нөшта-һін јона öдзö. Вескыда
шутовтö—лебö. Тани ваыс пуөмөн-пуө. Залом-
каыс кывтан керјас бергалöны, мөда-мөдөс
ордјалөмөн тувöны. Воротаын ужалысјас сущ
оз ештны лолыштны. Тökөтө-кө еновтчыласны,
визулыс һеног вомөналас керјассö. Секі делө-
ыд зуг лөö. Ковмас перјысны. Уж сувтас. А
öні быд здук дона. Быд сменалөн мог—лезны
да пурјавны 10.000 кер. Таяö еща-на. Колö
нөшта вылөжык лептыны öдјас—15.000 керјоз
смена вылө. Запань штурм вылө мобімізујтö

ассыс вын. Тревожнӧй лунјас. Обком да Обис-полком шуисны—јул 29 лунӧ востны Сыктыв. А талун јул 27-д лун. Кад еща колі...

Кыркӧщ дорӧ чукӧртчӧмны запаӧса парти-јечјас да комсомолечјас. Луд вылӧ пуксӧмӧн тӧлкујтӧны. Ӧтпӧвсаӧс, гожјалӧм чужӧмаӧс.

— Ва ӧдјӧ јамӧ,— пиӧчаӧ сувтӧмӧн виставлӧ ӧтӧ. Медым бытӧтӧ убеџитны, кӧнас јулаӧ ше-ныштӧс. Но сытӧг ӧин ставныс тӧдӧны та јылыс. Ӧнӧ колӧ корсны тујјас, кыӧи ескӧ ӧе назмӧд-ны, а ӧдӧдны пурјасӧм.

— Тӧрыт первојја смена лезӧс 10.000 кер. Тајӧ еща-на, колӧ 15.000 кер пурјавны быд сменалы... Талун ӧол чассаӧ дугдывлӧсны ужавны заломкаын да воротаын. Колӧ кӧшӧл-јассӧ содтыны. Ӧе кымынлаын ӧтщӧщ заводит-ны пурјасны.

Чужӧмјас зумышӧс, мӧвпалӧны. Быдӧнлы окота виставны ассыс думсӧ. Секретар сен-жӧ кымыӧ ӧужӧдчӧмӧн блокнотӧ пасјалӧ пред-ложеӧӧјас.

— Вӧевојсковӧкјасыс ӧтдор запаӧын ужа-лӧны колхозӧӧкјас. Шӧпкӧдчысјас паскӧдӧны сорӧи, мыј бытӧтӧ арӧз оз лезны. Та вӧсна му-кӧд пышјалӧны. Шӧпкӧдчысјассӧ колӧ ердӧ петкӧдны. Колӧ добӧтчыны, мед колхознӧј бри-гадајас, бедӧӧацко-середӧӧацкӧј бригадајас закрепӧтчисны запаӧ мӧквидӧрујттӧз. Сверт, партијечјас-лы, комсомолечјаслы ковмас петкӧдлыны прӧмер.

Чукӧртчысјас куӧа оз сорӧитны. Ставыс быдӧнлы гӧгӧрвоана. Предложеӧӧјас емӧс, колӧ пыр-жӧ олӧмӧ нуӧдны.

— Ме гөлөсүптә, — четчөмөн шыасис кепкаа морт. Тажө запаңса партјачејкаын секретар. Сіјө ачыс нуөдө собраңһөсө. — Коди „за“, ме-дым партијечјасөс-комсомолецјасөс лыдһыны мобілізүйтөмөн запаң ештытөз?

Лептисны кіјас. Сөмын өви морт важ моз, пукалө, төребитө турунсө. Төдчө — мортыс вол-нүйтчө. Гөрөдөдөма, весіг пөсалөма. Јурсө оз лыгт лептыны. Сы вылө быдөн візөдөны.

— Те?.. Кызі мөвпалан? — јуалисны.

— Ме... аски... медбөрја лун ужала. Вњевој-сковікјаскөд локті, накөд і муна...

— Партіјаын?

— Каңвідат... Гортын колө ужавны — турун пуктыны.

— А тані?

— ?

— Собраңһө өні гөлөсүптис... Помкаыд абу прамөј. Ачыд төдан: мібө колтчан, мібө... — Во-зө віставны ез ковмы. Быдөн гөгөрвоисны. Гө-гөрвоис щөщ ачыс. Сіјө чөволыштис, сесга чет-чис да пыркөдчигтыр шуис:

— Ог колтчы... — Нөкод вылө візөдтөг му-нис кыркөщ пөлөн, бараклаң.

Рытја шонді ју куңала волсалөма гөрдов бархат. Өтпөвса војтыр тімсөны пурјас вылын. Татчөз мичаа кылө налөн горөдлөм.

— Бостам! Нөшта бостам!.. Вөрәис!

Талун—медбөрја лун вњевејсковікјас ужалёны запањын. Лун-мөд сајын налён собрањнё шуіс медбөрја лунө вөчны субботњык, а заработкасө пуктыны странагыс дорјысан вын јонмөдөм вылө.

Кымын лун-њын јенежыс лөз! дај тајө лунө шондісө ез сајмовтлы кымөрттор. Небыд төвру дебөдө бадкорјас. Не-кө сіјө, шондіыс вескыда сотас. Віјјас вылын космө ышкөм турун; төврусор ывлавылын ымјалө шупалан турун дук. Јежыд ковтајаса колхофњичајас куран јывјасөн вөрөшітөны, бергөдлөны ышкөмтор. Налы лөсыда тыдалө, кызі ју куфалаыс тілсөны војтыр. Естөн ылын, ју катыдын вөрөшітчөны шеггырса јөз. Најө сорвірујтчөны воротаын. Кывтыджык пурјасөны. Авестаныс мозшлактујтчөны.

Талун вњевејсковікјас ез-њын јуксыны кык емена вылө. Ставныс өтщөщ петісны уж вылө. Оні ју куфала кылө налён гора сорњи, горзөм да уксөм. Віјјас сајын горалө јөлөга шы. Тајө коллектіва ужлөн јургөм шы.

№ 6 бригада шлактујтө буксір. Өтіөс ештөдіс-њын. Катер пыр-жө домасіс да кылөдіс нөрыс сајө. Гы Сыктыв мыш вылын кывтісны керјас. Вөрзаводјас відчысөны-њын најөс.

Абу кокњи шлактујтчыныд. Быдлаө колө кужөм. Цінканад пліткајас вурлынытө абу су-

һиса җемөн вурсөм код. җај пмиткајас колө кужны кылөдны: мед шөрө оз петкод, мед өтарјыв сібалөны. Омөла-кө лоө шлактутөма буксир, места вылө вотөз-на вардас.

Быдөн вөчөны ассыныс уж. Козувкотјас моз тилсөны-жуөны. Весиг җесатһиклөн сөлөмыс вөрзис. Чигарка гартыштигас висталис војтырлы:

— җивө, мыјда вөр кытчөкө колө. Со, кымын сурс-һин ми тагаһ мөдөдим, а пом оз на тыдав. Збылыс, тыдалө, ыжыд стрөјба мунө.

— Индустріализација вослалө,—герампыр каҗтыштіс Гергеј. Соҗјассө пужөма, дөрөм морөсыс восса. Вөлі-кө ескө сылөн һол кі, һолнанныс ужаліс. Лөсөдас цинкаыс пекла да куталө шөр керјас, сесса мөд помсаһыс пмиткасө сиз-жө кыјыштө. Ортча пмитка вылө четчыштас да сен-һин „вурсө“.

Ез-і каҗавлыны, кызі шондйыс матыгтис луншөркадө. Кад-һин шабашитны. җесатһик сен-жө пасыштіс № 6 бригадалыс уж.

— Всотакі вел јона запаһын ужалыштім,—бараклаһ локтигөн төлкујтө Братан. Долыд сөлөм вылас. Абу-өд сөмын өтһаслы долыд.

— А ужыс колі-на. Егө вермө помөз мик-видірујтны.

— җај вел јона-на ковмас тани тилсыштыны. Возын тыдалө заломка. Бура уна-һин лоі раҗөма, но помыс оз-на тыдав.

Час-мөд мыгвти вһевојсковикјас стрөјөн вослалісны кар вывти. Бусөс, гөжјалөм җужөмаөс. Но јурјасныс вылынөс. Обисполком дорын ро-

та сувтіс. Здаңһөыг петісны кыкөн: Обісполкомса председател—Тараканов јорт да Обкомса секретар—Колегов јорт.

— Смірно!—камандујтіс началнык.

— Здрас-те товарищи!

— Здраст!..—дружнөја горөдіс рота. Політрук петіс строј возвылө да пондіс лыдһыны кабала вылыг:

„Сыктывкарса вңевојсковікјаслөн ВКП(б) Обкомлы да Обісполкомлы рапорт:

Мі вңевојсковікјас, 101 бојеч, асланым 12 командірјаскөд да політработныкјаскөд 24 лун велөдім војеннөј уж. Кызыс міјан піыг актівнөја тышкасісны војеннөј техника понда да політическөј судта кыпөдөм вөсна. Сісціпліна торкөм өткымын фактјаслы командірјассаң став вңевојсковікјас отсалөмөн лоі сетөма чорыд отпор.

Мі, вңевојсковікјас, Обком да ОİK шыөдчөм вылө сөлөмсаң ставным бостөім бырөдны прорыв Сыктыва запаң ужыс. Міјан лоі ужалөма 561 мортлун, пурјалөма 7018 кбм. вөр, лөзөма воротаөд і бөрјөма 6651 кбм., мукөд пөлөс ужјас вөчөма 202 ужлун мында.

Унжык бригадыс тыртлісны лунја выработкасө. Пурјасөмын 116 прөчөнтөз і унжык, бөрјысөмын 240 прөч. і унжык (Ігнатовлөн, Роговлөн бригадајас і мукөд).

Запаңын адміністраціја лока ужалөм понда 302 час міјан лоі прөстө сулалөма. Мі пук-

тiм могөн бырөдны сешөм нелучкiяссө. Ми верми лөсөдны бригадiяс ужын учот уж бура пунктөм, сiжөн сетны подув нөшта паскавны содордiясөмлы да ударничестволы.

Ми, виевојсковикiяс, командирiяс, полiтработникiяс, медым петны вермөмiясөн војеннөј уж велөдөмын, сплав вылын, нуим чорыд тыш классөвөј враг вылазкајаскөд, кодiяс көсiясны пышкөссагыс кiетны мијанлыг радiясөс. Подкулачникiяс гусөн агитируйтiсны војеннөј дисциплиналы паныд, содордiясөмөн војеннөј техника ас кiө бөгтөмлы да полiтучобалы паныд. Быд сөкыдiнын најө зiмiсны дезорганизуйтны виевојсковикiясөс, сөмын ми, век нөшта чорыджыка, сөлөмсаг вөчим ассыным уж. Классөвөј врагiяс да најө агентiяс вылазкајас вылө ми кыв кутiм ударнөј ужөн, страналыг дорiясагын кыпөдөмөн.

Ми сетам кыв ВКП(б) Обкомлы да Обiсполкомлы, бура помытны ассыным Гөрд прилагасө, кор ковмас-кө партија да сөвет власт чукөстчөм куфа, ми дагөс сувтны өрүжжөөн дорiяны Сөвет Сојуз, огө жамтө сы вылө ассыным олөмс.

Ми ескам, мыј большевiетскөј партија журнуөдөмөн ми мөд пiятiлетка чөжөн помалам социализм течөм мијан странаын, мыј ми вөтөдам да ордiям капитализм странајасөс.

Мед олас ВКП(б) да сылөн ленинскөј ЦК!

Мед олас Ленинлөн медбур ученик да сылыс ужсө нуөдыс — партијалөн да пролетариатлөн вожд Сталин jорт!

Мед олас робочöј да крестаналөн Гөрр ар-
мија—соціалістическöј строїтельстволөн вернöј
страж!

Вневојсковікјас щöктöм куџа кырымалісны:
Гудков, Захаров, Пуњегов
Јесев, Селуков, Бобров“.

1932 во.

1
 Kodi пуктывлöма ташöм һимсö курјалы, һе-
 код оз төд. Төдöмыс, важ черікыјысјас һібö
 тувсалысјас. А вильшасан модаыс ем сылөн. Кос
 ваөн-кө самöј кулöмаганін-код. Берег пöлöныс
 бадјас, куъ турун. Сеті ваыс воргаөд-моз ві-
 зувтö: кыркöщјас жужыдöс. Сöмын-тај зертö
 оз радејт. Муртсаыс-кө зерыштас, пыр-і бостчас
 вильшасны. Быгъас, гудырмас да сінмөн адзымөн
 туö.

Ташöмі сјö кос ваөн. А öні-öd ытја ва.
 Муртса-на јыс уфитіс летчыны јујас вылыс.
 Вильш курјатö он-і төд. Шуңгö гөрдов һур ва;
 бадјаслөн сöмын јывјасыс тыдыштöны. Нöшта-
 кө метр саяс туас, бердасны-і сој кыркöщјасыс.
 Но шоча, зев-һын шоча ваыс петавлö кыркöщјасыс.

Тажö Вильш курјаө-і локтісны Выл шуд пö-
 чінокыс војтыр. Најö—һөлөнöс: Гуреј Öмöш
 Проңö аја-піја да Пыста Иван.

Локтан лунас Гуреј Öмöш дыр сулаліс кур-
 ја вомын. Катыдынжык—запань. Сој кыза цін-
 кајас тывјыштöмны уна сурс кер. Возын сесга
 оз-һын тыдав ваыс: öтарö керјас, керјас да
 керјас...

Вабергачясөн петö запань улыг ва. Сөрвiтöмөн лебö воэö, бытö термасö кытчöкö воöдчыны. А куржа вомын мыј вöчсö?! Гуреј Öмöш шыбытлiс лыс да ез-i адзыв сөгга: гартыштiс, друг кыскыштiс дај вошi. Виэöдö Гуреј Öмöш вабергач вылö i јон чуқырјас чукöрмöны сiнкым-сорјасас. Олöмыс сылы чajтчö тащöм жö вабергачöн: он-i тöдлы, кызi тенö кыскыштас да сујас ју пидöсöз!..

Мышкырасыс јон эверөн вөрö ју—полојјасөн солхнитчалöма, кыркöщјас буждöдö. Гаңöмны, пöрласöмны ваберд пујас. Мукöдлөн туганныс ваын, а вужјасыс чурвиэöны мусор. Мукöд пулөн дiныс жежыд: таэсö јi вiлöдöма. I когмöны, гөрдöдöны сешöм пујасыс.

Куржа вомын мöдар берегас вöли сулалö козпу. Абу-на-i пöрыс. Но вiзув ва кырöдöма сы улыс мусö, ердмöдöма вужјассö. Муртса, муртса-нын кутчысö. Жынвыјö гаңöма; сöмын бытö мөвпалö: „усны амi не?..“ Небыд тувсов төв вөрöдö сылыс гöна лапјассö. I чajтчö Гуреј Öмöшлы: ловја тајö пуыс, оз окоvit пырны вабергачö, быдногыс кутчысö сынöдас.

Гажтöм мөвпјасөн сiјö војсö колмöдiс Гуреј Öмöш.

Комi некымын лун. Быд асыв шондiыс петö нöрыс сажыс—эрдalö, гажöдö ывлавывсö. дај i тајö лунö вöли јенежыс мыскöм блудкод. А вöрыс—езысөн лöстасö да шувгыштö. Оз поводда дырјi моз локыс шувгы, а зев небыдiка, ылыс кылан лöсыд музыкаөн.

Кокһия да гажаа запаң пастала јургёны уж шыјас. Кёнкё кылё чер триңгё, кёнкё тувјасёны кер кыскёны... Унжык ужалыгыс өтпөвса. Дај ваыс ташом гажа луннад абу повәодчана лөг; јенежыс код-жө лөз да гылыд, көт кадрим јөкты...

Најө—һомөнөс. Быдёнлөн аслас мода, аслас характер. Медвоз гинмад четчө со есиё мортыс, коді-тај чірк моз четчалё лајкјалаи керјас вывті. Лапкыдик тушаа, терыб гинјаса. Кушсылөн і кылё лечыд гөлөсыс:

— Но, бостам!.. Кыскё, топөдө! Ак, сем восем!..

А јона-жө спровор морт. Мукөдлаті керјасыс косталөмны, а сылы һинөм—пыщ код. Зевһин кокпөвнас бузгыглас мбө багыр вылас кымың тасаслас.

— Бара-на ег вөј,—шуыштас да бөр четчас. Важыс зила быщкө, јөткө, кыскө. Төдчө, озһин первојыс тувсав. Тајө-і ем Пыста Іваныд. Сы вылө-кө везөдлан, тазі мөвпыштан: „таыс шуда мортыс абу-һин вөһнөј свет вылас“. І те ескө ылалан, чорыда ылалан. Јуав ассыс, висталас теd аслас олөм-вылөм жылыс.

Бокөвөј морт-кө тајөс і чајтас бригадирөн: „со-пө тај коді вескөдлө, камаңдирныс пыдди буракө“. А збымысө Гуреј Олөш бригадирыс. Гуса-кө кыјөсны на бөргә, каңалан: абу ужаныс сөгласыс. Пыста шуас таз вөчны, а Гуреј аслыс ногөн бергөдас. Но зык абу. Пыста бытө өз-і каңавлы һинөм. Гашкө-і гөгөрвоө да оз петкөдлы,—код төдас мортлыс думсө.

Гуреј Олөш сiјө дiк мөд: оз четчав, оз шөйт зумыда тувтчалөмөн ветлө, һөжмыҗика да лабутнөја вөҗитчө багырнас.

Сук сiнкымҗаса, щөщөдөм уска, — пыр i торјалө мукөд җаҗөҗасыҗ. Германскөҗ војна вылыҗ локтөмсаң-һин сiјө быд вежон брiтчө — дасвіт во чөжөн јона ез-i вежы. Гортас ем карточка, салдаталiҗас снiмајтчылөма: щөщөдөм усҗаса-жө, „руки по швам“, кокардаа картуза. Секи сөмын јурсiҗасыс вөлөм кудрiтчөны да чужөмыс томжык вөлөма.

Пөчiнокас Гуреј Олөш мөд мортөн овмөдчiс. Сылөн вөли аслас мөвп, дај өни-на тајө мөвпсө пөжө. Дасвіт во — абу җола кад! Уна ва вiзувтiс, олөмыс һол пөв вежсiс. А сылөн пыр өви мөвп, Сы вылө вiҗөдөмөн һөшта морт-мөд кајiсны Выл шуд пөчiнокө, щөщ i Пыста Иван. Ставныс шуд корсөны — крестанскөҗ шуд! А нырнуө-дысныс налөн — Гуреј Олөш. Сiјө вгөтакi гра-мотнөҗ, гаҗет лыҗҗө. Сы коҗатө выл закон-җастө шоч морт төдө.

Со, щөщ-i тани уҗалiгөн төдчө сылөн вын: мукөдлыс iндөдҗассө пыҗҗi оз пукты, ас думөн ставсө вөчө. Тыдалө, мортыс велалөма һин ассө нырщiкөн җајтны. Весiҗтө сiнҗас сертiыс төдчө тајө: „Лаңт... Сујiтчан щөщ-жө“... Но таҗсө, җерт, һекор оз шу.

Кор лоi лөсөдөма пыдөс рад, арҗельөн кыс-кiсны ул ут да тасалiсны керҗас вомөн. Гуреј Олөш сащкiс багырсө да пуксiс:

— Шөйтчамө! — шыасiс һебыд гөлөснас. Етащөм зумыш чужөма мортлөн да һебыд гөлөс!..

— Бара-на тулыс локтіс. Крестяңнылы — пөлза! — берег пөлөн сінјассө новлөдліг гарыштіс Ыжыд Проңө. Талөн ыргөн пөрт код ыжыд јур да лапыд тош. Коркө, тыдалө, пісөһөн вг-лөма, чужөм кучікыс ставнас герк, бытөтө төрө-канјас јірөмны. Піыслөн — Ічөт Проңөлөн — сещөм жө ыжыд јур. Сылы-кө өшөдны батыслығы тошсө да кокавы-кө чужөмсө, он-і төд код-кодыс.

— да, сем-вогем! Нцеламынөд тулыс-һын шуд корга, а оз сур,—јурнас пыркһитіс Пыста Иван.—Со, мі курітчам тані. Шуныкө, ывланас һімкофасам,—а немпомным... матысмө. Лун колі — бара здолој, гу дорад өтө вогколөн матыс-мін! І һекызі те таыс он мын! Мортыд со кар-јас зымөдө, јеропланјасөн кымөр сажасті леба-лө, а смертөс оз вермы пановтны. Мөвпышта да страк бөгтө: міса, му вылас кымын морт ем — ужалөны, лубітчөны да гажөдчөны... А век-жө-һын быдөнлы смерт локтас! Вот і ов, сем-вогем!.. Важөн-өмөј олөм вөлі менам? Нем-чөж ассым шуд коргі — ег адзы! А пөрысмі... Нцужемі шудөс адзытөг гуө пыра? Ме вот кывлі пөрыс јөзсаң...

— Но кывлі-кө і шаң,—вомаліс Ыжыд Про-ңө.—Ме тај кывлі-жө: көнкө-пө чіпанјасөслығы-төны. Те ен мојд, мыј век мојдөн сорһитан! Вај мыјкө пөлза јылыс төлкујтышт. Сің-өд, Олөксөј Петровіч? — јуаліс Гурөј Олөшлығы, но сіјө весігтө сінтасјассө ез вөрәөдлы: гашкө ез кывлы, гашкө кывліс да ез окоһит шыасны. Сылөн важысаң-һын сещөм модаыс: век зумыш,

век мөвпалө, бытёв вунөдөма ассыс һимсө да сесса думнас і корсө.

Ыжыд Проңө ез кут відчысны сылыс вочакыв. Бөр Пысталаң бергөдчис.

— Но!... примернө, ми тан ужалам текөд Иван.—Сиз!.. Ладнө!.. Значит ужалам. Вот те-и вистав: пөлза али абу?

Пысталөн вомыс пондывліс һумжавны, но өдјөжык бөр вескаліс. Ыжыд Проңөөс пөчинокын пөлза тужалысөн шуоны. Мыјкө дөзмөдчывлас-жө јөзлы!

— Пөлзатөг дерт-һин огө ужалө,—дөзмөдчан гебјыс моз шеныштчис Пыста. Но Проңөлөн тајөн сөлөмыс ез-на бурмы.

— Ньет, те, Иван, лучкі вистав: кушөм пөлза да кодлы пөлза? Кытчө тајө вөрсө нуоны? Те ен шенас: ме ог дур, а збылыс јуала — менам сөлөмөј та вөсна висө.

— Кытчө? — серөктис Пыста. — Он-өмөј төд, гем-восем! Есчө нуоны, — вөр сажө — индис кинас. — Пабрікајасө да заводјасө.

— Вот, вот, пагібө — наздоровјө! Сизкө, робочөјјаслы нуоны. А ми ужав тани! Вот те-и пөлза, — кокһиа лолыштис да тошсө тракһитис ыжыд Проңө. Тыдалө, вөмісті сөлөмыс бурмис аслас кывјасөн.

— Стој, другө!... Ме мөдног чајта: крестанһинлы тетһикаыд колө-жө, — мөвпыштөм бөрын, чорыда кутчыгіс Пыста. — Тетһикаыд, сы мор со!.. Јерманіјаын-пө емөс сецшөм пабрікјас — өтї өзөсөд ловја мөсјас пырөны, а мөдөд канцер да сапөг петөны. Со-өд көн тетһикаыс!.. Мијан

Сещомос-жө-пө лөсөдөны. Суодны көсјоны, сем-
восем!..

— Суодны дај пановтны-на, — сорњю сујсис
Ічөт Проњө. Сылы, тыдалө, важөн-њин окота
шуны ассыс кыв да батсыс відчыгө. Ош код
зон, а батсыс вежавіжө!

— Пуксы!.. Пановтыс! — пукалыс пісө өлө-
діс Ыжыд Проњө, весігтө ез-і бергөдчыв сылаң.
Мыјкө нөшта-на көсјис шуны да друг вым мөвп
јурас чужіс. Тошсө віт чуњнас сыналіг, јуаліс
Пыстальс:

— Сің, тетњика, шуан! А мыј-тед пөмзайс
тетњикасыс? Чајтан тед сетасны сіјөс?... Теја-
меја једіномішнөјјас... Колхоз-кө — да ескө!
Вот-і вістав: көн пөмзайс?

— Ме-өд абу аратор, — дөзмис Пыста Иван.
— Ме гашкө колхозын-жө лоа-да, он-өд төд.
Гашкө ме тајө нађејаөн-і ола-да? — Ышловалс.
Сінкымјас вывтис кутис віжөдны ва вылө. Тајө
абу-њин өнтаја візув Пыста. Оз-њин ворсөдчыны
сінјасыс — зумышөс, шогөс. Чужөм кучікыс
везјөн-везјөн чуқыртчис, бытө ныз јемөн сет
гыжјалісны.

— Менө корөны... Летчы-пө пөчінокгыд.
Тіјан-пө абу-жө колхозыс-а.. Төрыт-на Сергеј
гарыштліс.

— Но? Мыј? — бөкө віжөдлөмөн јуаліс Гуреј
Өмөш. Сінјасыс повчөм шырпијанөн чепөсјисны
Пыстасаң Проњө аја-піја вылө

— Мыјкө-тај век-на жал пөчіноккыс... Выл
шуд, — курыда һумдіс Пыста Иван.

— Оз-і ков. Пөлза оз-жө ло, — ассыс топыд кыв пуктіс Ыжыд Профө. Пыс выlö вiзöдöмөн сесса содтіс: — Етажö, каналлөыс, сылаң-жө вi-зöдö... Тöда-öd ме тенсыд думтö; гөтрасан, јуксан дај колхозö!.. А батыд кыз гаж ов? Сiз амi мыј, тенсыд јуала? Абу окота баф-туј та-лавны? Кыз те чајтан, Öмексеј Петровiч, колö амi оз талы мiјанлыс туј талавны?

Гуреј Öмөш велдыр ез шыас, Сергејас выlö вiзöдiг, мөвпалiс.

— Серт, кушöм боксаң видлавны-öd... Му-көдлаын колхозтöгыд збымыс оз поф. Но мi-јан... Мiјан абу јöзлөн коф олöмыс, — небыда богтiс тöлкујтны. — Мукөдлаын, шуам, јöзыс уна, а вiзму оз тырмы. Сен колхозтöгыд лок, тази вескыда-і колö шуны. Мiјан-нө мыј... Сiзим овмөс, вiзјас да мујас сdөвөл. Пофö овны, не-кө ескö... — Мыјкө көсјiс шуны да ез шу. Сесса вомсö вежыңтöмөн содтіс:

— Гашкө і мiјанлы лөö колхозтö лөгöдны. Он-öd тöд, буф проклат!

— Колö! Колö Öмексеј Петровiч. Артемнад мөджык-і гарнизацијаыд. Мi вот тан ужалам, і век сöд пөв вылынөс. А, пример, Сергејас, најö... Најö норматö век тыртöны! Налөн, сем-восем, мөд гарнизацијаыс — колхозныкјас!

— Таковскöјјас! — пiң пырыс сөзöдiс Гуреј Öмөш. I тајö öвi кывсыс ставсö гөгөрвоiс, Пыста Иван. Возын-кө вöлі нафејтчыштö сы выlö, öнi — ставыс јаснö! „Таковскöјјас!“... Пы-дö зөблөм став лөглуныс петкөдчiс тајö кывјын.

— Огö-тај аслыным ужалö! Пöмза абу-ны, термагны Һекытчö-дај: смерттö он-жö пановт-а. Мi вот ужыштам дај летчам. Ватагаөн летчам дај пом! Гортад ужыштан да аслыд пöмза воö. А тани-нö мыј? Вернö-öd Öмексеј Петрович?

Но Гуреј Öмөш бара-нын оз кывзы. Читкырт-чөм сiнјасыс виçödöны посны серөн ворсан ва вылö, но оз адзыны. Сумнас мöдлаын — гортас, ас овмöсас... Пеган... Көјдыс... Му... Комины ења-пија да нывка. Мыј-нын најö? Ез-ö вунöдны көјдыссö весавны? А гашкö Пеганыс дојмис?

Да! Абу тани сылөн сөлöмыс. Меддолыд кадыс сылы волис секи, кор кајис пöчинокö да кутис бертны мырјас, кутис көстөрјас сотны да му кокны. Секи вöли ыжыд надеја, секи вöли уна вын!.. А öнi:.. Сiн кым дорын кык ыжыд чукур, бытö ош гыжыштöма, да морöстыр лөг. А мыј вылö? Код вылö? Ез-кө ескö чусалышт важ надејаыс, гашкö ескö ез i ов. Надејаыскöд öтщöщ ачыс пöрысмö, а-öd том-на, комын öкмыса!

I бара думвылас Гуреј Öмөшлы уеi курја нöрысын гаңöм козпу..

2.

Летчö шонди, — јон ранаыс моз резöны алöј југөрјас. Јулөн шујга берегыс зарнiөн лöстасö, а вескыдыс сулалö зöм да виçödчö лöң ваö... Јурси оз вөрзы...

Контораыс петис сотруднык да ордјысан пöv вылö пасјис бригадаслыс лунја уж.

Запанъ вылын кодјаскө век-на мышкырасöны, но оз-нын кыв ватагалөн уж. Сöмын бонјас бердö визувлөн нїртчöмыс палöдö рытја лөнсö.

Столöвöјыс, көн сојоны ужалыяс, сöмын вевта да кујим стена. Куз пызанјас сајын панасöны војтыр. Налы тыдалö ју нöрыс сајö летчыс шондї да пöжарөн ыпјалыс кыа.

Пыста Иван казавліс сотруднїклыс гїжасöм. Термасöмөн көвтчїс да четчїс. Сојыяс сорнїтöны ас костас. Сїтеч чышјана нывјас вомнысö тупкышталöмөн пылсјалöны.

Вескофа-моз Пыста Иван петїс столöвöјыс да гөгөр визöдлөм бöрын мунїс ордјысан пöвдорö. Зарнїасöны мелјөн гїжөм лыдпасјас. Рудов тошторјас кутчысöмөн Пыста визöдö на вылö, төкөтö вөрöны аслас вомдорјасыс.

— Унаö талун? — горöдїсны столöвöјсаң. Пыста Иван здрөгнїтїс да визöдліс. Перїлö вылö лїчкысöмөн сенї сулалö Ічöt Проңö. Щöщ-ї мукöдјас визöдчöны.

— Сїзімдас кык, — шуыштїс да бөр бергöдчїс.

— Кодјас-нын талун черепак вылас?..

— Иван дад, мыј нö мышкасїн?

— Щапмöма.

— Ха, бара-öд көнкö пöраөн левїтöны: черепак да рак!

Тöда Пыста — оз локыс шмоңїтны. Артелад век-тај сїзі: кодöскö пыр сералöны. Но талун сölöмыс вөрзїс сылөн. Крута бергöдчöмөн горöдїс налы:

— Мыј гөрдланныд — зөрјөн вердїсны öмөј?... Талун дадöјас череспак вылад, сем-восем! —

таз шуис, но сөлөмыс ез бурмы. Көт ескө-і ез сөвны черепака вылө, да тырыс өдјас абуөс-жө. Налөн „сизимдас кык“ прөчентсө пасјөма. пода морт улө.

— Вермим-на ескө-і унжык да һөрјасыс локөс, — кыліс Ыжыд Проңөлөн гөлөс. Куцөм-кө дадөјаскөд најө петисны столөвөјыс.

— Ставным-өд өткөд һөрјөн пурјасам.

— Өткөдөн ескө-да, мыј пөмзасыс сес.

Ва дорө чукөртчөны томјөз. Кутчысөмөн ветлөдлөны нывјас — мукөд горөдлөны сывны, но лад оз на бост. Кор вөр-васө чашкытас стальнөј гөлөса гудөк, кор полөшутчас рытја јөлөгаыс, секі лыбас прамөј гажыс.

— Иван дадлы копыр, — кодкө вөрөдөс Пыстаөс. Гөлөс сертыс сјө пыр-і кағаліс локтысөс.

— А-а сем-восем. Сергеј: — кіасіс куз тушаа зонкөд. Сылөн јурас красноармејскөј картуз, — кор јурсө пыркытлө, вөрөылөны сөз јурејасыс. Гимнасторка вороёныка төдчөны петлыча тујјас.

— Віқөда вот, — пөв вылө сінјаснас індіс Пыста Иван. — Ставыс тан тыдалө: тіјан со да віт, а міјан сизимдас кык... Мыла, міга, мі век бөрынөс? Шуны-кө, Сергеј те гачтөгыд-на котравлін, а ме, керјас дорад бертчывлі-нін. Став скуссө төда... А вот, віқөд... і забеднө мем өні, сөлөмөј пуөл Нем чөж керјас лезі да кылөдлі, а ужавны ег велав! Важөнтө, төдан-ө, буржујјаслы вөлі мі жугөдчам... Ме көт-і абу аратор да сөлөмнам гөгөрвоа: өні абу важ прі-жімыд, ставыс, значіт, асланым пөмза вылө.

Колө ескө кык кода ужавны, мед, сем-восем, сінсыд бі петө! Віжөдлан-да нормаыд весіг оз тыр. Серт сесса скөрман!.. Нан сојнытө-өд гортын вермам... Ек, ог вермы теd віставны, мыј колө... со көніл.. Тані ставыс, сем-восем!— ассө морөсас таркһытис. Сесса Сергејос сојодыс бостөмөн нуөдіс бокө.

— Воны жө, мыјкө вістала... Віжөда ме да шуа аслым: міса, тіјан гарһизаціяыс мөдҗык. Көсја тенсыд јуавны мыјкө... Көсја ті моз-жө! На вескыд кіөс! Адзан гадјассө? Со кызі варт-чөма, пу кырс код. Адзан—ужыс оз пов! На, бост, сем-восем! А најөс—чөрту! Сен абу ме серті гарһизаціяыс.

— Чөвлы, Иван дад, — Пысталыс кісө кутө-мөн шыасіс Сергеј. — Міјанлы зев һімкод... Те код ужалыстө рад ескө бостам. Те — он здајт! Төдам... Но колө думыштны... — Мыј јылыс, сем-восем? Со ме ставнам! Ам-нө?.. Ту ту-ту-у!.. Сіз,сіз, Сергеј. Ен шу сесса һинөм.

Ладнө, мед, — чорыда ышловзис Пыста Иван да бергөдчис шог пырыс. Ылын, вөр јылын тыдыштө сөмын гөрбыс шөнділөн. Јенеж жынјыс гөрд. Төкөтө бокынжык сөд кумылгаөн кыпөд-чө кымөр — вөрсыс моз петө. Нөжјөн-көн, сөкыда сіјө гыжјасө-локтө јенеж содјөд. Мыјкө ыжыдтор возын моз ывлаыс чөв лаңтөма.

— Чөвлы, чөвлы, Иван дад. Те ен дөзмы. Лок пуксам да сорһыштам. — Сергеј муніс бадкуст дорө да пуксис.

Курја нөрыссаң пөмыштіс төвру, дебөдыш-тіс бад корјас да воші. Серөссывлөм ва вылыс

здук мысты бөр гылымс, сөмын берег дорө
комыны поснідік гыяс. Небыдіка најө солкөд-
чөны утка піжанөн...

— Мі адзам: абу ладыс тіжан бригадаын.
Збыл, абу, міга. Но петны, Иван дад, оз поэ.
Ачыд думышт: те петан, мөд петас... А коді
колө? Тенө-жө-і кутасны омөлтны: со-пө, пыш-
jis... Кістис бригадасө. Код төдас, кодјаслы-кө
гашкө сіјө-і колө-да!

— А те со мыј жылыс! — њумдіс Пыста Иван.
Бөр шымалісны чукырјасыс да важ код гажаа
серөктіс. — Ме чайті, міга, поланныд меыс... Ме-
өд једіномічнык. Серт, абу тіжан гарњизаціяыс..
Со-тај, сем-восем!

— Мыј көт-і једіномічнык. Гашкө аскі-жө
лоан мікод.

— Во, во! — сөлөмыс кутчігыс Сергеј кіө
да кыкыс кымын чорыда пыркнытіс. — Правда
шуін, зонмө, ті код-жө лоа. дај мөдгыс правда-
жө висталін. Ме өні думышти да ачым сіз шуа:
вернө, вермө Сергеј! Ыжыд Проњө гаралө-нын
гортас летчөм жылыс. А мөдыс, Гуреј пыс, ок,
пон!.. Те сіјөс он төд, а ме төда. Чайтан сіјө
ужавны татчө локтіс?... Ту-ту... Сіјө сөмын
стрөка корсө. Міга-тајміжанзік мөд гарњизаціяыс.

— А те вермас, Иван дад. Крітікујт...

— Ладнө ме абу аратор, ескө крітікујті,
сем-восем!... Со-тај најө... Сірөда мырјас код-
өс: бурөн он бертышт. Ме-өд төда кыкнансө.
Ассым чуњјасөс моз төда, вот.

Кор Ыжыд Проњө да Гуреј Олөш матыс-
місны, Пыста Иван серамөн щөщ коріс пуксыны

да паніс артемнөй сорнї. Чужом сертыс бытто
некушом шог оз тодчы, сомын сїнјасыс гусон
кыјодоны локтысјасос.

Гыном кымор пыр јонжыка паскало. Вїзд-
ны кутан да он казав вожд локтомсо, бытто
пыр отї-инын дождвїзю, пїладор вөр выло лїч-
кысөма. Сы возвылын, кызі балөпїан мам
гөгөрвоныс, дөвчоны поснїдїк кыморторјас.
Мукодыс лымјежыд дорос, мукодыс вурун
тупыл кодос — стајаон разаломны.

— Төла поводда көсјө пукыны, — вөргыс
кыа выло вїзддїг, вїсталис Гуреј Олөш.

— Сїз-тај буракө, Олөксеј Петровїч. Ме
прїмевїтї-жө: шондыс гөрда летчїс. Кушомжык
лоө ужавныным а? Көзыд төв-кө, јона і мучїт-
чан без пөмзы. Кыз чаетө Сергејыс? — јуалис
Ыжыд Проңө.

— Крестанїныд спрївышнөј... Ужалас, кыт-
чөз нырвылас оз ус, — бокө вїздөдөмөн Сергеј
пыддї шыасїс Гуреј Олөш. Кодарө-мыј колө
гөгөрвоны сылыс кывјассө, сомын ачыс төдө.

— Жугөдчөмыд тан мїан абу тај ескө-да...
Горт овмөсын небос ужалам... аслыным, —
ылөсас гарыштїс Пыста Иван.

— Вернө, Иван... Теја-мејалөн крестанскөј
гөлөм, буд проклат! Пөтка дај сїјө ас поз
вөснаыс төждысө. Көк сомын-ї олө ладтөгыд...
Пөзтөм көкөн тај і нїмтөны.

Пемдө. Кымор пласт гундыр-моз лїчкысїс
кыа выло да нылыштїс. Гөдөдїс курја ва. Се-
щөм-жө сөдос Гуреј Олөшлөн сїнјасыс.

— Серт, быдөнлөн мијан ем кущомкө овмөс-тор: кодлөнкө ыжыджык, кодлөнкө сіз-таз-дај, — сорңиө пыріс Гергеј.— Сесса і коргам сес куш ассыным пөлза. Ем-өд нөшта мөд... Ыжыджык да коланажык. Со, тани вөр. Коди кылөдас огөкө асным? Вөрыс мијан, государстволөн. Асным ми көзајева. Кущом-нө көзаин оз кут төждыны ас овмөс вөснаыс? Шуам, те, Прокө, он небос вундытөгыд кол Һантө. Он Һекод вылө надејтчы...

— Серт. да-өд, Гергеј, государствоас абу куш ме өтнам. Мыј ме кылөда тајө вөрсө да пөлзаыс мем? Та помыс овны он вермы.

— Государство-кө гөл, і те гөл. Кыс те бостан плугтө да косатө, чертө да чарлатө? Сіз-кө те Һеправ. Мөвпышты ачыд, Прокө дад.

Ез адзы вочакыв Ыжыд Проңө. Виçөдө сөд кымөр вылө да нускө. Төдчө, гырыс ізкіјасөн ыжыд јурас бергалөны сөкыд мөвпјас. Став олөмыс сылөн сени ізсө. Сещөм вескыда, лучкі созтырнас Гергеј пыраліс сылы сөлөмас, пузувтіс немөвөјја дојсө, гудыртіс мам јөвкөд вір-јаяс пырөм олансер.. Öнi корө вочакыв. Вочакыв!..

Гөкыда, сөкыда Проңө лептіс јурсө.

— Сіз-кө... Колө еновтчыны курөг позјасыным? Чөрту да матереставсө ыстыны сесса мөдөдчыны өтувја пөлза корсны?.. — друг сувтөдіс колкод сінјассө да лептіс гөлөссө.— Һет, Гергеј!.. Тi менө енө кыскөј. Менам дона аслам кучікөј. Мед көв вартчөм да гадәөс кучікөј, а дона!..

— Стерт-жө, — усјассө шыккытис Гуреј Олөш
— Мөджык кадө мјан чужсылөма, мөд-і сорнї.

— Вернө, Петровїч, вернө. Мї — пөрыг јөз,
оз позь сївїтны, — кокнїа долыштис Прокө, бытө
тажө-і колө вөлі вочакывјыс.

Бафјас пөвстөд шарккытис төвру, поснї се-
рөн котөртис курја вомөд.

Кышөдчыг бафкорјас вылө вижөдїг Сергеј
бара пондїс соркытны.

— Курөг позјыд абу шыбытанатор, Прокө.
Овмөсын немас-дөмас. Матере оз ков чужы-
ны. Колө сїзі лөгөдчыны, мед аслыд пөмзатө
бостан дај өтувјасө он падмөд. Селаыс зев
прөстөј...

— Пөрыг лыјасыд-пө рөшкыдөс, — бокө ви-
жөдөмөн шыасис Гуреј Олөш. — Чегасны-кө, бөр
оз-нын суртчыны.

Төвныр чоржө. Мукөд дырјї өдөбөн мїкы-
сас бафјас вылө да тамалө. Рытја горас мїчаа
кылө мөдлапөвса вөрлөн шувгөмыс.

Курја нөрысын коз. Пыркөдө тугансө гыа-
лан јулаң, шенасө јон лапјаснас. Мукөд дырјї
нора зурккытлө вужбердтыс. Век-на көсјө овны.
Век-на важ моз көсјө вермасны поводфакөд.

3.

Кымөрјас вајисны зер. Жоң суткї швалгис,
сесса төкөвө кобыштіс, но кымөрјас ез-на быр-
ны. Најө стајаөн, стајаөн шуңгөны улїтї. Рудмїс
вөр, подулөзгыс көтасис.

Запаңын тревога. Бригадїрјасыс да запаң
адмїнїстрацїяыс котыртчїс штаб. Сылөн мог:

лоны быд здук дагөн вермасны ывлавыккөд.

Вильш куржалөн самыс регыд-и тыдовтчис. Первој кутис кылавны быг, сесса быдсама јогыс. Нөшта-на гудыр лоі ва.

Суткіжын мыстї ва бостчис туны. Серт ескө запаңос крепітөма, надеја ем. Но... код төдас дырө кутас вильшасны тајө курја. I та вөсна быд здук колө лоны дагөн.

Тајө војө дыр ез вермы унмовсыны Гуреј Олөш. Луннас сылөн кокыс топавліс керјас костө. Рытјадор төдчыны-нын кутис—коклапайс гөрдөдіс да пыктис. Јукалөмлаис-і ез вермы унмовсыны.

Өтпыр пондывліс жө вугыртны да лок вөтыс бөр палалі. Вөтыс тащөмі:

...Уаө мөд керкаас—кумын. Сесса друг четчис да летчис кімчө сод куа. Ывлаис југыд, кључ вакод... Лебулын ем сурја, бурещ сетчө кучкө гож. Кутчыгис сурјаө, сулалө. I друг вөрчисны өднөколка гөгымјас. Өтчыд гөгөртисны, дај мөдыс, дај којмөдыс... сурмөм пон-моз бергалөны. Сесса кыскө локтис сөд пон—сгол сөд, сөмын гінбугымјасыс јежыдөс. Жер вогса вомас тыдалөны шылакод лечыд пінјас. Вомкөщөдыс дул визувтө. да-өд вемөсын-моз бура, мичаа төдчө быдтор... Ускөдчис, — көсјө коклабөрсө шапкыны... Ергө да гінбугымјаснас ворсө. Вөтлыгис да вөтлыгис, сещөма музтис—вескыд мат!... А кор палаліс—тушаыс посні дрөжөн сырмө да кістө көзыд нїлөм.

Коркө ічөт дырјыс на мучітчывліс тајө вөтнас: кујім во чөж, војыс-војө пыр өвїтор.

1
I мыҗлакө өні бара тајө вөт, бурөщ тајө војө.
— Буҗ проклат, аминьө, сват-сват, — садмис
да нар вылө пуксөмөн кутис вашкөдны.

Јірк бердын төкөтө өзјалыштө лампа. Муртса
тыдалыштөны уыҗас: кодкө гащөн, кодкө кы-
мың уыө. Мукөд пиңнаныс гурчкөны.

А ывлаын — страк; шкув да шков, јірк да
тарк сөмын-і кылө. Ошиңө аңкыщ тусјасөн
точөдчөны зервојтјас, саркөдчөны барак сҗен
пөлөн.

„Ех-ех-ех! Олөм, олөм.... Көни төлкыс, көни
ладыс? Мыј ме видчыса? Нынөм ог ады; вој
гудыр јукод вој... Кытчө кутис бырны наҗе-
јаөј?“ — гора ышловзис Гуреј Олөш.

А нөрыс дорын тајө кадө локыс шувгис
кырөм коз. Пузласө пидөсөзыс, вөрө ју. Кыркөщ
дорөз качлөны гыјас. Бызгысөмөн усөны ваө
му комөгјас, ежаөн; ежаөн чуктө берегдор...

— Кодкө олө алы мыј? Тајө те, Петровіч? —
јурсө лептывліс Ыжыд Проңө. Пуксис да табак
көшөлнас пондис кышөдчыны.

— Поводҗаыс, кылан?.. У-у-у... Бытө сөд
вөр шувгө... Јіркө-і, зыркө-і, шаргө-і, помңидор
оз тыдав! Гууу... Менам щөщ оз уысы-і. Мөвп-
јас өдөлітисны, Петровіч, — нөжјөңикөн кутис
сорнитны Ыжыд Проңө. Морт гөлөсыс бытө
мыјкө морөсас мчалыштіс Гуреј Олөшлөн.

— Кык вежон саяс ег-ңін брїтчыв, — кинас
малыштіс чужөмсө. — Зверман тани, буҗ проклат.
җај окотатөгыд кушөм-ңін уж! Сөлөмыд-кө оз
кыскы...

— А те, Петровіч, јонасө ен шөггы.

— Кывзы, — копыртчываіс Проһолаң да пондіс гусөн шөпкөдны. — Летчам... Оні-жө-і летчам. А?..

— Часлы, — гыжыштис ыжыд јурсө Проһө. — Тенад-өд кокыд вісө. Бауөн кысган амі мыј?

— Чөрту кокөс!.. Кысса-і бауөн, буџ прок-мат! Терпіта-на тајө дојтө...

Дыр сесга ез горһитны; кывзисны төвлыс шуџлалөм. Јурсө пагас сужөмөн водіс Гуреј Өлөш. Дыр мысҗи кыліс Ыжыд Проһөлыс шөп-көдөм:

— Ме вот мөвпала, Петровіч, — мыјла ме тащөмі? Мукөдјас со зімөны: прімер бостны, Пыстаөс, — мыј сіјө, віјсө? Думајта да думајта, һекың ог гөгөрво!.. Оз-өд аслыс ужав... Мыјла, міса, абу быд морт өткөџ? Пыстаыдкөд, төдан, мі өтлаын быдмылім. Горһитчөмөн-жө петім Выл Шуд пөчінокад. Чајтам вөлі: со те, Петровіч, овмөдчин да гашкө-і міјанлы щөщ шуд усас... Мукөд дырјі ме мөвпавла, кыңи да мыјла тащөм сөлөмөн быдмі. Пыстаыд, со, кущөмкө өтувја пөмза адҗө, а ме ог! Прімер бостны, тајө вөрыд со... Мыј меным? Веекөџ. Мед көџ өні-жө запаңыс орас да кывтас. Вот ескө тајө керсө-кө ме кыскі горт дорө да ескө выл кер-ка-кө аслым щупі, секі—да ескө, секі ескө адҗі пөмза! Но вот-і вістав, Петровіч, мыјла ме та-щөмі?

Гуреј Өлөш весігтө сојсө ез вөрҗөдлы Проһө відчыгыштис да бара пондіс һөжјөһік віставны:

— Сүд-да-кө ескө-і, ставсө ачыл гөгөрвоан-а. Вот, Петровіч, тең комын сајас, а мем Һеламын сајас. Төдлін Кондрат попос? Ок-і мермина вөлі, көт ескө і поп-да... Прөсөтас мед господ тащом кывыс. Јенбыдлун вөлі код. Гажаон-і өбөдһајастө Һывывліс. Отпыр. зонмө, вескалі сы шөрө. Јөкты-пө, кујмураос сета. Мыј јөј дөтінкаыды: рад, көт ју пыдөсөз суныштлан. Но-і јөкті каналмөлы. Сесса зоң во тајө дөңгасө вомкөшам новлөдлі. Коркө кутім купајтчыны чемад чукөр. Төдан-өд чемадрутө: суналам, резсам... Либө ва пышкө јурнымос сујам да гадрас ледалам. Хе, иһтерес... Сіз-жө сујі ме јүрөс, утка моз, дај ускөді дөңгатө. А жалыыды!.. Те приметіт, Петровіч, чемадһад да кушом колыс мортыд. Но сесса быдмі да гөтрасі, шердын тыр чемад лоі. Вјсан, вјсан; ужыс ужө шыбласан... Кертө лөчан-і, пес вөчан-і, гөран-і... зіман, мед ескө аслад кынөмыд пөт. Јөзыд-тај, төдан-өд, һебог китө оз мытчыны. Нуждаө вөјгад һөшта конјыштасны: мун пө, гашкө мичыджык лоө. Вот-і когаган ас лов вөснаыд эвер моз. Сіјөн-і быдмі, чајта-да, тащом сөлөма: ачымос сөмын радејта... Оні пөрыгмі. Төдөмыс, тащомөн-і кула: гөрбатө-пө сөмын-һын гу вескөдас. Вот-і мөвпала өні: мыј ме олі? мыј бурсө вөчі? коді менө бурөн качтыштас?.. Ех-хе!.. Сінва петмөн жал, мыј безпөлзы олі ассым немөс. Жал, кызі-тај, өнтаја кујмураыд: воһіс да бөр оз-һын сур. Оз!.. Сіз-өд, Петровіч? Петровіч?.. Учан-һын?

Асывоҗ баракö пырис Пыста Иван. Тажö
зик мөд морт-нын. Синасас төдчө төждысөм.
Зумыджыка тувтчалө-и. Порог дорын пыркытис
шапкасө.

— Четчөј. Миян бригадалы колө петны де-
журитны, — пондис палөдны Проңө аја-пјаос.
Гуреј Омөш дојмөмсаң сјјос бөрјисны бригадирө.
Та вөсна-и вежсис, лоі мөд. Тыдалө, гөлөмсаңыс
богтис ужө. Талун көв і зерис, но запаңын уж
ез дугөдлыны. Пысталөн бригада медвоҗыс
тыртчис 95 прөчентөҗ. Куш тајө-нын кыпөдис
сылыс гөлөм.

— Војнас? Шојтчытөг огө-жө петө?—муртса
вугырталөм бөрын палалис Ыжыд Проңө. Унмыс
нөтө ез вескав. Сесга кодлы-нө окота шоныд
баракыс петныс ывлаө, көні ризјалө көҗыд төв,
көні муыс-и ваыс вөрөны? Нөшта-өд војын?

— Ничово, сем-восем! — чорыд гөлөсөн тө-
көдис Пыста. — Сергејлөн бригада војсө виҗис-нын.
Өнө миян өчеред — асывсө овны. Ен полө, му-
көдлы өчеред воас-и. Ме өнө-на штабыс, — шапа
јурнас пыркытөмөн шуис. — Ваыс кујим саңти-
метр час туө. Упкө-пушкө сөмын запаң. Кутас
оз-а. Оз-нын ескө зер, а кымөра!

Венчыштөм бөрын, Ыжыд Проңө шоныда
пастасис. Пыс даг-жө-нын. Сы вылө еласны оз
поҗ—төрыт збылыс ударнөја пурјасис. Баҗыс
сөмын вөлі виҗөдлас да шуас:

— Но, но... Со-тај, вот-тај!

— Ывлавылын пемыд-на. Төдчыштө-жө-нын југ-
дөмыс. Кодтөдас кыс-и руздө асјајугыдыс: гө-

гөр кымөрјас, мөда-мөдөыс мігтөмөг. Лебөны
сөд щын гыјасөн.

Төлыс—ју мөдарсаң. Отарсаң тајө ескө-і
бур: запаңсө вапаныд кутө. Мөдарсаң бара-жө
омөл: курјаыс васө пыкө, оз лез візувтны.
Гашкө зерыс ңесещөма ваыс туө курјаын, ку-
щөма төв пыкөмыс.

Пыста Иванјас кыщовтісны запаңті, бон
куча мөдарас вужавлісны.

— Да сем-возем!.. Страк!—аслыс нырулас
шуыштіс выл бригадір, но весігачыс ез кывлы
асгыс гөлөссө. Коса-моз орөдө төлыс, пелад
жуңгымөз лебө. А бонјас—зелыдөс, дрөжжітөны.
Муртса вермөны кутны катыдсаң лічкыс кер-
јасөс.

Та бөрын Проңө аја-піја біјасісны төвсајө.
Пыста котөртіс штабө.

— Выл гужіјассө кытчө пуктывлін?—бі дор-
ын пысылыс јуаліс Ыжыд Проңө. Тыдалө, вес-
олігад думвылас гортыс усі.

— Колі-өд амбарө петкөдны... Мыј-нын сені
мітөг?—ышловчіс да матөжык бідорө сібөдчіс.

— Кыс-нын көчаінтөгыд... Тани вот чөрт-моз
јөжгыласан бі дорын, а керкатө гашкө щын-
јыв-нын лезісны. Мыјнө?.. Вот кызкө лоі јөјјас-
ыдлөн прөступка-дај... пом. Мамыд верміс со-
өдчігөн біқің ускөдны. Сещөм тај сіјө: век
сартаса біөн соөдчө...

Ун вескавтөмысла ропкөдчө Ыжыд Проңө
Мукөд дырјі курыд щын вескыда чужөмас пу-
гыртас да секі пыдысаң карскөмөн кызө.

Лөз төдчыны кутіс. Кысаңкө пыр јонжыка
руздө лунјугыдыс. Не-кө кымөрјас, өні ескө
шонді мытчіс-нын зарңи гөрбсө...

Контораын, табак шын пыщкын, чукөртчөма
штаб. Тани-і директор, партјачејкаса секретар-і
бригадирјас і. Мукөдлөн уятөмланыс гөрдөдөмны
сінјасыс, куңсөны. Мед ескө кызкө вөтлыны
унзілсө, чігарка бөрса чігарка пестөны.

— Ва век-на туө. Өні һинөм-на повны—
запаң кутас! Но нөшта-кө метр жын кыптас,
асныд гөгөрвоанныд, мыј вермас лоны,—бытө
мөвпаліг, докладавајтө директор.

Војтыр нөшта-на горша һылалөны курыд
табак шын. Өти четчывлас да висталас, сы бө-
рын мөд... „Молһја“ лампа тіпиктөмөн сотчө
пызан шөрын. Порог дорын кодкө лөдсалө
көртпач: зілө не камөдчыны...

— Талун огө кутө пурјасны. Ју мөдлапөлын
ем кык јакөр. Колө вајны. Нөшта крепитам
бонјассө—мед доктор оз талав.

Сен-жө штаб шуіс кутчісны тајө ужө.

Пыста Иван конторасы петөм мысти һедыр
сулалыштис. Југдө. Курја вомөд тыдалө ју, көні
мөдар путкыл ветлөны гыјас. Сетчө-і візөдө
Пыста Иван.

— Е-ех, сем восем! Өтчыл көт гөлөмөс
петкөдла!..

Проңө аја-піја век-на бі дорынөс. Батыс
һырвомсө пасө дебөмөн вугралө: мчкыгас, мч-
кыгас јурыс да друг қобмунлө.

— А?.. А? — палалас да гөгөр виçодө. Век-на
ызгө курја, гыјасөн којсө, пыдөссаңыс пуө..
Виçодас да бара копыртчас вугравны.

Котөрөн локтис Пыста Иван да висталис, мыј
щөктис налы вөчны штаб. Көт ескө суткі сајас-
нын уџтом, но талөн оз төдчы унзіл. Гажаа
збоја виçодөны сінјасыс, а гөлөсыс јон.

— Ајда, пыжө! Ју мөдарө јакөрла вужав-
лам! Нолтө, Прокө, пыркытчы в аж сөдыд-моз,
сем-восем!

Ваисны лыж, пельсјас. Кык багыр щөщ
пуктисны гашкө згөдйтчасны-пө.

Но Ыжыд Проңө кутчысис сурјаө да прөст
кінас пернапасасөмөн пондис өткажитчыны:

— Мыјнө те, Иван?.. Иванушко? Кытчө без-
пөльзу јуртө сујан? О, господөј! Ещөм ва
вылө?

— Ничево, Прокө! Пуксы сынны.. Штаб
щөктис. Лок, лок!

- - Мед көт перештаб сесса! Ог, ог!.. Ен-і
кор. Көт кералө татчө, ог пуксы!.. Менам вок
тазтө вөјліс нін, сарство сылы небеснөј!.. Піос
ог лез-ні. Пет пыжыс, каналмө! Щөкта амі ог
ted?

Медвоззаныс Ічөт Проңө ез кывзы батыслыс:
ез четчы пыжыс. Локтис Сергеј да кујімөн
мөдісны курја вомлаң.

Көт-і вабөр ескө, да вапаныссыс сөкыджык-
на кытны налы. Пыж ныр гыыс-гыө сөмын-і
четчалө. Резыштас, јөткыштас бөрлаң, бара
резыштас... Сізі сыниг-јөткаеігсор пыр кыссисны
берег дорті.

А Ыжыд Проңо вөтчө да пиңалө пиcө-и, Пыста Иванос-и, поводдасө-и. Унаиыс бырөмаһын. Лапыд тошкыс аслас летҗысө, быттө бонвөтөк вомас куртчөмөн котөртө берөг пөлөн.

Пыж воис курҗа вомоҗ.

Нөрыс җылын төвсајө зөбсөмөн сулалө Гуреј Олөш. Виҗөдө. Тыдалө, сөмын-на локтөма. А мыҗла?

— Ен горзы, Прокө. Оз-жө-өд тенө кывзыныа, буд проклат, — шыаҗис сижө, кор Ыжыд Проңо сетчөҗ локтис. Кыкнаныс петисны ерд вылө да кутисны виҗөдны.

Төлыс һеуна пөлөсног кучкө курҗа вомө. Ју мөдарсаһ стајаөн-стајаөн локтөны веж гыҗас. Мукөдыс пасмунөны кыркөщө да мусор бөр летчөны јуө, а мукөдыс өдөбөн пырөны курҗаө—пыр вөҗө, пыр вөҗө.

Пыжа петис курҗаыс. Ичөт Проңо да Пыста Иван сынөны. Опаснөјҗас сунласны гыө — җик өклучинаөҗ бердласны. Мукөд дырҗи ыжыд гы лептас пыж нырсө да весиг ваас оз инмывны өпасһича лопҗас.

— О, господөј! Загреки-тај... вөјасны. Пиөс вөјтасны-и проклатөјҗасыд, — сөмын окөстлө Ыжыд Проңо, кор пыж забој вывти коҗыштас ваыс.

Пыжа пыр өтдалтчө. Вершөкөн вершөкөн мунөны вөҗө.

— да, Прокө, мөд јөз ми текөд... Абу најө радыс, — из вылө пукөис да јурсө өшөдөс Гуреј Олөш. Бөддыс гола боктис чурвиҗө, быттө мод җола јур—коксө дојдөм бөрын бөддасис.

Проңо оз-нын горзы. Сөмын візөдө і візө-
дө гыјас пөвстын суналыг пыж вылө. Агіш-
мунөма. Ваыг лептөм чері-моз вомтырнас ны-
лалө вабус-сора сынөдсө.

Кор пыжа матысмис мөдар береглян, бағлөн
морөсыс мичалыштіс—сені лөңжык, вадор пујас
кутөны төвсө.

— Воисны!.. Воисны-өд, Петровіч, — ңімкода
пондіс шуавны. Чужөмыс вөвлытөма долыда
шпыңјалө, і лапыд тошкыс щөщ бытөө радлө
—өтарө да мөдарө өвтчө.

— Нет, другө, Прокө, кушөмөн мјан чуж-
сывлөма, сешөмөн-і кулам. Мед тајјас тан ду-
рөны... Мунам! Мунам, будь проклат!

Тази вісталіс Выл шуд пөчінокыс Гуреј Ол-
өш, кодөс вөлі век прімер пыдді бостөны:
Гуреј Олөш кужө вөдітны му, кужө овмөссө
нуөдны, бура төдө выл законјас. Но Гуреј Ол-
өш ез куж асгыс дасвіт вога мөвпсө еновтны,
і сы вөсна өні... тани, нөрыс јылас... Ыжыд
Проңо медвозыг јөткышсис сыыг:

— Мунны, шуан? А најө со оз повны. Ве-
сігтө јурныс абу дона! Сізкө, ме ңеладнө сор-
ңітлі, Петровіч: пөлза ем! Ем пөлза! Пөлзатөг
ескө најө ез петны гыа ва вылө. А ме—
каналө. Менам көч сөлөм!.. Ог вермы ме өні
таг мунны, Петровіч. Муна-кө, јанзім вілөдас.
Кызи-нө ме кута пілы сінмас візөдны? Со најө
бөр-нын локтөны. Петровіч!.. Олексеј Петровіч,
візөдлы-жө—бөр локтөны! Јакөр ем-і... Петровіч!..

Но Гуреј Өмөш муніс — беџ вылө пыксалө-
мөн пыр зурліктіс вадор пөлөн, барак дорө,
сегса — гортас.

Пыжа бөр локтө. Төвбөртө кокні, сөмын вес-
көдлы бура, мед оз пөперегас. Гыјас сіјө і
кыјөдөны: өтарсаң і мөдарсаң уккөдчывласны,
ја ваөн резыштласны бөжалысөс.

— Зелөдчылөј!..

— Сыныштөј, сыныштөј!.. — горзөны нөрыс
јылө локтөм војтыр. Налы щөщ-жө ңімкод,
щөщ-жө радлөны, ызјөдөны берег вывсаң.

Кор пыжа кутіс матысмыны курја вомө,
мөдар нөрыссыс друг катовмуні коејыс да гораа
шувгөмөн сунщіктіс гыа ваө. Тыдалө ез-нын
вермы кутчысны буждөм берегө..

Југдіс. Кымөрјас век-на вевса-вевса леböны
руд вөр вывті. Важ-моз-на чорыда пуө ју. Вил-
ыд керјас вывті војтыр кыскөны цінка, көсјөны
жаг-гөрөдөн кутны запаң...

1.

Шондiкӧд ӧтi кадӧ садмис Јогор. Шондi мытчiс ыргӧн плешсӧ нузвiж јура јаг сажыс, Јогор — ешкын улыс. Шондi былыкчiс јаг јылӧ да кутiс вӧснi кымӧрјас косттi суналiгтыр кафыны вывлаң, Јогор — гож возын нулмагыштӧм бӧрын пожыштiс шӧта тошсӧ ыркыд ваӧн, мунiс додҕағны.

Јогорлы комын ар саяс-нiн. Ортсылагаңыс торја оз торјав мукӧд мужiкјасыс. На моз-жӧ пагтагӧ-кӧмагӧ, ужалӧ зiла, новлӧдлӧ ордаҕ табак кӧшӧл, кык вежонын ӧтчыд нојiчӧн шӧщкӧртлӧ тошсӧ. Аслыспӧлӧс самажык сӧмын: зумыш чужӧма, еща горнiтӧ. Бытвӧ вомсӧ оз пагкӧд, оз вашнiт-нi. Јогорлӧн-i гӧтрагӧмыс аслыс пӧлӧс вӧлi, јӧзлы шенчымыӧн. Сiктас вӧлi ныв, Ӧкул нiма. Зев вiзыв ныв: радејтлiс ғывны да јӧктыны. Став зонмыс вӧтлыглiс сы бӧрса, мырҕдыгысны ас костаныс. Тошка јӧз Ӧкулкӧд паныдагiгӧн весiг морӧснысӧ вӧлi возӧ чургӧдӧны да вунӧдлӧны гӧтырјаснысӧ. Сӧмын Јогор ӧтнас вескода вiзӧдiс сы былӧ, дај гӧтрагiссӧ ез радејтӧм куҕа. Тешкода

моз артміс ставыс. Өтчыд зонјас шмоңытыш-
тісны сы вылын:

— Онө, Јогор, Өкум вылын мөвпав гөтра-
ны. Мыјкө-тај јона бөрја кадсө мөвпалан.

— Відчысө, мунас Өкум тащөм сајө. Гаж-
төмысла кулас. Јогор варовітөмнас віјас, ка-ка.
Јогор скөрміс. Вежон мысғи корасіс дај вајіс
Өкумөс. Бат-мамыс нывлөн ез кутны пыксыны:
Јогор бур ужалыс, морттуј ем, абу гөл-ңи. Өкум
важөн код-ңин јөзыс гусөн ышлолавліс Јогор
вөсна. Кыв шутөг муніс. Тазі ставыс-і артміс.
дас во-ңин гозја олөны шыңітөв. Некоднаныс
оз еласны.

Шонді сыв мөд удітіс кафтысны. Мөдөдчіс
Јогор сөд мыкјө гөрны. Лөң асја сынөдын
тешкода јургөны өднөколка гөгымјаслөн зуртан
шыјас. Өднөколка вылын пыркөдчө гащөн сім
ныра гөр.

— Удіта ог луншөрөз гөрны муөс, — мөвпа-
лө Јогор зумыд тужөд вослалігтыр.

Шонді јүгөрјас абу-на удітөмас ывлавылыс
вөтлыны унзімсө. Лөң. Борјасын лөстасө чепөс-
јөм өтава. Зірдалөны лысва војтјас.

— Кодлөнкө пощөсыс пөрөма, зөң кык
прасла. Вермас скөт пырны дамакны мортыслыс
өзімсө. Со, өғи вөв ветлө-ңин му вывтіыс, —
аспырыс мөвпыштіс Јогор, адзіс дадө му вылыс
јірсыс вөлөс-да.

— Вөтлыны, ескө, колө вөвсө да віставны
мортыслы, мед зөңталас пощөссө — Көсјіс-ңин
вөвсө сувтөдны, гөгөр візөдлөм бөрын ез тај-а.

Воҗо муніс. Кодкө-кө, ескө, вөлі маті гөгөр,
гашкө-і сүвтис.

— Мем-нө мыј? Абу тај мејам муөј. Оз
менгым өзімөс макны. Кодлөн тајө муыс, мед
ачыс дөзөритө. Ме ег медаглы сылы. — Тазі
мөвпалгтыр ылө коліс пөрөм пощөс. Јанзім-
жө ескө аслыс лоі бөрас-да. Асгыс јанзім
бытө-і, вөвсыс-і — сізі вөчөмыс.

Асылыс шоныд, гажа. Чуксагөны лебачјас.
Кыскө кылө мөс жыңғанјаслөн болөдчөм.

Му вылас воіс, леҗасіс. Сүвтис му воҗас да
кутис һимкоҗасны.

Јог һөвјасөн сацкысөны топалөм му морөсө
шонді јүгөрјас, пыдө мөртчөны. Мукөдыс чегө.
Му бердыс кыптө муртса сінлы тыдалана шо-
ныд ру. Морөс тырнас Јогор долалө му көра
русө. Горша һылалө, оз пөтны вермы.

— Со-өд менам муөј. Абу мукөдлөн коҗ:
сөд, мылк јылын, лунлаңө банөн. Сөмын тај
абу өтнамлөн мылкјыс. Жыңјыс Петыр Оңдрей-
лөн. Оқ, ескө ставнас-кө вөлі өтнамлөн. Озыр-
мөдіс ескө менө. Кызі ескө поҗас сіјөс таг
вөтлыны. Локөн оз поҗ, бурөн оз мун дај. Оз-
өд вежы мекөд Куҗ нырдса мукөд. Сені ескө
вел ыжыд му менам да ошјысны оз поҗ, абу
веж петкөдлана. Тајө муыс жың ыжда сы серві
да һаңсө сымында-жө вәјө. Сықөд ужыс унжык,
ноксөм сөмын. Тајө мылкјыс ескө во гөгөр
менө вердіс-јукталіс. — Мырдөн моз һещыштис
сінјассө Петыр Оңдрей му вылыс, муніс вөвсө
дод-давны гөрјө.

— Но-о! Бөрөзда! А-а! Бөрөзда! — Воронко жүрө көпүртөмөн мөдөдчис кыскыны гөрсө.

Шонди кутис пөжны. Бордын килмасыс пујас бердыс кывтөны му пастала сирөд корјас. Јагыс локтис төвру, мыкө ващитис лөмпулы да бөр лебзис. Лөмпу комис копрасанаон, бытөө шпынжалгтыр шуалө: — „сиз, сиз... сиз, сиз“. Езыгөн лөстагөны тиралан кузмөс килјасыс.

— Тпру! — сувтөдис Јогор вөвсө бөрөзда ештөдөм бөрын. Бергөдчөмөн вижөдлис руасыс бөрөзда вылө. Гөрбылтчис да бостис кабырас ещаник му. Вайөдлис ныр дорас, кывнас видлис. Кутис чабравны мөвпалгтыр:

— Бур-жө му, со морө, Ак, ставнас-кө вөлі менам.

— Тпрудис! Но-о! Бөрөзда. — Бара мөдөдчис вөтлысны гөр бөрса.

Јогорлөн вел-нын уна лоис гөрөма, Петыр Оңдрей вөлістэ тыдовтчис завор дорын.

— О! Мыјда-нын пызјөмыд, Јогор. Зіла тај ужалан.

— Гөра-тај ескө, нөжјөнїкөн-да. Лок, гөрны бостытөзид куритчам. Ыркөдчыштам лөмпу ву-жөрулын. — Јогор личөдис сіделкі көв, пуксис лөмпу улө.

— Гормыштін тај-нө талун?

— Гормі тај, Јогор. Возжык-жө, ескө, мөдөдчылі да кајигөн адаі пөрөм пощөс дафөлыс; катыд пөмсалөн. Вөвјас пырөмаөс да өзим му вылас јирсөны вөлі. Вөтлалі најјасөс, сесга...

— Вөвјас? Унаөнөс өмөј? — јуалис Јогор.

Ачыс мөвпыштіс: — „менам каягөн өтi сөмын тыдаліс“.

— Нол чаңа-вөла вөліны. Вөтлалі вөвјассө да вiстали мортыслы. Сiјө бурөщ черi кыјны лөсөдчө вөлі мунны. Вiстали да еновтіс, каяіс пощөссө чоңтавны. Сетчө-і ылалі. Рытөз тајөс гөра-жө-өд.

— Гөрсытөг оз ов та ыжда муыд.

— Тејад каягөн-нө, Јогор, пощөсыс пөрөма-нын вөлі?

— Ег тај адзыв-а. Гашкө-і пөрөма-нын вөлі-да. Ез тај сiнулө улы-а. Адзылі-кө-өд ег-жө ескө сiзі кол-да. Ег ескө лез крестанынлыс һаң лакны. Ег, мiса, адзыв.

— Сiзкө те бөрын-нын пөрөма. Вөвјасыс зыртчөны өнi быдлаө, гөнныс усө-да. Зыртчi-ганыс-і пөрөдiсны көнкө.

— да. Мыј-нө, сусөд, огө ө мујаснаным вежсө, — вескода моз шуіс Јогор, бытө сорңi һужөдөм могыс. Аслас ескө чiгаркаыс кутiс зөрны-код чунь костјасас. Чужөм вылас веж-гыштіс-і.

— Кущөм мујасөн-нө вежгам? Гашкө тајө мутө-нын көсјап мөд вылө вежны-да? Почас.

— Ме, ескө; ог сiзі вөлі көсјы. Ме тед сета Куз һырда муөс. Разiпел мујасөј да селiвөжык. Көсја чукөртны. Нөкө сiјө, һинөм вылө ескө ег вежы Куз һырда мунам. Зев өд бур му. Вежан-кө те, сөрт, он ворссы. Дај кык ыжда лөө тејад му сөртыд. Весiг мөвпавныд тед һинөм, вежiн дај.

— Ыжданас ескө-і ыжыд тенад. Бурнас ен ошжыс. Төда-өд кушомжык. Сој.

— Мыј көт і сој. Ме-өд быд во кујодавла. Кык мөслыс во чөжгасө катла.

— Көт нөшта кујодав, оз-нын тајө мукод-лолы. Вежгам тај, міга, сізі: ме сета Су дорыс, те тајөс вај меным. Ме-өд содтышта сесса мыј-дакө. Артмам, амі огө?

— Дыр тај сорһитны кутім. Ужным ендіс. Ме-өд ег збыл тујө кақтышт вежгөм јывсыд. — Јогор төдчана скөрөн муніс вөв дорас, зелөдіс сіделкі көв да локыс горөдіс:

— Но! Унмовгөмыд ужаліг кості. Бөрөзда! Скөр сөлөмөн-нын Јогор вөтлыгө гөр бөрса. Весіг аслас муыс дугдіс вежсө петкөдлыны. Мөвпнас јортчө, сіјө быдсама омөлсө Петыр Оңдрейлы:

— Мед горш шөрад тасасас тајө му выв-сыд бостөм һаһыд. Адзылан бостан он сесса менсым мыјкө. Көт жагавны кутан — ог мезды.

Петыр Оңдрей һөлө-вітыс кышовтөм бөрын сувтіс. Көсјіс весыштны гөр ныр бердө сібдөм мусө да һинөм ез адзы маті гөгөрыс. Весіг чагтор ез сур кі улас. Мөвпалыштөм бөрын муніс лөмпу дорө. Суслан мајөгјас пышкыс кутіс бөрјыны мичажыкөс.

— Еј! Сугөд! Мыј сени вөчан? — адзіс да горөдіс Јогор. Весіг вөвсө сувтөдіс.

— Суслан мајөг көсја бостны. Гөр нырөс колө весыштны. Он өмөј лез, Јогор?

— Став мајөгсө-нын новлөмыд менсым. Аслыд колө лөсөдны. Ен бост. Пукты! Кылан?

— да-öd мајогыд абу-жө жал, Јогор.

— Пукты, пукты!

— Тпу! Жагөдчы тајө мајөг јылас, — јортчыштіс Петыр Öндрей да чегіс мөмпулыс увсө. Јогорлы долыджык лоіс. Бытө коd төдас мыјөн і мынтіс сугөдыслы өнтаја сорңыс.

Тулыс әірдалө, тулыс сылө. Сынөдыс сөз, сөз, өда. Борјасын зорізјас. Лебалөны міча сера борда бобувјас. Жувгөны малазіјас. Кышыкышыгасөны чіркјас. Вылын јенеж чім лөз.

Лушөр кежлө Јогорлөн гөргіс. Гортлаңыс вөрәытөз көсјіс курітчыны ескө да ез-ңін ло. Аслас табакыс бырі. Петыр Öндрейлыс јанзім лоі корныс дај өнтаја вомалөмыс төдвылас усі. Курітчытөг і мөдөдчіс гортлаңыс.

2.

Талун бара лоас делегатјаслөн чукөртчы-лөм, — паңыштіг мөз шуіс Öкул. Јогор сы вылө візөдтөг јуаліс;

— Бара ветлан, алі он-ңін?

— Ветла, дерт. Ужөј-тај абу ендөма-а.

Јогор пукалө јенувпелөсын. Бердас, јус пі мөз, зодјалө көкјамыс арөса піыс, небыдік сыналөм сөз пыш коd јурсіа Ваңө. Ваңөлы воча пукалө мамыс — Öкул. Чышјансө ныв мөз плавгыштөма. Сы улыс летчө смол сөд көса. Вомсө востывлас наң куртчыны да тыдовтчы-власны гырыс јон піңјас. Чужөм банјасыс вералөны. Саскык во-ңін ескө Öкул верөс сажын да торја абу вежсөма. Сөвмыштөма тај сөмын неуна-а. Ічмоң-на бытө. Оз еновтчы вөччөм-

ыс-һи. Ныв тужö ассö вiзö. Шуласны-жö, ескö, нывбабajас сiнмас:

— „...Те-öd абу-һин ныв, шондiбан. Век-на вöччан, кöсajас новлан“. Öкүл налы серампыр кыввизас:

— „Удiта-на, бабуңjас, пöрысавныс Термасны һинöм. Журсijас гывдасны да ог небос кут кöсанам сiннытö jорны. Öнi позö-на-да... маjбыр-һин вöччыныд шогмана-кö ..“

— Кывли ен-на; машиннöj тöваришество-пö котыртчö сиктаным, — жуалис һисö вiсталис Öкүл.

— Кывли, — вомсыс паңсö кыскытöг шыасис Jогор.

— Косjан-он-нö пырнытö?

— Ег-на мөвпавлы.

— Илла вокыд таj пырö-а. Ваj мөвпышт да пыр жö.

Jогор һинöм ез шу вöча, сöмын пölöсөн вiзöдлис Öкүл вылö, бытö кöсjис вiставны „тетöг оз-һин i тöдны“ да дыш лоi вомсö вог-тывлыны. Öкүл гөгөрвоис да лезис сiнjассö тастiö. Мөвпышtis: — „пыдди оз пукты менсым шуömjасöс“.

Чöла паңасöны. Ваңö-таj сöмын аскöдыс варовiтö тастын гидрасигтыр.

— Воzza чукöртчöм выланым волис агроном. Вiсталис капуста вöдiтöм jылыс. Локтан тулысö вiсталöм сертыс-һин вöдiта капустаöс.

— Ме понда көт поп велöдöм сертi вöдiт. Мед сöмын арпомö вöли капуста быдмöма да мед позис соjны — вундис сорһисö Jогор.

Гојісі. Пызан ідраліг моз Окул жуаліс
верөсыслыг:

— Ветла ог-нө?

— Ужыд-кө абу—ветлы. Кыскаг-нын бостгө-
мыд-да.

— Дыр ог ветлы. Водіг кежлад локта.— Ним-
кодөн лөсталан сінјасөн шыркнтіс чышјан пом-
јас гола улас, оқыштіс Ваңөөс јур пыдөсас да
ныв моз терыба тувтчалөмөн петіс керкаыс.

Јогор пукгіс өшің дорө.

Ывлавылын бергалөны гырыс байдөг гөн-код-
лымчірјас. Окул котөрөн мунө, бытвө полө
кодөнкө бөр бергөдөмыс.

Окул мөјму төвсаң-нын делегаткаалө. Сет-
чөз мөдногсажык вөлі. Зумыш верөсыс, пачвом-
дор, луныс-лун стіполөс нокгөмыс кутлісны
пөртны візыв ічмоңыс броткыс, быд торјөн
дөзмыс бабаө. Сөлөмыс коріс мөд уж—ыжыд-
жыкөс, мукөдлы щөщ бур вајыгөс. Вескаліс
делегаткаө да бытвө сөлөмыс бурмыштіс. Ве-
сіг томмыштіс бытвө-і. Кущөм вөлі нимкод, өт-
чыд делегаткајас бөрјісны јуралысаныс-да.
Долыд сөлөмөн пукаліс пызан сајын, полігтыр
вескөдліс сорңі нуөмөн. Ачыс вігталыштіс-і
мыјкө.

Кықкө өті сөветскөј праңнікө вескавліс сіјө
мітінг вылө. Сені карса нывбаба вігталіс ныв-
бабајас олөм јылыс. Быд кывсылөн дон ізјөн
водіс Окул сөлөм вылө. Кывзіг чөжыс чужө-
мыс пөртмасіс, сөлөмыс морөсас нөјтчіс зугјө
шөдөм жоң моз. Кыскө вөлі горш тырнас го-
рөдны нывбабајас чукөрө:

— Вајо мијанлы выл олөм доран уж! Ми шөш
вермам рузумјасөн ноксөм кынзі вөчны гырыс
уж! Вермам!..—Вел вөлі телепит тазі горөдны
да... Ез лыгт. Чөв оліс помөзыс, сесга өшөд-
чөм јурөн руңгіс гортас пачвом дорас. Вел, е-
кө, сөлөмыс ғыліс выл јылыс, долыд јылыс-да.
Пыдын, уна во чөжөн увтыртөм „нывбабаыс“
повзис:

— „Оз гөгөрвоны менө. Вакыны јешцө ку-
тасны“...

— Чолөм, воканө,—пырис Јогор ордө Ілла
вокыс.

— Шојтчы. Могөн амі сізі пырін?

Ілла һөтө оз мун Јогорлаң. Ічот вок ескө-
да. Дај мөвпјас серғыс мөд. Јежыдјаслы па-
ныд сувтліс. Кык во коммунистјаскөд ортчөн
тышкасис. Уна вылтор төдмаліс сіјө кык вонас.
Партијаө тај абу-жө пыравлөма-а.

Сізі пырі. Машиннөј төварішществоө көсјам
котыртчыны. Сы јылыс тенө сорһитөдыштны
пырі.

Јогор һинөм ез шу воча. Кајліс паччөрас
гын јурла да пуксис дөмсыны.

— Машиннөј төварішществоө котыртчанныд
шуан, -- чөв олыштөм бөрын рузыңика шуис
Јогор.

— Көсјам. Ачыд төдан—машінајас жагавмөн
колө мијанлы. Öткөн-өткөн һөбны огө сузсөј-а.

— Крестаңинлы машина ковтөг оз ов.

— Мыјнө сесга он пыр? Пырам.

— Ег-на мөвпавлы, Ілла. Кызкө оз-жө сес-
га менө кыскы өтувтчөмјасас. Сени-өд самыс

оз-жө ло: кутасны зыксыны, пиңасны, мырды-
фыны. Аслад-öd век-нын аслад, Илла вок.

da-öd зыксомоң огө-жө воө. Абу-öd че-
ладжас.

— Кыз-нө артемтчөмөн поңас ужавны. Ог
гөгөрво. Нинөм, ме чайта, тїжан оз артмы.

— Мі өтувнас егө ужавлө дај чайтам оз поң.
Зев бура поңө, Јогор вок. Вај мөвпышт да
пыр щөщ.

Илла мунөм бөрын Јогор дыр-на пукаліс.
Гынїжурис важөн-нын лоі қоңталөма, век-на мыј-
лакө кіас бергөдлө. Мөвпјасыс қік мөдарынөс-а.

— Аслад-кө—век-нын аслад. Оз ков јөзлыс
корны, копрасны. Некод-нын оз шу тед „ен вөр-
чөд, абу тенад“. Серт, ескө, машинаөн јонакок-
налас ужным. Буржыка кутам мујаснымөс вө-
дітны-і.

Јогорөс унмыс кутіс лічкыны. Волсасіс da
vodіс. Быд ногыс зілө унмовсөдчыны. Јурвыв-
тіыс шебраглас-і. Ныргорнас бостсывлас шкор-
гыны-і. Оз вермы унмовсны. Јурас дугдывтөг
венчөны:

— Пыра.

— Ог!

— Пыра.

— Ог!

— Пыра, пыра, пыра.

— Ог, ог, ог.

Јогор мөвпаліг костаыс ез-і төдлы унмов-
сіс. Пыр-жө кутіс вөтасны

...Саҗмиҗ да петіс чомјыҗ. Асыввыв вöснї-
дїк гөрдөв віҗ вурыштöма јенежсö. Ыркыд сы-
нöд оз вöрҗы.

Пестіс біпур да летчіс ты дорö вала. Ты
бердыс руын, баҗјасыс щöщ руынöс-і.

Гумовтіс соҗнас дебыд васö да поҗыштіс
чужöмсö. Сесса тыртіс пöртсö ваөн, кајіс чом
дорö. Окул саҗмöма-жö-һін. Лечтасö біпур
воҗын.

— Гулс-галс, гулс-галс,— вöтчöны гөрга-
бöрга лечтан улын чужыс шыјас. Крукаслöны
лысваа турунö, баҗјасö. Җугҗасны да вошöны.

Паҗасыштісны да кутісны ыщкыны. Віҗ бура
ыҗыд.

— Шілс-шалс, шілс-шалс,—сылöны косајас
ул турун бердö һіртчöмыс.

Кыа паскалö. Ыгја ва моз туö зев öдјö.
Став јенежсö-һін ојдöдöма. Мытчыҗіс шонді.
Југöрјас горша ускöдчісны һувны лысва. Горш-
ныс јона уҗтöма космыны. Локтіс төвру. Ка-
чöдліс ру јокмыјас. Сынöд лоі југыд.

Косајас оз-һін шілскыны, чілскöны. Щöкыд-
жыка крукаслöны турунö. Косканыс кутіс суј-
ны. Кіјасныс дубавны көсјöны-і. Віҗ паскыд-
коҗ, јона-на ковмас öвтны.

Шондіыс пöжö-һін, дөрөмјас сібдöны јај
бердö. Кыһувјат ваҗöмас, јөрш катö.

—дї-і-і-л-л! дї-і-і-л-л!—дöзмöдчöны дөбјас
да номјас. Сінмö пырöны, дөрөм улö, гачвөн
костö, быдлаö.

Сөкыд. Косјасын лылө. Косајас тыңгөны.
Кос турун сөкыда орө. Мыјвыныс керавны лоө.
Јурныс—боѳмөм нөш, лычкысө му бердө.

...Асыв. Турун гыасө, лөстасө југөрјассаң.
Сылөны чіркјас.

Ыжыд чірк моз саркөдчиг тыр ветлө виэ
вывті ыжыд машина. Вуж берттыс куртчалө
турун. Бритө. Ачыс пукалө да вескөдлө вөвнас.
Ылынжык тыдалө Окулыс. Вөрөдө пөжыс ту-
рун.

—Музін?—кылө јуалис Окул. Ачыс шпыңјалө.
—Музтөг ег ов. Мыј дыра-нын... пукала да,
—воча горөдис ачыс...

...
—Локтін?—саѳміс Јогор Окул ноксөм шы-
јасыс.

— Локті, дыржык тај лоі ветлөмөј, буракө.

— Нһинөм. Аскі воэ ен четчы-дај. Уѳтан-на
ештөдчыныд. Лок вод бердө.

Окул чујміс-код. Мыјкө зев-нын меліа коріс
мужікыс. Ез весіг-і вѳдышт дыр ветлөмыс.

— Менө өні вөтөдис. Лөсыд вөт аѳылі.

— Кущөмөс?—шебрасіг моз јуалис Окул.

— Аскі вѳстала. Аскі-жө шыөдчөм гіжам тө-
варіществоө. Пырам-өд?

—ѳерт-нө. Ме тај пажнајтіганым-на шулі.

— Сізкө, пырам. Локтышт мелаң.

Уна во өтлаын олөм бөрын Окул вөлісѳі
кыліс Јогорсаң мелі сорні. Быѳтө вөлісѳі најө
лоіны раѳейтчыс гозја. Онөз вөліны төдтөмөс.
Сізі олісны, јансөн моз. Вөлісѳі Окуллөн сө-
лөмыс кыліс на костыс јі пощөс сылөм: пыѳ-

ди код-нын кутіс пуктыны верөсыс. Ез нінөм шу, сөмын пөг јајнас топөдчіс Јогор бердө.

3

— Еј! Воканө, оз-на көсјы тејад вундысыны?

— Кышов һолө-віт колі вөчны. Вітчыслы, ештас регыд!.. Ат-т!—гора шытөлөн горөдіс Јогор вөлыслы. Вундан машина бара мөдөдчіс јірны пушкыр му бан, водтөдлыны му бердө гыасыс һаң.

Ілла муніс колта чукөр дорө, пуксіс да кутіс візөдны ужалөмнысө. Вундан машина вылын гөһајтө Јогор. Окул колтајас вөһавлө. Зоріз гера чышјаныс летчөма балабөж вылас. Лоһ-јасыс төлалөны чужөм гөгөрыс. Чужөмбанјасыс вералөны, ворсөны, лежнөг зорізјасөн өзјөны. Сім сојјасыс терыба вөрөны, кужөмөн вөһөдөны зарһи вөһјасөн ота колтајас.

Ілла локтіс төдмавын—дырө оз прөстмы Јогор вокыслөн вундан машинаыс. Очередыс сылөн. Һаңјас оз вітчыгны. Воөмас, чегны кутасны сесса. Төваріществоса шленјаслөн ставыслөн вундыссіс-һін, сөмын сылөн вөрәөд-төг сулалөны һаңјасыс.

Вітчыгіг моз Ілла кутіс ывланас һімко-дасны. Чатөртас јурсө да візөдө чім лөз јене-жө. Музас сылыс вылө візөдөмыс, візөдө вөр вылө сесса. Вөрыс—вөччөм ічмоң сыналөма—мыскөма, мичмөдөма быдсама рөмнас. Јургө-тін-гө ывла тырөн. Шонді југөрјас һулөмыс лө-сталө-пөртмасө.

— Ештис. Пызјома-вундöма лоі кыкнан муос
өтi лунөн.—Јогор мичöдiс сiдeмкi көв, локтiс да
пуксiс Iмла дiнö.

—Горö воэ кутчыгiн вундынытö?

—Шондi петöм бöрын-нын. Важөн вежонөн
вöли муртса вермам ештöдны-а, тајөн—машiна-
нас—луныс ез ковмы. Егжö ескö шoйтчыв-да.
Те, со, видчыган да термасi прöстмöдны.

— Јешцö он вöликöсјы пырны тöварiщест-
воö.

— Сiэ тај коркö вöвлi. Полöм гојiс, ез лeзлы.

— Полöмјасыд, Јогор вок, вескыда-кö шуны,
тенö ез зев кутны-да. Зев тыдалана-i, гөгөрво-
ана-i вöли бурыс тед. Ез гөлöмвылад волы ар-
тельчöмыс.

— Гашкö-i сiэ,—мövпыштöм бöрын шуис
Јогор.

— Серт-нын сiэ. Ме öд тенö тöда. Öтi нoн
помыс быдмылiм, öтi тaстiыс паңаслiм-i текöд.
Тöдан, воканö, мыј мем тöдвыдö усi. Ез-на те-
јад вун мејам армiјaыс локтöмöј?

— Ез, серт. Мыј-нö ескö?—шенчiгтыр јуа-
лiс Јогор.

— Локтi-тај секи те ordö, кутi вöзјыгны
ötувтчыны рыныш вöчны. Öтнам ог вермы
вöли-а. Кыкнад кокнiа, мiса, вöчам, мövпала
вöли.

— Öнi моз сiнвозын сулалан: кiссöм шы-
нöла, шујга сојад гөрд дöра вурöма, салдат-
скöј јурлачад пöлөсөн гөрд дöравiч вурöма вö-
ли-i, кын улад көстыл... да, казтывла. Мыјнö
ескö?—век-на гөгөрвотöг јуалiс Јогор вокыслыс.

— Сіјө-таж, міга өткажітін-таж, міга, мем.
Ен артелтчы мекөд, міга.

— Өткажіті, дерт. Омөлыс ез ло сыыс:
ме ачым лепті мөд вонас, те ачыл-жө воөн
горөнжык ме бөрын. Кыкнаным өні рынышаөс.

— Сіјө-і ем, Јогор вок. Өті һоһ помыс
быдмывлім да егө вермө өтувтчыны рыныш
вөчны. Торјөн лептім. Кык мында вөрсө, вынсө,
дај кадсө візім.

— Візім-кө, егө омөл вылө візө-таж міга.
Тејад аслад лоі рыныш, дај мејам аслам. Елас-
ны һем вылө ме ног.

— Аслам,—пөлөса вомсө вежыңтліс Ілла,
серөктіс—„Аслам“-ыс јона-жө һын дона теныд.
Сы понда-жө-һын дона теныд. Сы понда-жө те
і төварішществоас он вөлі пыр. Кыз-нө сесга:
еласан он өні?

— Торја ог елас. Поэө ужавны. Сөмын тај
абу-жө гөгөр тырбур. Самыс абужык ужаным.

— Кущөм сам јылыс сорһитан?—јуаліс Ілла.

— Ноксөмыс міјан уна машинајаснас. Муыс
-муө, віздыс-віззө, овмөсыс-овмөсө лоө новлөд-
чыны. Кадсө уна сојө тащөм ноксөмыс. Со та-
лун ме возын вунді Куз һырдыс. Сесга татчө
локті. Мыјдта кадыс колі кыскасөмас.

— Кызі ескө, мөвпалан, поэө самсө лөгөд-
ны?

— Кызі? Ог төд. Мөвпавлі-жө ескө да һинөм
оз артмы менам. Кутам важ моз ужавны.

— Кызі важ ног? Төварішществоыс петан?

— Ог. Міга кызі өні ужалам сіз-жө кутам
і возө. Абужык-жө ескө самыс-да.

— Јогор, ме ног пољас самсö адчыны. Вистав: мыјда мијанлы лоö ноксыны-новлöдчыны?

— Вистали-нын тај. Мујасным разіпелыноö. Öти му тан, möд сен. Менам етан, тенад нол верст сажын дај.

— Сізкө колö... мыј вöчны, Јогор?

— Јогор мөвпыштіс да паскөдіс сінјассö. Кывнас нуöдіс кос лөбјастыс. Гөрбымтіс Іл-малаң да зуртан шытөлөн шуіс:

— Колö öтлаавны мујаснымöс? да?

— да. Секи оз ковмы новлөдчыны машина-јасөн. Сегга уна мукөд бур ем öтувтöмыс; машинајаснад сібаланжык-і, буржыка кутам вöдітны мујаснымöс-і, выныс-і кадыс ешажык ковмас-і. Öтувтчöмын-пö вын.

— Мыј-нө секи артмас? Аслад-нө мыј колö?

— Мыј морла-нө теd бурещ колö аслад му? Öтувтчöмнас-нө мыј ворссан? Сöмын секи оз лоны „тејад“ да „менаm“ мујас, „мијан“ лöоны. Абу-öмөј öткод?

— Кыс-нө öткод, Ілма вок.

— Öтувтчыны колö, Јогор. Ми код сурö гаравлім-нын ас костын. Көсјам тулыс кешлө лөсөдны коллектив. Он-кө пыр, ворссан, Јогор.

— Мыла ворсса?

— Бөрссан, міса. Ми коллектив улö богтам медбур мујассö.

— Мијанлы-нө?—öзјан сінјасөн јуалис Јогор.

— Тијанлы, коді оз пыр, мыј колас да кушöм колас. Пыр, міса, Јогор. Правітелствонным көсјö став гөла да шөркодсема олыссö кытыртны коллективјасö.

— Кушом мог сылы ме диноа? Вермас-омој щоктыны пырны коллективө? Ме ог радејт отувтчөм дај ставыс.

— Ен пыксы, Јогор. Кывзы, олөмыс кызі велөдө. Он-кө — талалас тенө, пыркытас. Отувтчөм, шуан, он радејт. Те виэдлы, кызі олоны мукөд ловјас. Весиг козувкотјас гөгөрвооны буракө отувтчөмлыг вын. Те-өд морт, поэо-нын гөгөрвонытө.

— Ме гөгөрвоа, Илла. Сөмын кызі ме верма летчысны ас муыс. Од ме сјө кымын во аслам пөгөн вынсөдлі. Меным дона сјө. Од ме онөа ас му вылыс һаһ сојлі, ас мөслыс јөв јулі, ас гөрјөн гөрлі. Гөгөрвоан — аслам вөлі быдтор онөа. Отувтча да һинөм оз ло.

— Буржыка мөвпышты, Јогор. Нинөм он ворссы коллективө пырөмыс. Мездыг кышыг, мытчы јуртө ортсө. Шыбыт сөмын астө радејтан мөвпјассө. Збыл вистала: тулыснас мијан коллектив-нын лоө. Тенө Окулкөд кыскам-жө ми. Вермам-жө тенө сінны. Сізкө, рытјавыв вола машинаысла?

— Воны, — ез аслас шытөлөн шыаг Јогөр. Нисө сорнысыс, һисө өда сынөдыс чужөмас петалисны гырыс пөг војтјас. Ниләөдисны һајтсө да ісковталісны дөрөм көлыс улас. Бөгтіс колтаыс пөлуф да кутіс кіас бергөдлыны.

Отувтчыны коллективө. Отувтны виэму, ужалан көлуј, скөт. Мыј аслымсө колө? Баба да кага, — курыда серөктіс Јогор. — Бабатө да кагатө он-нын буракө отувт. Ек-ма сетіс тај Илла вок вежон кежлө уж, мездіс уәөмыс. Мыј

ескө вöчны сесга? Вöлі аслам му, гөр, вöв, мөс. Нинөм оз кол. Сөкі вöч—мыј щöктасны; сој,—мыј сетасны; кывзы —мыј шуасны. Мыј щöктасны, мыј шуасны, мыј сетасны. Тпу! Ку-щöм-һин сен олөмјас лооны. Сы бöрын мөв-пыштасны коммунаö вужны. Вескыда увлаң јурөн öшöдасны-һин. Ог пыр. Кута важ моз овны. Збыл-кө-һин омөлік му сетасны, мыј се-кі кута вöчны? Машинанысö оз кутны сетны. да-öd јешщö кутасны шуны властлы паныд мунысөн. Мыј і вöчны? Ужныс-кө кутас мунны, јешщö-һин поңас пырны. Кызкө-мыјкө терпитан-һин нарадитөмјаснысö. Оз-кө-нө һинөм артмы налөн? Куш гачкежсыдöd верман колны. Јона-на ковмас та вылын јурөс дрöбитны. Мед öd көв ез öнi Илмыс каңтышт, мөдысжык. Гашкө секи кодарөкө кујi вiставны.

Окулкөд лоас сорһитыштны буракө. Сijö, гашкө, кужас вескыд кыв вiставны. Абу-жө ескө окота нывбаба велөдөм сертi овны да. јö-зыс-кө пырны кутас, гашкө-і пыра-на-да. Мед ог-жө ескө дeбö кол.

Пөлөса летчыс шондi југөрјас дугдiсны ин-мыны Јогор јурө. Ыркыджык лоi му вылын. вөр сајыс, југ чукөр моз, мытчысiсны јeжыд морөса кымөрјас. Тувгöны матыстчöны. Нeдыр мыстi вевтiсны шондiсö. Төвру јонмыштiс. Локусжык кутiс четчавны сусланјас вывтi, горажыка ку-тiс кывны вөрлөн јургөм.

Јогор ышловтiг моз сувтiс. Окуллөн ештö-һин ужыс. Бөрја колтајас вöңавлө.

— Ештöдчы-нын. Окул, — вöлыс дорö муниг
моз горöдiс гöтырыслаң. Окул му помгаңыс
бергöдчывлöмөн төв бөр һуркнiтiс:

— Регыд. — Ачыс јешцö зiла кутiс ужавны.

— Зермас регыд, — вiзöдлiс кымөрјас вылö
да мөвпыштiс Јогор. Зiлжыка кутiс лөгöдчыны
мунны му вылыс.

4

Арга зерыс, асныд төданныд, кушöм. Бост-
гас да вежонöз дугдывтöг кiсгö. Мукöд дырјi
дугдыштлас регыдiк кежлö. Чајтан мiчам-
мас-нын. Вiзöдан да бара-нын бускö. Сесса
öдзас да öдзас, мөдöдчас швалгыны. Гөгөр
ботмас, һилзас. Көт i гортад пукалан те, һил-
чан-жö: гажтöм, шог, мыј вылökö елаган, он
инас.

Бурещ вöли швалгö көзый арса зер. Јенеж
тырöма руд кымөрјасөн, шыласöма. Төвныр
һиксiгтыр чiшјалис ботмөм ывлавывтi, һещкiс
кiлла пујаслыс медбөрја кiлјаснысö. Бурещ вö-
ли арса рыт. Вегiг понјас ез тыдавны һекөн.

— Пас-мед-һеј но-һеш-һеј де-һо-че-ек гула-
ју... — сылö Јогор сiбдөм шытöлөн. Кысгö һил-
зөм туј куза. Углас, кыскагас һајт пышті, сув-
тас, восковтас, усö четчö да бара:

Пас-мед-һеј но-һеш-һеј де-һо-че-ек, — сылö.
Чужöмыс һајт, дөрöмыс ва, куш јура, көмтөм.

— Мыј-нö Јогорыскöд лöма? — шензöны
сiктсаыс öшiңјасаныс вiзöдiгтыр. Јогороз адзы,
оз кыв-һi налыс шензöм. Кытi бауөн, кытi

кынѳм вылас, кыті сувтсѳн кысѳѳ туј куѳа. Вомыс дугдывтѳг шыблалѳ бѳѳмѳм сынѳдѳ горш пыдѳссыс ѳещыштѳм шыјас:

— Пас-мед-ѳеј но-ѳеш-ѳеј ѳе-ѳо че-ек... — Гашкѳ-і зер војтјас візывтѳны чужѳм куѳаыс, гашкѳ-і сінваыс. Гашкѳ-і гажмѳмгыс оз вермы сывнысѳ куѳа, гашкѳ-і сыркјалѳмѳн бѳрдѳмгыс оз артмыны кывјасыс.

Терыба петіс Ѳкул верѳсыслы паныд. Лептіс ѳајт пыщкыс да нуѳдіс керкаѳ. Ез горѳд-ѳі, ез кучкы. Сѳмын меліа вашкѳдіс:

— Пырам гортѳ, муса. дугды горзыныд. Пыртіс керкаѳ да корсіс кос паскѳм. Веж-сѳдіс, сыналіс. Ачыс оз дугды міча ѳімјасѳн ѳімтыны.

Ѳкул, віѳѳд ме бѳрда. Адѳан, Ѳкул.

— Адѳа, муса. Вістав, мыјыс бѳрдан? Вістав меным: гашкѳ воштін мыјкѳ, кодкѳ лок кыв шуіс, нѳјтісны? Вістав, дона, кокѳыджык асмыд лоас.

Бѳрда, Ѳкул, бѳрда. Јурѳс орѳдѳ, ныж пуртѳн кырлалѳ јајѳс, маѳкѳ, нѳјтѳ—сінмѳс ог вѳрѳѳдлы. А со адѳан бѳрда. Ег вермы кут-чісны. Ѳкул, муса бабаѳј, кылан: ег вермы кут-чісны.

— Мыј. муса, сещѳмыс? Вістав, јукы шогнад мекѳд. Гашкѳ верма кокѳѳд сетны.

— Вежон чѳж мѳвпалі. Јѳјмыны кутлі. Војјас ег уѳ, пыр мѳвпалі. дугді сојны, пыр мѳвпалі. дугді јѳзкѳд-і текѳд сорѳітны, пыр мѳвпалі. Ме дугсі мѳвпјас пыщкам, пѳдны кутлі. Ег кут мынны. Лун і вој жуѳны јурам.

— Вістав, донаөј, кушом мөвпјас тенө сојоны?

— Сојоны, сојоны, Окул. Ловја вылыг вилөдөны. Ег кут мынны да ускөдчи јуөмө. Ен скөрмы, муса гөтыр. Ставсө вывгым јуі. Вежөр торксымөн јуі, һајтын тупласі, мыјсө ег вөчһин. Ег вермы мынны һајјасыг. Век-на вилөдөны. Став вынөс һин һоңалісны. Окул, муса гөтыр, мынтөд һајјасыг, мезды,— Јогор пізесса һасіс гөтыр воғас да корыг моз чургөдіс кіјассө воғө. Пыкөса гөрд сінјассыс візывтөны курыд сінва војтјас. Чужөмас петкөдлісны вірөс пасјас. Гола бокса сөнјасыс зелалөмас ормөн. Шужа сінтасыс тракјысө локыг.

— Мун водыштлы, муса. Те вісан. Ен муғтыг, шојтчышт, дона. Аскі сорһитам. Мун вод, вод.

— Ог вермы ме лаһтөдчыны, кытчөз ог мын мөвпјасыг. Пуктывлы пелтө морөсө. Кывзыглы. Венчөны сен кодјаскө, лаһтлытөг венчөны.— Сорһитө Јогор щөкласөмөн, вилөдалөмөн. Кос лөбјасыс потласөмас, корөгөссөмас. Сін гуранјас вөјөмас. Төдчө уна вој уғтөм.

— Венчөны, гөтыр, венчөны. Оғыс вашкөдө „пыра“, мөдыс локыг горзө „ог!“. Окул, Окул, лаһтөд һајјөсөс. Щөкты дугдыны. Мезды һајјасыг, рафејтін-кө менө.

— Те вісан, муса. Вод шојтчышт.

— Саскык во һин-өд олім тајө властулын. Саскык во, гөтыр. Вістав: кушом кокһөд сіјөсетіс меным? Некушөнөм! Ылөдліс сөмын. Көсјыгліс кокһі бур олом сетны. Мыј миса сетіссө?

Вістав те меным. Өні коллектив пыр көсјоны ылөдлыны мјанөс. Сізі абу, гөтыр?

— Јогор, коді тенө велөдіс тазісө сорһитны? Мыј те вөчан. Еласан аслад власт ыло, правітелство ыло. Те код. Он төд, мыј сөран. Вод шөйтчышт.

— Ме абу код, Өкум. Ме тыр вежөра. Ме мөвпјассым кодзі. Кушөм-нө тајө власт саскык вонас позіс-өд-һін кокһөдтө сетны.

— Саскык во, Јогор, ічөт кад. Віт восө му-ніс тыш. Став ембурнымөс сојіс. Сыбөрын бостгісны лөгөдны ыль олөм. Візөд: өні луныс-лун кыпалөны ыль фабрікјас, заводјас. Луныс-лун јонмам, кокһаммө олөмным.

— Мыј те сіјө вісталан: фабрік-завод колө робочөјлы. Те вістав, мыј мем сетөны? Ме віз-му ужала, ог фабрікын. Ея вістав те, төда—вунөдөмас менө. Ылөдлөны сөмын коллектив-јасөн, лаһтөдөны. Налы колө, мед ескө мі огө горзө, чөв олам. А мі кутам горзыны горш тырөн:—„Мјанөс вунөдісны! Ылөдлөны!“—Јогор четчіс. Усөмыс кутчіс пызан пөвјө. Кі-кок-јасыс зөрөны.

— Ез вунөдны тенө, Јогор. Фабрік-заводсө вөчөмөн-і көсјоны көкһөдны тенсыд олөмтө. Көні вөчөны плугјас, пілајас черјас, сітеч сакар, ізтөг, карасін? Тенө абу вунөдөмас, Јогор. Те ен кывзы тајө властлы паныд мунысјаслыг увтчөмнысө. Те абу налы јорт. Тејад туј—коллективө. Некод мјанлы оз лөгөд кокһі олөм, огө-кө асным лөгөдө. Сіјөн тенө і кыскөны коллективас. Індөны теd вескыд туј.

Јогор пукѣс. Ӧкулӧн кывјасыс пузувтисны јур пышкӧссӧ. Пылмисны ставсӧ, мыј вӧлі чашкӧдӧ јурлысӧ. Прӧстжык лоі, кокнӧджык. Шужа сӧнтасыс дугдыштис тракјысӧмыс. Сӧнјасыс голасыс мчалисны. Сӧнмас бырис мистӧм пӧртмасӧм. Мортлӧн коджык лоіс чужӧмыс.

— Мыј те сецӧма полан ӧтувтчӧмсыс? — мелиа јуалис Ӧкул.

Јогор нуӧдис кӧнас чужӧм куѣаыс да ышловѣг моз шуіс:

Ог куж виставны. Жал летчысны важ оланногым. Ӧд, кымын во-нын ме сӧјӧн колмалі. Велалӧма-нын, мусмис. Бур-мі, лок-мі муса тај-а. Оні колӧ увлањ јурӧн бергӧдны, кутчысны вылӧ. Кушӧмжык-пӧ сӧјӧ і вымыс. Видлытӧгыд он куж шуны. Оланногтӧ вежӧмыд абу керкаыс посвоѣӧз петӧм. Оз-кӧ-нӧ нӧнӧм артмы сені? Вылас, мӧса?

— Уналаын-нын емӧс коллективјасыс. Олӧны ужалӧны зев бура. Мыјла-нӧ мӧјан оз артмы.

Јогор ӧшӧдис јурсӧ, мӧгышмунис јажыс. Ру пыр моз тыдовтчис выл ордым сылы. Јурас пукѣс тӧлк код. Мӧвпјас оз нӧн чӧшјавны, оз-нын четчавны ӧта-мӧд вывті, оз-нын путкыласны. Нӧж-јӧнӧкӧн сӧрсабӧрса визывтӧны неуна солкјасигтыр. Мукӧдыс крукагласны, кутлас бара чукӧртчыны да бӧр ӧдјӧ вескалӧны. Јона кокнӧдис

— Сӧзкӧ-нӧ, Ӧкул пырам коллективас? јурсӧ лептис да јуалис Јогор.

— Пырны колӧ. Повны нӧнӧм. Огув ужалӧмӧн огӧ вошӧ. Пырам, Јогор.

— Шаң!—шуис Јогор кiпидöснас сынöдсö поткöдiг моз, бытёо ордiс мыжкö. Тырмас јурöс жулмыны.

— Пыран сiзкö? нiмкода јуалис Öкул верöсыслы пелпомјас вылас вына сојјассö пуктиг моз.

— Пыра.—Јогор кокңиа четчiс лабичыс, бытёо „пыра“ шуöмнас пелпомјас вывгыс шыбытiс сöкыдтор. Аслыс зевдолыд лоiс. Öд, вежончöж пессiс мөвпјас пыщкын, сојны нi уңны ез вермывлы. Вöмiстi мынис најјасыс. Шыңитöv пуксiс јурас вежон чöж пузласöм бöрын.

— Мун вод, шöйтчышт. Те музöмыд, муса, һебыда шуис Öкул да кутiс верöссö сојбордöдыс.

— Öнi верма нiн уңны.—Шатлалiгтыр мунiс крöват дорöз да пöртчыгтöг ускöдчiс волпас вылö. Сiнсö куңг мöзыс-i унмовсiс. Чöскыда унмөвсiс уна вој уңтöм-бöрын.

— Уң, уң, донаöј,—бердас пуксiг моз шуис Öкул да кутiс һебыдiка кагалыс моз шылöдны јурсiбөр долыда һумјалiгтыр. Öнi сылы кык-код муса верöсыс лоi. Сöлöмнас гөгөрвоiс—најö јешцö јона матысмисны талун öта-мöд бердö. Гөгөрвоныжык кутiсны öта-мöднысö.

— Регыд-һын ми öви сöлöмаөг лоам,—аслыс моз шуис Öкул. Верöсыслы чужöмбанас визöдыштöм бöрын окыштiс чужöмбансö да четчiс.

— Уң, уң, мусаöј, чöскыда. Шöйтчы—Медбөрјавыс чөвтiс Јогор вылö нiмкодөн лöстасан сiнсö да мунiс крöват дорыс. Бостiс лабич улыс

верөсылыг Һајт ва паскөмсө, петкөдiс кiлчө
вылө төлөдны өшөдны.

Зерыс коböма. Сынөд сездiс. Төвнырлыкыс
чашјө шыласөм јенеж, Һещкө местукјас вылө.
Гырыс руд местукјассө шыблалө ортсө. Кытјасгi-
кө кымөрјас костi тыдовтчiсны өшиңјас—чiм лөз
јенеж. Југдыштiс ывлавыв. Со өтi өшиңө тув-
мунiс шондi југөр виң, сашкыгiс ва гөптө. Со i
мөдлатi тувгыгiс сешөм-жө југөр.

Төвныр разөдлiс бөтмөм сiм местукјас, веса-
лiс јенеж. Тыдовтчiс рытја шондi. Öзтiс ывлавыв
гөрд југөрјасөн. Вералө—пөртмасө, Һөжјөнiкөн
пыр летчө-вөјтчө пујас сажө. Һедыр мысчi мед-
бөрјаныс әрдыштлис дорнас да сажалис аскиөң.
Летчiс, медем аски бөр петны важгыс југыдөн,
важгыс шоныдөн, јөзлы гөлөм сетысөн.

— Аски мiча лун лоас,—мөвпыштлис Окул
вiрөс кыа вылө виңөдлiг моз. Пыркытiс јурнас
да ныв моз терыба тувтчалөмөн пырис керкаө.

5.

Өшиңјас јурјылын шондi југөрјас улын өзјө-
ны шыпасјас: „Лыфдысан керка“. Öшиңјас улын
муын сулалө пызан. Сы сажын пукалөны Окул
да өчкiа аграном. Шөракостаныс. Илла дугдыв-
төг моз триңөдчө мегыр помыс шедөдөм козвоө-
чiкөн. Пызан гөгөр водаалөмас пукалөны, сулалө-
ны зонјас, нывбабајас, тошка дафөјас.

Бура дыр-Һин шондi пөжө арса југөрјаснас
скодујтчысјасөс. Пөсавмөныс-Һин сорытiс өчкiа
аграном, гөлөс сiбдымөныс-Һин горзiс Илла. Гор-

зисны унаон мукөдјас. Ызгөмныс мөдар сикт помөз, кылө

— Котыртчамө коллективө, горзөны киссөм шабурјас, сера дөра гачајас.

— Огө! Чөрту коллектив!—зілөны вевтвыны мөдјас, паскыд шөг чужөмјас.

— Котыртамө!

— Огө! Огө! Огө!

Ызгөны. Пиңасөны. Матјасөн шыбласөны.

Илла кі музтөзыс триңөдіс козвончикөн. Відчыгыштіс јөзлыс лаңтөдчөм да гора шуис:

— Көзјас көсјөны коллективө пырны—локтө гижсалө.

Медбөрја јөз сајын сулалө Јогор. Падвежалөма кіјассө морөс вылас, плеш пырыс візөдө јурјас вывті пызан дорын пукалысјас вылө. Скод востігөн сізі сувтіс да ез-на өнөз вөрчөдчыв, вомсө ез востыв-ні. Ежсаң візөдны—кын. Пыщкөсас пуө сөмын. Чепсасө вірыс сөнјасөдыс. Кор Илла кафтыштіс гижсалөм јылыс, сіјөс тракнитөдіс. Көзыд чепөсјіс тушаөдыс.

Өкул бурадыр відчыгіс Јогорлыс локтөм. Комын сајас-нын воліс пызан дөрө, сіјө век абу. Четчіс да кутіс корөны сіннас. Зірдалан сінјасөн матыстчіс верөсыс дөрө.

— Но, мыј? Вуніс көсјысөмыд?

Јогор ынөм ез шу, сөмын јонжыка мушкыртіс пиңјассө.

— Он көсјы пырны? Повџін! Он-кө гижөы—ме ачым гижса. Кылан? Візөдлы мындаөн гижсалөны. Ме муна гижса.

— Сулавлы,— чөвтіс вомсыс Јогор.

— Сіңкө, гижса інөс? Вуніс-өмөй төнзіа көсҗы-
сөмыд?

Јогор сөлыштіс кіпыдөсҗасас, бөстіс Окумөс
кіөдыс, чорыда тувтчалөмөн локтіс пызан дорө,

— Гіж міјанөс коллективө, Ілла.

— А-а? Јогор вок. Менам гижөма-һін тіја-
нөс, шпыңјаліг моз шуіс Ілла.

— Зајом коді бостас! Зајом,— кыліс челаф-
шыөн горзөм. Галстука фетіна петіс јөз чукө-
рыс.

Волы татчө, піөнер,—чукөстіс Јогор. Меліа
јуаліс:

— Кушөм зајом вузалан?

— Індустріалізаціја којмөд зајом, фадө.

— Мыј-нө сіјө лоө індустріалізаціјаыс, шаң
пі?

— Індустріалізаціјаыс?—һырсө гудјіг моз јуа-
ліс піөнер. Мөвпалыштіс да кутіс віставлыны:

— Індустріалізаціја, фадө, лоө фабрік-завод
стрөітөм, машинајас вөчөм, тракторјас, көрттуј-
јас, электростанціјајас лөсөдөм. Бост зајомсө.
Отсав нуны індустріалізаціја.

— Сонаөс-нө ескө? Індустріалізаціја шуан,
гм!

— Віта, кыфвіта-да. Кодсө бостан, фадө?

—Вај-нө кыфвітасө,—јурөдыс шылөдігтыр
шуіс Јогор фетіналы.

—На, бост, фадө. Оні мыјдакө мынты. Му-
көдсө ешаңкаөһ кутан мынтавны, һөжјөһкөһ.

—Но, но, шаң пі. Мун ветлы вузавлы јө-
зысалы. Унҗык вузав, шаң пі. Аслад томыһк

ебөснад отсав вым олөм лөгөдны. Велөд мијан-
нөс.

Јогор мелі кывјасөн колмөдіс пионерөс. Бер-
гөдлыштис кјас облигація да суйс җептас.

—А лөгалө-өд галстукыс чемадјаслы. Ме
чајта і мијан Вањөлы кутас лөсавны, гөтыр. Гө-
гөрвоан сорнөс?

—Гөгөрвоа, дона. Арлыдыс кутас сузсыны
дај пырас. Казтывлө-нын вөлі меным.

Чим лөз јенежын шондыс вералө. Öзтө гө-
лөмјас јөзлыс.

1930 во.

1.

Вадорын, жығыкјас сајын кык төчіла. Куу-
лунтыр кодјаскө да кодјаскө төчитчөны. Кор
он лок, морт дасыд век нын пукалоны, да өчө-
рөд витчысиг моз балагуритөны.

Женөжыс лөз. Небыдик төв чукрөдлө ју вы-
лыс. Шондыс паритө, көв гачтөг сесса тринк-
јав. Мөдлапөлыс пушкыртчөма нузвјж бадјасөн.
Пыдынжык волсышгөмны куу туруна візјас,
јешшө пыдын—вөр, сесса вад.

—Ж-ж-ж-н-ж-ж-н-ы-ж-ж,—гужгөны төчілајас,
пу ворјасын солкакыло һајт ва. Ҷирдыштлас
коса дор, тиңөбтас кодкө кын выл коса.

Ыжыд выл төчілаыс „Чарла-мөлөт“ колхозлөн.
Колхоз лөгөдчө страдујтны. Павлин төчитчө кол-
хозној төчіла вылын. Ас кофыс-жө јон вірјаја
гөтырыс—Парук—бергөдлө јон Ізкі код төчіла-
сө. Гөрд чышјана, чышјан улыс пемјас дортыс
өшјөмны јурсі лөзјас. Герөктис да јежытласны
гырыс пиңјасыс. Паруклы паныдөн краж вылын
пукало Чірак. Шөщ-жө пушкө сорнитө мукөдјас-
көд, ачыс сінсө оз чөвтлы Павлин гөтыр вылыс.
Быдөн төдөны: коркө Парө да Чірак лөгавлісны.
Сесса Павлин на костө сујсис. Сы вөсна дни-на
Чірак лөгалө кыкнанныс вылө. Чіраккөд ортчөн

жујгөдчөма гөрд тошка сҗемид. Сіјө омөла сор-
һитө, јонжыкасө кывзысө. сҗемид—абу-на кол-
ховын. Колхоһникјас да јединоличникјас важја
моз-жө лада балагуритөны.

—Сіз-инө—муркһитис сҗемид, нускыштис да
јуалис Павлинлыс:

—Сорһитөны: сҗемщинаыд-пө наказаһнө...
Гөкыд-пө лоас ужавны. Сізі абу-һө?

Павлин шпыһнитис. Бостлис косасө да вижд-
лис—өдјө-ө лечмө, сесса гыжјылас видлис.

—Кодлыкө гашкө-і наказаһнө лоас—дышјас-
лы. Лодырыд-өд век-тај виждчө кодкө шөја вы-
лын пукалыштны. Сҗемщина дырјыд он һебос
жергөд вомтө даг һаһ вылө. Возын-өд тај
вөлі колхозаным: уж-пө јөјөс радејтө... Старајтчы
көһ ен, мукөдыс уна он-жө бост-а. Сесса-і
ужалөны-тај, шој лөзјас моз өдва дувјалөны...
Арын кутам урожај јуклыны, сіјө-жө дышөд-
чысыс медгора кутас горзыны—вајө менсым
пај... Быт сет. Онитө тајі оз-һын ло. Коді мыј-
да ужалас, сымыда-і бостас. Коді оз уж-ав, һи-
һөм оз і бост. Гөгөрвоана, абу-һө-?

—М-м,—ымөстис сҗемид.

—сҗерт, сізі,—шыасисны мукөд дадөјас. Код
сурө-і чөволисны. сҗерт, венһыны оковитыс-
јасыд век сурасны. Вежавіҙөны Павлиныс. Пав-
лин—авторитета колхоһник, уж вылын зил, омоло-
тор он һын шу. Төвбыд бригадаһн вөрын ужа-
лөмыс премірујтөма. Оні бара-һын һалөһн бригад
шуис страдһасө ударһөја коллавыны.

—Км!—кывөктис сҗемид, малыштис тоһсө да
бара јуалис:

—Сіз, шуад... М-м... Сәелнөј уж, шуан...
Пөдрадөн моз. Коди мыјда ужалас, сымыда-і
бостас? Пример, кодлыкө сетөма кык лунса
урок... Ужалас мортыд да кык лунөн пыфди
өңі лунөн вөчас... Вөчас дај омөла, скодіттөг,
значіт. А?

Кывзыејас топөдчыштисны, відчыёны, мыј
шуас Павлін. Павлін чөволыштис да серөктис:

—Аслыс-өд омөм... Штрапујтасны, лунужсө
чінтасны. Пөв-мөдыс сізі дурас-кө, колхозыс
вөтлөмөз сурөдчас.

Һөдыр кежлө чөвугліс. Зужгөны төчїлајас да
ворсөдчө ју.

Чїраклөн важөн-нын кывјыс, јөрш щөф моз,
лөсөдчөма кызкө крукыштны Павлінөс, кызкө
серамвылө лептыны... Сөщөм кывјыс оз сур.
Відчыё, кор ескө прөступка вөчас Павлін..
Сөзмыны-нын пондіс ас вылас. Візөдліс мужікјас
вылө да вескодпырыс шыагіс:

—Мїјанлы быдног вежот. Сәелщїна-кө мед-і
сәелщїна... Сөмын ме чајта-да, гөмјастө топө-
дас... Обөдітөма лоө. Мем-тө, мїса, зїк өткод-
да.

Павлін дугдіс төчїтчыны. Чорыда візөдліс
Чїрак былө.

—Кыс кывлін?.. Кызі-нө гөмјассө лоө обө-
дітөма? Гөмыс-нө оз-өмөј куж ужавныс?

Чїрак вежынтліс вомсө да візөдліс мужікјас
былө:

—Мем-тај, мїса, зїк вескод. Мї ужавлім дај
ужавны пондам. Ме-тај ог прөтив мун. Со, ачыд
төдан, мїјан бригада шуїс ордјысны. Вернө-өд?

Чірак морөссө чургөдөмөн четчис да виқөд-
ліс мужіқјас вылө, ефектыс лоі ез. Өд сіјө петіс
ордјығны Павмінкөд. Колхознөј сөбраһнө вы-
лын договор вөчісны. Гашкө со морт кывзіс.
Өні абу-һын прөстөј Чірак. Чірак бригадір, удар-
һык. Җоһ бригада сы кіпод улын. А парскас-кө
Павмінөс—бордјас вылын моз кыптас... Көт гөг-
сө вөрәөдас, а парскас. Тащөма мөвпалөмыс
Чірак вежөіс, сінјасыс најанмісны, вомыс вө...
сіс...

—Сорһит, Чірак, да ен вывтї... Тащөм агі-
таціја...—Павмін јурнас копрөдлыштис да чет-
чыштис муө. Паруккөд чукөртисны косајассө,
прөщјајтчисны да мөдөдчисны.

—Партејнөј... Повәөдны көсјө,—шуис Чірак.
Павмін сувтліс-на жытһык пелөс вестө. Здук-
мөд виқөдлісны мөда-мөд выланыс.

Рытјадор Павмін ветліс колхоз правлеһнөө.

—Бригадаөн?—јуалис завхоз.

—Саскык морт. Инды ужсө, аскі мөвпалам
петны-һын. Талун медбөрја косајас төчітїм.

Завхоз луасыштис кабала чукөрын, мыјкө
гіжыштис да һумјалїгтыр четчис:

—Суй, ребјата. Стемїд виқкөд ортча виқзыс,
ыжыд һывпу дорөз. Гөгөрвоан? Һывпу сајас
Чіраклөн бригада кутас ужавны. Тї-өд ордјығны
петинныд? Бурещ ортчөн і лөсалис... Но, часмівө,
—завхоз кутис Павмінөс кїјөдыс да чорыда
виқөдліс:

—Ен вунөд—те вылын ыжыд мог, Павмін.
Тїјан бригада мед доказитас... Петкөдлас кол-
хозһықјаслы—сәләмціна поәө лөсөдны дај... колө.

Партҗачејка, правленњө наҗејтчө тi вылө...
Пыркөдөј.

Павлин дыркоҗ һинөм ез куж шуны, сесга серектiс да өвтыштiс кiнас.

— Ладнө. Төдам... Гөгөрвоам-өд миҗа. Но, прөшщаж.

— Часливо. дуј, ребјата.

2.

Асывоҗ. Келыдлөз јуө виҗөдчөны баҗјас.
Ньiөтi кiл налөн оз вөрҗы.

Баҗјывјасө поэтысөмны лебалыҗ кыа југөр-
јасө Гырыс сiнва војтјасөн пуксөма лысва.

Пыдынжык виҗјас. Туруныс ыжыд мортлы
коскөҗ, каҗакө пырас—вошө.

Во һол-вiт сажын тајө виҗ вылас ышкывли-
ны Сава мелһиклөн меда јөз. Онi „Чарла-мөлөт“
колхоз пөльзуйтчө. Виҗыс вывти бур, ытва ваөн
ојдлө. Оти помыс сҗемид виҗ бердын, мөдыс
километра кык-кујим ју пөлөн. сҗемид виҗкөд
ортчөн торјыс буреш вескалис Павлин бригаа-
лы. Катыджык—Чираклөн бригада пуктысө, јеш-
щө воҗын—мукөдјас

Лысва вылө петiс ышкыны Павлинлөн бригада
Баҗјас пөвсын тiлзөны сасмөм кайјас, гылө-
дөны муө лысва. Пыр паскыджыка ојдө кыаыс.
Јенөж шөрсә кымөртторјас алөјмисны. Пиладор
вөрвыв друг өзјiс тiралан зарнi југөрјасөн. Сес-
га гыжымтiс шондi. Ру јокмылјас довкјалигтыр
качiсны. Југдiс, јувылыс лөгтагө. Баҗувјасын
чепсасөны зарнi һугымјас.

Бригада поткөдiс виҗсө да паскөдчiс өтар-
мөҗарө. Здукыс-здук содө ышкөмыс. Зирдыш-

лõны косајас, шутовтасны да чӀлс-с-е—выјпыр
моз мунасны. БрӀтõны.

Бригада зоңнас ыщкõ. Павлин ачыс журын
ветлõ. Сывја косаыс вӀрдыштõмõн сапкыгõ ул
турун пыщкõ, вомтырнас куртчас, качас да
бара сапкыгõ.

Павлинлы кыџвит арõс. Сојјасыс, — доџвожјас,
вынаõг. Со, сылõн гõтырыс ас коџыс-жõ јон,
гõрд чужõма, зумыд вӀрјаја. Сылõн косаыс се-
щõм-жõ збоја лебалõ. Парук ыщкас, ыщкас да
јурсõ пыркнӀтиг-моз вескõдчас. ВӀзõдõ, кыџи
Павлинлõн косаыс лебалõ вылыгаң улӀõ, улыгаң
вылӀõ, вӀзõдõ кыџи сылõн дõрõм улас ветлõ јайыс,
ворсõны сõнјасыс. Аслыс нӀмкоџ, пелькыңик пар-
јас гõгõрыс ворсõдчõ нум.

Парук раџејтõ Павлинõс. Раџејтõ оз сõмын
јон сојјасыс вõсна. Павлин—колхоџнӀк-актӀвист.
Сылõн бригада тõвбыд ужалӀс кердорын, тулыс-
нас пурјасис, Кардорõз кылõдис лотовка. ПремӀ-
рујтõма, „Вõрлезыс“ гаџетõ гӀжõмны на јылыс,
да јешщõ... Павлинлыс карточкасõ печатајтõмны.
Парук тајõ гаџетсõ аслыс бостӀс, зев дона тор-
јõс моз јашщӀкас џебӀс.

Лысвасõ õдјõ нулис шонди. Нывбабајас ду-
дисны ыщкыны. БостӀсны куранјас. Космыс ту-
рунгаң чõскыда õвтõ, нырроџјасын гӀлõдчõ. Па-
рукјас ортчõн-ортчõн моз сувтõмõн ветлõны, бер-
гõдлыны турунсõ. Ыщкысјаслы пõс. Косајас оз-
оз да-Ӏ крукасаны турун пыщкõ.

Павлин нуõдис покостсõ да мунӀс лечтасны.
ПуктывлӀс сõлõм вестас кӀсõ—пыр-на буткõдчõ.
Сојјасын везјасõ муџ.

Чышкыштчыс дөрөмдөрөн, щажык дорыс дур чурскис көзид ва. Вөлігви кокня лолыштис да кутис лечтагны.

— Гулс-голс, гулс-голс.

Јурјас вылын солкјасө кельдлөв јенеж.

Лөсыда ыркјалө төвру.

Ва дорти локтис гөрд тошка фадө—фемид.

Гораа сумсис да шыасис Павминлы:

—Морө пызјыштөмныйд.. Ставсө талун? Ми пуктысам-жө пікөд.

Павлин јурсө бергөдліс фемид віцлаң. Ар 14 фетіна зіла муркөдчө сені.

—Гөтыр вігміс-а, —содтис фемид—Буд чуде-са мында ышкөмныйд. Рытнас-өд көнкө чөвтны понданныд. Амі оз-на космы? Шондіыс тај, јенсыкөд, парітө... Оңалө муыс, оңалө.

Фемид віцөдіс бригада уж вылө. Гін сертіыс төдчө—німкофасө. Павлин кағалис да серөктис:

Ударнөј отрад...Наступајтө став фронт пастала. Төвбыд-өд мошкөритчим вөрын. Ми-өд өні ордјысам, фемид фад. Со, тај Чираклөн бригада ужалө ськөд.—Павлин мөвпалыштис, сесга һүмдіс да віцөдліс фемид вылө.

—Ме со мыј јылыс мөвпала, фемид фад. Бригадалы сетөма задаңһө: сизім лунөн ештөдны тајө віцторсө... Зорөдөң вәјөдны. Мөвпала, значт, ме, фемид фад, квајт лунөн. А... мыј шуін?

Фемид чүімөм пырыс віцөдліс сы вылө.

—М-м... Валај... Валај... Нажөвітчөј.

Павмінөс бытөө пещөрөн сотис, весіг вірпас-јас петалисны чужөм банјасас.

—Мыј шуін..? Абу, абу сіјө. Нажетка ачыс аслыс. Со, ме сдемщина дор төнзі шуагі. Горш-лун тыртөмө-жө мукөдјас вомалісны.. Абу, абу сіјө, міса, сдемід дад. Мі—встречнөјјас.. Медым значіт срокуыс војдөр ештөдны турун пунктөм. Өд колхозлы-жө бурыс. Прөсмасны ужалысјас, выл уж вылө почас індыны; скөт карта стрөйтны, һищ перјыны, төс пімітны.. Уж вічмас. А нажетка ачыс-аслыс.

сдемід тошсө гыжјалыштіс да сөмынымөстіс Мыјкө көсјө шуны. Сөлыштіс. Гөгөрбок візөдліс да вөмістї калкөдіс уска-тошка вомсө:

—Сің-інө.. Мошкорітчаннуд. Візөда да вөлөм радлө. Щөщ ескө.. мем, да тікөд. Колхозануд-нө бара выл пырысјас ем?

—Кык овмөс.

—М-м... да-а-а...—һужөдіс сдемід.—Быдман-ныд, чуркі-буді.

—Быдмам, кың-тај зер бөрын веж турун чепөсјө, сің-жө міјан колхоз өні.. Луныс-лун, вежоныс-вежон, төлысыс-төлыс... Быдмам, кыптам, јонмам.—Ачыд мөвпышт—скөтнымлы өтувја карта кутчыгім стрөйтны.. Арнасжык—аслыным өтувја сојанін.. Сесеа, сесеа.—Пав-лін мөвпаліг моз кутіс кінас сінкымвывсө зы-равны,—мөдво өтувја оланін јіркһітам. Мөдыс-жык... Таво-пө Сталінградса тракторнөј завод вөчас 35000 трактор. Со-өд лыдпајасыс, сдемід дад! Сөмын те мөвпышт—35000! Гөрсө-бөрсө-кө һужөдан најөс—мусө кыщасны көрт вөһөн.. Өвіыд-і міјанлы мшалас. Мі государстволы се-

там вый да јай, а сјјö вичмöдас көрт вöлöс. стемид дад, гөгөрвоан, уклад сөлöма вöлöс...

—М-м-м...—нужöдiс стемид.

—Вежам олöмсö. Качтыштан коркö менсым кывјас: јешцö-кö пондан вiдчысны, öтнад коман. Медбöрја једiномичник—Мыров. Писыд јанјим лоас... Медбöрја мортөн пырны колхозö... Öд даг пызан сажö пуксöм-код. Сiз-öд, стемид?

М-м-м,—сiнјассö мöдарö нуис, јанјим, тыдалö лоi.

Вицöдö мöдлапöлын зарнiасыс лыа вылö, а оз адзы. Став олöмыс сылөн öтчукөрö јөршитчiс—јурлы улö. Сени пуö, булкöдчö...

—Гулс-голс, гулс-голс,—лечтасны кутчiгiс Павлин.

3.

Шондi летчöм бöрын Чирак кыщовтiс вöртi да петiс сы вестö, көнi вöли ужалö Павлинлөн бригада. Жож код шылыд виз бура паскыд да волыштчöма. Уна-нын ышкöма, лун-мöд кeжлö ышкымөн колöма-жö-на-а. Сымвицöдны мiча зорöдјас,—сiгöртöма, пыклöма.

—Трасичајас... парскыны көсјöны дај, парскасны тыдалö. Збыл-öд парскасны...—Тази вашкöдiс Чирак лөмпу улын сулалiгас. Сiнјассö читкыртiс, нырсö көрiс... Сiнвозас серпас.

—Колхознöј собрањнö. Премiрујтöны ударнöј бригадаöс. Кијасөн швачöдöны... Мыдчiсны ордјысан знамја, щeблет, кeстум... Геројјасөн шуöны.

—Чірак, чірук тај нырулад течісны,—делөд-
чөны колхозникјас...

Кыа муртсыг-нын чусалыштө, тыјасын герч-
көны лаңтөдчыг уткајас: Чірак зумыша віжөд-
ліс вадорлаң, бергөдчіс...

Војбыд прамөја ез уа. Төдвылас воліс сіјө
собраңнө, кор-тај шуісны ордјысны... Секі сы-
лөн вөлі чорыд нађеја ас вылас: парскас нај-
јасөс, көв гөгсө вөрәөдас, а парскас. Сы жылыг
гіжасны етенө өшөдан гагетө, а гашкө-і „Вөр-
лезыгө“-на. Ударник... Герој... петкөдліс... дока-
жітіс. Быдөн кутасны овөн велічajtны, старікјас
здоровајтчыны, нывјас нумјавны—почот геројлы.
Сесга бөрјасны скөт карта дөжөрітыгө-мі, ку-
щөмкө каміссіјаө-мі... Пос куа моз кутас пыр
вылө і вылө кајны... Бөрјасны председателө—
командір. Сөмын кесјөдлы јөзсө: те сетчө ветлы,
те сіјөс вөч... Сесга велөдчыны шутовтас. Во-
мөд мысті локтас кущөмкө сещөм мортөн—порт-
фела, өчкиа...

Ставыс, ставыс пондіс вардыны, ізтөг тув-
јасыг течөм чача моз пазалө... Коди мыжа? Пар-
скісны. А гашкө ез-на парскыны? Гашкө почас-
на ордјыны...

Војбыд Чірак сінсө ез куңлы. Кыакөд чет-
чіс. Воа, воа палөдіс бригадникјасөс. Асывбыд
дај куаунтыр бара ышкісны. Чіраклөн коскыс
круккод лоі, оз куснаг. Ышкө-вомсө мушкыр-
төма да өвтчө, Качалас-кө кодлыскө сулалөм,
візтырнас чілөстас:—Бара-нын лодырөс песан,
дыш.

Луныс вöлі рудыңык. Шондйыс тыдовчылас да бөр бердө. Лок вылө моз туруныс оз космы,—һуз, көт сесса гез гарт да жагөдчы увја пуө.

Шондйыс пондйс гөгымтчыны вөр јывтй да Чйрак щөктйс јурасны.

—Улсө... Мед војсө уҗас-һын,—шыасйс Педөр, ыжыдјура бригадһык.

—Јурыд тенад ул,—быщкйс Чйрак

Сйз зыксөм сорөн-й чөвтйсны.

—Јуртөм петук, а абу камаңдер тајө,—ропкөдчйсны Педөрјас.

Рытнас Чйрак бара ветлйс Павмыңјас вйз вылө, бара бура дыр сулалйс лөмпу улын. Ветлйс өтй зорөд дорө, вйдлйс, оз-ө улөс чөвтны... Оз, чегјасмөн кос турун. Сесса мөд зорөд дорө муныс. Кйсө пыдөз сујлйс. Медбөрја чамкостөз войс да мйстөма серөктйс: ул-код туруныс...

—Аскй пыжөн кывта да јуөрта правленһөлы... Аскйөз ог-жө вйдчыс. Муна да өнй-жө аслыныс вйстала, сйнманыс... Јанөда.

4.

Војыс лөз, өмйзкод јумов, ру код кокһыдык. Кымөрјас өщјөмны. Вйзсајса вөрыс сулалө щем.

Чөволө ывлаыс, сөмын вадорын трачкөдчө бйпур. Зарһй борда гебјасөн тојтөны бйкйңјас. Сурјаөн пыксөма јенежө рудоват щын. Бйпурдорын — бригада. Со Павмың, со Парук, со мукөд.

Павмыңлөн кйас кабала, бйлаң копыртчөмөн мйјкө арталө. Сесса јурсө лептйс.

—Поводъаыс-кө оз торк, строкыс лун војдөр ештөдам.

Сен-жө стемид пушкө, вомас чусалө чігарка.

—Валај, валај,—гораа мөвпыштис сіјө. Візөдліс шпынжалыс бригадыкјас вылө, ачыс шөш шпыннытис.

Ум руа сынөдыс дебыд. Камітчөм укладкоф пемыдлөз јуыс гактөма сыввізө. Гөд вужөрјасөн торгөдчөмны баф кустјас. Муртса-муртса кылө візлачлөн жургыштөмыс.

—Уж производітелност төдчымөн вылын вөлі —уж нормајас вевтыртөмөн вөчим... Уж качествомөс петкөдлө пунктөм турунным...

—Петкөдлө-і ем...—Кодкө шыагис мышјас сајсаң. Чујмөмпырыс візөдлісны—Чірак.

—Петкөдлө-тај, міга...—Чірак вежіңтліс вомсө. Біпурјө кодкө чөвтис гөрд лыс да чажгөмөн кыпөдчывліс біыс. Гөгөр југдывліс.

—Мы-нө сесса?—нынөм гөгөрвотөг јуаліс јон морөса бригадык.

—Мы?... Сас пункт выј-тај, міга. Ветлөј візөдлөј зорөднытө—ум... Со тед-і мыј. Нинөм шуны, ужаланнны... Производітелност кыпөданнны... качество.

Павлінлөн тіралыштөны вомдорјасыс. Четчис.

—Ме төда, Чірак. Есіјө кык чалкостас абузік кос турун. Төрыт сиктө летчывлі... метөг чөвтөмаөс. Төдам, міга. Ме шөкті-нын аскі бөр пазөдны сіјө кык чалкостөс.

—Кызі-нө сізі лоі... Ошыбкаыс?—јуаліс Чірак. Сін серғыыс төдчө—вешітчө, кың-тај кань ворслө шырөн.

—Кызи?... Ме мыжаыс.—шыагис јон морөса зон. —Сіјө туруныс увтассыс... Гривка код выв-сыгуфитис космыны да чөвтім... Гашкө, міса, вој-нас зермас-да... увтассыс щөщ.

—А-а... Куртинныд дај чөвтинныд. Шерт, кур-төм бөрад век чөвтлөны. Міса-жө кодкө мор-ног панјинныд мијанөс... Менө. Адза-өд, көсјан-ныд ордјыны—мі-пө... Геројјас. Чајтад мијанөс, уланыд мичкыны... Но-да... адзывлам... Сіктас, міса, адзывлам-на.

—Соцордјысөм—абу спорт. Соцордјысөм со-циалистическөј уж метод. Коди тајөс оз гөгөрво, —абу ударник...—Чірак вылө виқөдлөмөн висталис Павлин. Төдчө—морөсас пуө. Оз сы вөсна, мыј налыс Һелучкі кағалисны... Бригада улө кодјы-сөмыс мустөм.

—Мијан лоі ошыбка... Војтыр абу-на гөгөр-воөмны тырбура, мыј сіјө соцордјысөмыс. Тајө Һелучкісө асным кағалим, асным і бырөдам

Мөдыс тағі...—Павлин виқөдліс бригадникјас вылө. Јон морөса зон јурсө леғис. Һекөд вылө виқөдтөг содтіс Павлин кывјас дорө:

—...Оз-һин ло.

—Кывлин, Чірак,—һумдіс Павлин.—Мі јаві-төмыс огө полөј... дај колө јавітны, мед мијан-лыс Һелучкіјаснымөс мукөд оз вөчны. Сөмын бригадаөс конјавны... ускөдны вилны—таыс омөлыс һинөм абу. Кывзы: ен кодјы кодлыкө гу, ачыл сетчө вескалан.

Чіраклөн чужөмыс гөрд, бі југөрјас јөктөны вежыһ вом гөгөрыс. Сулалыштис һөдыр, серөк-тіс да... вужөр моз вошіс. Чөвуеис бі пур дорын.

Ви́звылын сулмөнн ру гыјас. Бердiс-һин ылыс-са зорödjас. Мөдлапөв пөндiс сажавны.

—Со-јортјас... сурiнныд—, серöктiс Павлин. Нумдөм пырыс быдөн ви́зөдлiсны сы вылө. Кодкө пылсһитiс. Гажтөм мөвпјас, бытө шондi пөтөм бөрын ви́звывса ру, пышјiсны бригада дорыс.

—Мөдыс тақи огө-һин вөчөј,—шпынмунiс јон морөса зон. Ви́зөдлiс Павлин вылө сесса стемiд дад вылө да тапкөдчыштiс вомнас. Шуны һинөм ез шу. А вiставны, тыдалө, телепiт.

..-А?

—Мыј?

—Вiстав, мыј көсјан,—ыштөдө Павлин. Јон морөса бригадһик бара ви́зөдлiс стемiд вылө да гыжыштiс кiһаувсө.

—Валај,—муркһитiс стемiд.

—Вескыда-кө шуны... Чукмөдтөг, мiса, вiставны-кө... Ордјыгөм вөсна-жө тазсө мi... Чиракјасөс көсјим ордјыны... Ы-ы-ы,—пиһсө жергөдiс јон морөса зон.—Трасiчаыд каһалөма ... Гы-гы-гы...

Сынөдыс јешщө на јонжыка сукмiс. Кымөр қiк вөрјылөқыс летчөма... Муртсыс, муртсыс чусалыс кыа друг бырiс, бытө кодкө һулыштiс. Лапкалө бiпур, выј комөк мөз сылө. Зарһiасыс өгырјас көһалөны.

Руһгiс аслас ви́з вылө стемiд. Ном чукөр коммалiсны сiјөс.

—З-з-з-в-в-i-һ-һ.—зола, зола езыс козвончiкјасөн тыһгөны пелвозын номјас.

Асылыс пөжарөн кыптiс. Ыргөн вiтура шондiыс јенежын дај јуын.

Муртса, муртса кылö жыньанлөн бувгём. Төв-
руыс друг лөнас да һинём оз кыв. Сегга бара
кыскö, ылыс, ылыс кылас:

—М... м... м... Бум... м... м...

Тöрыт рытнас сиктö летчисны Чиракјас. Стелö-
ыс тази вöли: праһник паныдсö ышкисны на. Рыт-
јадор Чирак кутис лөсöдчыны мунны.

—Чöv, он-жö летчы. Лун кык мысғи ставным-
һин летчылам.

Мича поводда дырјис-и пуктыснысö-а,—ра-
миһика велöдис Педөр.

Чирак јурсö пöлөстлөмөн виҙөдлис сывылö,
быт-тö һекор-на абу адзывлöма:

—Аски праһник...

—Туруныс идравтөг-и комас?...

Чирак виҙөдлис јенежö. Рытиввыв јенеж пелö-
сыс гөрд. Рудов дора кымөрјас мистöма буг-
жыласöны.

—Мөдлун локтам да идралам... Оз-на зер.

—Еј, јортјас, онö-жö...—, ез помав Педөр.
Вежыһ вома Чирак бердис бафјас сажö, сы бөрса
јешшö вит морт.

Виҙвылын друг лоі чöv. Берег дорын мурт-
са-муртса шышкöны бафјас. Ва вылысті чепса-
öны посһысык гыјас.

Асывсаһыс шонди пөжö. Педөрјас виҙө-
ласны јенөжö да бара куртöны.

Луншөргөгөрлаһ шонди кутис частөкод сажас-
лыны. Рудов кымөрјас чукөрмисны да чукөр-
мисны... Кыскö вөр сажыс пыр вымјас локтöны-и

Ју вылыс сөдөдыштис. Сая бадјас пышти котөртис збој ру. Мөдлапөвса лыа дорын кыв-визоны камајас.

Педөр дыр чујмалис. Адзө: оз уфитны чөвтны, поводџа тамалас. Поводџа, тыдалө, ыжы-да код локтө. Вес-өд оз шувгы виз бердса вөрыс.

Көр збојмөм төвруыс друг мездортырыс курыштис турун да шыбытис ју вылө, Педөр гөңечөн котөртис Павлин бригада дорө.

5.

Зертөз-на уфитис стемид чөвтны. Нымкод өнисылы. Таяө виззыс лој ештөдөма.

Рытивывсаң сөд морөса јусјасөн кыпөдчөны кымөрјас. Сукмөны,

—Вамај колөкө, зер наздоровјө,—шуыштис стемид да мөдөдчис Павлинјасөс прөведajtны. Наяө ештөдчөны-жө һи.

—О-оп!—јон морөса зон ружтыштиг мөз лептис куз вилаөн нөб жын турун.

Медбөрја јурјас-нин комыны визвылө. Регыд-и најө зорөдөз воасны.

Збој төвру дөзмөдчө чөвтысјаслы. Пыр зилө курыштны да ју вылөз нөбавны турунсө. Парук тамасө. Сыды зорөд вывсаңыс гөгөр тыдалө, коді мыј вөчө. Бостас мөздорас вила јылыс турун да кытчө колө палскас, сөгса тамалө.

Стемид џаџ локтис да паскыд коквожөн сувтис зорөд вестө. Овилы кыв шуас-да, мөдлы-да, Паруккөд весиг сінмасис.

—Ек, кытчō пысагōмыд... Лыстōмыд-тај. Ві-
ла јылōн-кō заргасны.

Ачыс сесса шпыңјалō, шпыңјалō Парук,
шпыңјалōны мукōдјас.

Візпомын тыдовчіс Педōр јургіјасыс тōвчōны.
Кыв шутōг зорōдсō кыщовтіс да сувтіс Павлін
возō. Лолыс тырōма, кывјыс оз артмы.

Матōвоім... Чірақјас тōрыт пышјісны... Кымōр
кыпōдчō... Турунным ідравтōм.

Брігаднїкјас чукōртчісны. Весіг Парук зорōд-
пінчō кутчісгōмōн увлаң копыртчіс.

Сесса быдōн візōдлісны кыпōдчыс кымōр
вылō. Јенежті котōртōны рудов кымōртторјас.

Кылō вōрлōн шувгōм. Вōр јылын карзїктыр
лебалōны ракајас.

—Міјанлы-нō мыј... Мед ез пышјыны. Асныс
і отвечайтасны,— дōзмōм пырыс шыагіс јон мо-
рōса зон. Мукōдјас чōв олісны. Педōр візōд-
ліс быдōн вылō, гōлыштіс да бергōдчіс бōр
котōртны.

—Стој,—сувтōдіс Павлін. Візōдліс јенежō,
сесса ідравтōм јурјас вылō... Мōвпалыштіс.

—Тїјан унаō?—јуаліс Педōрлыс.

—Ставōн-кō бостчам, удїтам-на.

Павлін јешщō-на мōвпыштіс.

—Ребјата, туруныс абу Чіраклōн, а колхоз-
лōн—міјан, ставнымлōн. Зер улō колны оз
поң. Ајда, кодї добровольнō... Віт морт татчō
колтчасны.

Гізім брігадїр сувтісны Педōр дорō.

—Ме-нө... Ог-мөј эгөдйтчы?—јуалис стемид. Бостис зорөд дорыс вѣла да щөщ мунис Педөр-јас дорө.

—Валај,—гөрд тошнас пырккитис. Сегса ставныс гөңитисны. стемид ружтө да вөтчө том јөз бөрса. Вѣласө шамыртөма, мөд кѣнас паскыд гачсө кутөма. Важөн-нын тазсө ез котравлы.

Друг ывлаыс чөвміс. дугдѣсны пушкыны бад-јас. Ју вылыс гылыдміс. Тазсө ывлаыс лаңт-лө ыжыд поводла возө. Турунјыв оз вөрчы. Сөмын кмѣвзөны камајас да көнкө ылын, ылын муркјөдлыштө.

Шондѣыс ем-на жө! Југыдлөз југөрјасөн лом-чө, бытө лөзов кмаңичаөн сажөдѣсны. Кемдөдѣс мөдлапөвса лыа, быгыдміс ју. Камајас јешщө-на горажыка пондѣсны горзыны. Термасөны Педөр-јас, сулсыны оз ештыны. Здукыс-здук быдмө выл зорөд, тыртаммө вѣзвыв. Пыр горажыка-і горажыка муркјөдлө гым. Сөдов јѣ пластөн лок-тө кымөр. Вѣзөдлан асыввывлаң — поскѣдѣк кымөрјас, на костын тыдалө лөзов јенеж... Вѣ-зөдлан рытиввывсаң — сөд, сөд кымөр, друг чардѣбі зѣрдыштлас, здук-мөд мысѣи ур-р-р-р... Көнкө бытө пос куѣа вөла гөңитас.

Кымөр дор өшјѣс-нын јурјас вестө, нылыш-тѣс шондѣсө. Пыр-жө пемдѣс. Сегса друг бад-јас пөлөн чепөстчѣс төвныр. Ју шөрсань кыптѣс веж вал да швачкысѣс кырјө, пылмунис. Сы бөр-са мөд локтѣс, којмөд... Бад-јас му бердөч гѣн-ѣсны. Сегса бара лөңѣс. Сөмын комѣны ју вы-лө мурзыны гыјас.

Зикöз тыртöммис вiзвыв. Воjтыр ружтöны зорöд гөгөр. Медбөрjа турун пластjас шлапкысöны зорöд вылө... Јешщö-кө здуқ-мөд iштас сесга.

Чардыштіс. Муркытіс. Медвоzza зер воjт шлапкысiс cтеmidлы нырас.

—Валај,—сöмын шујіс сiјö. Пөв-мөдыс јешщö тапнытіс вiланас, сесга бостіс куран да кутіс сынавны зорöдсö.

Бара зев чорыда муркытіс. Төвныр развиг-тыр четчышталіс зорöд вылө, көсјіс путкымтны да... Нөрјасөн уфитісны көртавны. Төвладорганьыс јешща нөсiлка пујас течісны, пощјасөн крепитісны... Он бост.

Ыжыд зыкөн локтіс зер. Возын мөдлапөв сајöдыс, сесга ју вомөн гөнiтіс да ведраыс моз кутіс кістны. Зорöд дорсан чомјасöз пыщјіг коста ужалысјас брөдва көтагісны. cтеmidлөн тошкыс вөв бөж моз зугсіс.

Чардыштас—лөзовјугыд бiјөн југдывлө мөдлапөв. Крапкас гымыштас—здрөгнiтö муыс, гызөм ју четчышталас кырјас вылө... Швачкө төвныр. Cинсөмны баdјас.

Друг пөлөсөн летчіс југыд, југыд јокмыл—чөрс код. Чомјын пукалысјаслы кыліс трачкөдчөм, бытө кос сартас чегісны... Сесга-тај јіркнiтіс... cтеmid јурсö мытчывліс чомгыс, езö-нын јенөж жыныс гургыс. Онi-на вөлі вiз шөрас шувгө куъ нывпу, гымыштіс да местукјас вылө пазаліс. Сотчөм бокпөвнас колі шувгыны.

Председател пугеіг мозыс-і куңіс сінјассө. Колхоһникјаслы тыдалө, кыңи сылөн вомдорјасыс тіралыштөны, лөзөдөм сінгујасыс зелалісны. Төдчө—уна вој прамөја абу-һин уәләма. Кущөм алі уәөм етащөм кадө. Муртса-на пуктысөмкөд ештөдчисны, колө һаң дорө кутчыһны.

Виң вылә петтөз, колхозын вөлі буза: косајас абу төчитөма, кураңјас вошласөмны... Сесса сфемщина. Мыјкө сорһитөма-жө-һин лоі—бјуро, заседанһө, совещанһө, собранһө. Партјачејка шуіс: пуктысан уж вужөдны сфемщина вылә... Сөмын-тај колхоһникјас пөвсын паскаліс сорһи: сфемщина дырји јона сөкыд лоас ужавны.—Со мыјла-і лөзөдөмны председателлөн сінгуранјасыс. „Чарла-мөлөт“ колхозлы сөмын-на кык арөс да „челаф-вигөмыс“ оз-оз да сещөма тракһитөдас... Колхозса олөм—сijө-жө машина. Быд колхоһник—өһи виңт тајө машинаас. Щыккөс-кө виңт-мөд, мөдөдчас зуртны. Он-кө справит ас кадө, вермас-і қкөз жугавны (пазавны). Сijөн-тај, миса, председателлөн сінгуранјасыс-і лөзөс.

Собранһө бура визувтө. Сорһитіс том морт. Өһи кінас пыкөма кущөмкө јокмыл вылә, мөднас шенасө. Мыј сijө јокмылыс—һекөд оз төд.

—Тајө бригадалы вөлі сетөма заданһө сi-зім лунөн ештөдны... Налөн һужаліс дас өһи лунөз. Бригадалөн уж производітельность вөләма

улын... Ужсö абу кужомны организуитны да.

Чираклы бытё пыщ нырöма чöрс јылын моз бергалö. Ез терпит да четчис:

—Улын, дерт... Он вермы, дерт... Етащом уж нормајас лöсöдинныд-да. Гөгјид вөрчымон ужалан-да, век недобор... Ми сесса винаватöс. Колö по правілу сорнитны, уж нормајас гырысöс—значит гырысöс.

—Вернö-ö-ö...—морт-мöd шыасисны Чиракдор, öдјонжык сесса тупкисны вомнысö.

—Уж нормајас абр гырысöс—асным лöсöд-лим... дај möд бригада докажитис... Тајö сорныис—кулаксаң петом сорни, кулаклы сөмын кивыв.

—Ме кулак? Ме?—кутис чуңнас зурöдны. Быдөн-öd менö төдöны, мед беднякыс ме—пролетариат всек стран... Абу-жö кулак.

Пукалыгјас пылснитисны. Kodкö сесса шыасис:

—Тани, Чирак, беднякыс уна пукалö.

Том морт видчисыштитис да висталис:

—Бедняк көт середняк, колхозник-кө те, вескыда сорнит, ен куснав. Чираклы ошјысны жинөмон: бригадасö пазöдис, ачыс медвоз вöлі летчöма праңничайтны... Сесса ул турун чөвтöмны. Партијнөјда комсомол јачејкајас тјанöс премірујитисны (Чирак нужöдис голасö) рөгöза знамјаөн.

—О-го-го-го.

Пызандорö вајисны рөгöза знамја. Гырыса гјжöма „ПОЗОР“. Гыҗис собраңнö. Чирак гөрдöдлас-да, лөзöдлас-да. Заводитлис-жö ескö јорт-

јасыккөд зык кыпөдны, еща кывзыг лоі да вом-
сө вежіңтігтыр пукіс.

Медвозза радјасын пукалыгјас өлөдөны му-
көдјасөс. Сен-жө сҗемід зодјалө. Талун сіјө гөрд
тошсө сыналөма, зыр паста лоөма. Том морт
кутіс сорһитны да тошсө возлаң чургөдіс,
суга кывзө.

—Мөд бригада докажітіс—уж нормајас абу
гырысөс... Задаңһө тыртисны строкыг војдөр.

—Ошкы,—четчөмөн шыагис Чірак.—Вывті-
һин-тај ошкыны кутін. Уль турунсө-һө ез өмөј
һајө чөвтлыны? Міјанөс һебог адзанныд...

—Бригадалөн вөлі өшыбка. Ачысвескөдіс..
Мукөд ног кулітны һекыті сесса. Тајө бригада-
лы мі сетам өрдјыган знамја.—Том морт раҗис
гаҗет пышкыг гөрд знамја да паскөдіс пызан
вылө. Быдөн һужөдчөмөн візөдлісны алөј дөра-
тор вылө. Рөгөза да кумач.

—Тајө знамјаыс кутас бригадаыс-бригадаө
ветлыны. Һаң ідралөмын кущөм бригада лоө
медвозын, бостас тајө знамјасө. Чіракјаслы
колө рөгөза знамјасө вежны алөј дөраторјөн.

Сесса пызан дөрө петіс Павлін. Сыркоф
мыјкө җепјасас нокошітчіс.

—Өрдјысөм—абу выслуга корсөм. Возө сө-
лөмсаң-жө кутам уҗавны... Мі тајө собраңһөлы
вајім пөдаркі.—Павлін кыскіс кущөмкө каба-
латор. Быдөн чујісны—кущөм пөдаркі-һин лө-
сөдөма бригада.

—Једінолічһик-крестаһин, середһак пырө
колхозаным.—Павлін візөдліс сҗемід вылө да
јуаліс.

—Лыдфа, слемид?

Слемид сувтис, виқодлис ас гөгөрыс—шпыңжа-
ланы. Ачыс щощ нумдис да пыркытис тошнас:

—Валај.

Быгтө јенеж жыңыс-гургыіс. Веег Чірак
дугдис сөласны. Чужомыс өзјіс. Мукөдјас моз-
жө пондис кыпидөсјаснас-кулыны-клопөдны. Мор-
тыд лучкі вежсис—вежың вомыс нумјалө, сін-
јасыс ворсөны.

Павмынлы угіс төдвылас аслас-жө кывјасыс:
кызі-тај зер бөрын веж турун чепөсјө, сіз-жө
міјан колхоз өні быдмө! Кыптө!!

Јонмө!!

1931-во.

(Җола формаа ворсантор)

Занавес воҗо петө „Крокодил“ — картонны
вөчөм маскаа, бөжа, кias кутө ас судтаыс
кымын вiла. Ко правө вiҗөдыҗаслы.

КРОКОДИЛ

Оланныд-выланнид,
Кывзыҗас ставнид:
Пөрыҗас, томҗас,
Нывҗас i зонҗас,
Колхоҗникҗас i колхоҗничаҗас...
Ставнидлы, җерт,
Месаҗ привет.

Ме — Крокодил

Вывти зiл.

Ғинҗасөҗ iҗыдөс,

Пинҗасөҗ лечыдөс,

Вiлки, со iос.

Мөдөс он корс.

Адҗа-кө уҗысөс,

Промфинплан зугысөс,

Пҗаҗникөс,

Ғвiстөс,

Оппортуҗистөс —

Вiлкинам саш!

Бергөда гаш,

Ва пыцкын көгөдә,
Гож воґын төлөдә,
Песа да коста,
Пиңјасө боста...
Закуска бур,
ҫоныс—кык ур.
Кынөмам — гур!..
Он һебоҫ дур.

— Кыгаң те усін-нө? —

Јуалө гусөн—со
(кодкө вылө индө).

Локті ме подөн,
Крокоҫил ходөн.
Віланам зібјасі,
Лапанам гыжјасі.
Өні со, тан
Корсыса сам.

(әҫенһидік кост. Візөдө публіка вылө
һімкодә).

О! ме-тај тіјанөс төдә..

Мыј-һин, колхоҫһица, Өдә?

(Залыҫ четкө да һумјалиҫтыр локтө сцена
вылө Өдә). Со, чужөмыс өзјалө — гөрд...

Оз һебоҫ Өдүкыд бөрд. (Өдә копрасө
сцена вывсан. Сөсә мыјкө мөһпәлиҫтыр мыј-
кө дыра сулалө. Сцена сајын заводитөһи
ворсны частуһика мотив).

Өдә (жуғыла вылө).

Менам һөмөј вөлі һөмыд,
Арса војкод гажтөһ зөв.
Важ влаҫт һөһө таҫі шуліс:
Көһыла-пө абу вөв.

Грамотаыс тед-пö һинöм
Сіңи-һин-пö Ода ов.

Кага вајны-кө-пö кужан,
Сесса һинöмтор оз ков.

(Збоја сувтö, Јурсö вылö лептöмөн гораа
вылö).

Өнi ыжыд олөм воггис,
Сајкалö-һин менам јур.
Ме—ударһица колхозын.

Өнi менö он-һин пур!

Таң-таң... Со кыңи, таң. {2-ыс
Менö өнi он-һин пур!

(Јöктигтыр мунö сцена сајö).

КРОКОДИЛ (кост бöрын. Бара виждö публика
вылö).

Тонö щöщ пукалö Пiла,
Ныррöңсö тiлö зев зiла.

Тошкыс-öд лым којан зыр...

— Колхозад век-на ен пыр?

дыр-жö-тај, Пiла те көсјан;

Зев жö-һин һöжјөн те кысган.

Тошкыд көт тенад-i куң,

Пјавiлеткатö, Пiла, ен уң.

(Тошсö ыркөдöмөн локтö Пiла).

ПiЛА. Чöвлы-жö, чöвлы,

Ег бура кывлы..

Менö-öд каңтыштiн,

Јöз воңын лакыштiн?

КРОКОДИЛ.

Ен скöрмы, вокö,

Ог велöд локö...

Колхозтөг тең
Бур олөм оз шед.

ПЛА (юрсө гыжжалө).

Но морө олөм...
Морөсын полөм.
Колхозың, дерт,
Пөттөз оз верд.

Бөв-мөскөс богтасны,
Овмөсөс кигтасны...

Куш вылад сек
Он небөг көк!

КРОКОДИЛ.

дед мозың олігад,
Вылторгыс полигад
Најтыс он мын...
Сөлөмың кын.

Пемыдлун мичкөма,
Кыскаган вичкөо.

Вина да сур
Колмөдө юр.

Виқодлы те тас
Выл олөмыс петас,
Бурсө і локсө...
Еј! Занавес востөј!

(Крокодил шыјө. Воссө занавес. Колхознөј бригада весалө көјдыс да зонталө плугјас. Весаган машина дорын кымынкө тыра метөк. Бригада ужалө да былө).

Ывлаын тулыс,
Шоналө муыс.
Сылө-нын лым.
Шондыс пым.

Ворсöны шорјас.

Кылöны горјас.

Сынöдыс лöз.

Лöгöдчöј јöз.

Локтö-кö тулыс,

Сылö-кö муыс,

Лöгöд-жö, друг,

Пиња да плуг.

Ужалыс дадö,

Ташöм збој кадö

Олöмтö веж,—

Колхозö кеж.

Отувја самөн

Петамöј ставөн

Чашыны бор,

Медым оз сор.

„Möd Витво тырö,

Межа-бор бырö.

Кулаклыс поз

Раџас (горöдöны) колхоз!!!

Локтö-кö тулыс,

Сылö-кö, муыс,

Лöгöд-жö, друг,

Пиња да плуг.

Ужалыс дадö,

Ташöм збој кадö

Олöмтö веж—

Колхозö кеж.

ПЛА (кост бöрын). да-а... Лöсыда ескö сы
ланныд-да.. кытчö пукганныд-а.

БРИГАДИР.

Міжан бригада
Ужалө лада.
Војтырыс шаң.
Көзасны Һаң.

Көзасны турун,
Скөтлы бур көрым...
Картупел, галан
Быдмас щөщ налөн.
Лоас-кө көрым,
Вөв кыскас вөрын...
Сурук-кө пөт,
Лоас-і нөк.

ПЛА. Сіз, сіз... томнөј мортыдлы зев дажө
пөлезнө тіжанөс кывзыштны. (*Видлө көјдөс*)
Чуртї-буді, көјдысныд кущөм міча. Тащөм-
над-кө көзан, вөр судта Һаң петас. (*Мөв-
налө*). А менам...

БРИГАДИР. Көјдысыд весалөма?

ПЛА (*ышловзө*). Абу-на.

ОСТА. Пїла, гөртө лөгөдөма?

ПЛА (*ышловзө*). Абу-на.

СТАВӨН. Кызі-нө көсјан көзны?

ПЛА (*мөвналө, кїнас өвтчөмөн*). Аттө-дај, со
крїстос... Удіта-на-өд. Оз-на-тај јур вылө
вїјав.

СТАВӨН (*Пїламы өтдор*). Партеїа шуїс: тавоса-
большевістскөј тулыст боевөја нуөдөмөн еї-
ктса овмөсын тырмы вїтвоса план Һол-
воїи.

ПЛА. Сіз, сіз... Зев дажө гөгөрвоана: пјатімет-ка быт колө тыртны... Сытөг, прімернө шуны, мірөвөј капитал вермас мјанөс нөјтыштны... Көзны колө міса... Бара-жө, кылөдчыны колө-і... Он мун—вөрыс космас, мунап—он көз. Сегса кыз гажыд бергав. Нырыд вылын—бөжыд сібдөма, бөжыд вылын—нырыд сібдөма... Зев дажө ыжыд аһтірес артмө...

СТАВӨН (*Пілаыс өтдөр*). Партіја шуіс: тувсов гөра-көза нуөдігөн өтшөщ мјан мөд мөг—вөр кылөдөм! Колө мобілізујтны ужалыг јөзлыг вңымаһнө да ужалан вын јуклыны сізі, медым јітны кыкнан ужсө, медым кыкнан ужыслыг плансө тыртны ас кадө да содтөдөн!

ПЛА. Сіз, сіз... Көт-і томнөј крестаніи ме, да гөгөрвоа... (*Пукө да чігарка гартө*).

БРИГАДІР (*Пукө Піла дорө*). Кывзы-жө, Піла. Мјан колхоз кык бригада-һін мөдөдіс тувсавны. Тајө ужјаснас мі ештөдчам да щөщ-жө кајам...

ПЛА. Сіз, сіз... Тајө зев ыжыд іһтірес... (*сорһтөны бригадіркөд*).

(*Рунө Парпон; кыскө тыртөм мешөк. Унзіла, дыша вослалө*).

ПАРПОН. Уф-ф... Кымын мешөк-һін колі? Век-на кык?! Оз тај чінлы буракө... (*Пукө тыра мешөк вылө*). Кокјасөј оз һін кыскавны.

ӨСА. Мыјыг нө сещөмасө музін, Парпон? Лунтырөн кык мешөк амбарө петкөдін дај...

ПАРПОНЪ. Но, но... Ен гыжјас ме выlö (Кост
бöрын). Кыскала на, луныс куъ-на..

ОДА. Тагтö трудоеңыд оз кај, Парпонъ.
Ачыд öд бостсін новлыны мешöкјассö.

ПАРПОНЪ (суетö, морöсас таркöдö). Ме? Јед-
рон колпак! Ме да ог новлы тајö мешöкјас-
сö?.. да-öд тајö меным сөвзöм дон оз су-
лав (Пукöд). Боста кө, здукөн шыблала не-
пöштö амбарöз... Верма і... (Кинас кодарлан-
кö öвтыштö). Уф ф... Öбöд вылас ез-на
звöңитны?.. Менам рушкуын ватагаөн-ңин
звöңитöны (Малалö рушкусö). Ок, ескö öнi
сојыштны... по-ударному! (Сапöг гöлöныс
кыскö даркод нан). Со тај öруфöдыс... Öш-
кös начкыны позö (Ышловзö да зөбö).

БРИГАДИР. Кыззы-жö, Парпонъ. Лун-мöд мысғи
мијан бригада кајö мол лезны. Тед щöщ
ковмас кајлыны.

ПАРПОНЪ (суетö). Ме? (Морöсас таркöдö).
Кајла бара... Кöт öнi-жö... (Пукöд). Рад ескö
мунан да...

СТАВÖН. Мыј, Парпонъ?

ПАРПОНЪ. Сас тув выј: коскöј жукалö!..

ПЛА. Ух, вылад песьштан да прöјдитас..
Важыс јон лöö...

ПАРПОНЪ. Ме-тај сјöс-жö вистала... Кызi-нö
ог кај... Ме-öд—ударник!.. Мыјла-кö-тај век-
на ез премiруйтны-а.

ПЛА (бжö шуö). Небыд инад...

ПАРПОНЪ. Рад ескö каја молтö лезны... Зев
дажö окоч, мöјмусаң-ңин окöтита вöли... Сö-
мын тај...

СТАВОН. Мыј, Парпон?

ПАРПОН (ышловзө). Көмкот абу...

БРИГАДИР. Сетам реңинөвөјөс-на.

ПАРПОН. Сетаныд-кө, секи серт-нын муна...

Кыв шутөг каја Көв зик пыр-жө... (Ышловзө)...

Өні ог ешты... Гөтрасны көсја!

СТАВОН (сералөны). Ок те Парпон!

(Кылө звөн. Парпонлы нымков. Кыскө пансө.
Лөсөдчө котөртны).

БРИГАДИР. Но, Пила... Ветлам мијан столов-
каө, колхознөј сојансө паңыштам. Шөщ
төлкүјтыштам. Обөд бөрын виçодлам мијан-
лыг овмөс: скөт картаө пыравлам, племен-
нөј өшкөс петкөдлам...

ОДА. Капуста рөссادا виçодлам... Уна мијан...

Сиктлы тырмас. Јасмө, Пила, пыравлам.

Мијан нывбабас өні оз-нын мајитчыны кага-

јаснас. Асылын пыртасны да лунтыр уж

вылынөс. Мужикјас кылөдчөны, а ми тани кыз

ужсө вөчам.

ПИЛА. Сиз, сиз... Тајө зев дажө ыжыд аңгырес.

Мијанлы, томнөј крестанаыды, јона колө

тијанлыг велөдчыны.

БРИГАДИР. Но, бригада! Колхознөј столовкаө

ша-а-гом марш!... (Парпон пансө кутөмөн

медвоç ускөдчө). Стојлы, Парпон. Чеп јы-

лыг моз-тај мынин. Ештөд ассыд ужтө, дај

сојан... Но, ајда, ребјата! (Парпон воисө

паскөдөмөн сулалө. Мукөдјас сылгтыр мунөны)

Мед-жө кылас мијан гор,

Јөлөгаөн јургас:

Таво көңам унатор,
Урожај мед быдмас!

Отуз ужавны зев шаң,
Ужыд јона пуо.
Лодыр мед оз дасты паң,
Весалам поре зуон!..

ПАРПОНЪ (*скора зебо пансө*). Оз-і вердны...
Со-од кыңи ударныктө отдортоны. Ок, ескө!..
Кажны ескө!.. Көлөкөлныча вылө ескө!.. да
горөдны ескө!.. (*Морөсас таркөдө. Сесса сө-
мыштө. Мөвпалө. Ојтсалө*). О-о-о! Зик шер-
дын пастаоң жергавліс... (*Віжөдө мешөкјас
вылө*). Гм!.. Тајјасөс кыскыны колө... Мыјыг-
ескө-і повяі: пелпомјасөј көрткодөс... Бост-
га-кө, здукөн шыблала кымөрјас вылө.
(*Гартыштө чигарка*). По-ударному-кө бостга,
здукөн новла. (*Өзтө*). да-а-а... Рушкуын
јона звөңитөны. Быд сув костын бытө
пудја жыңыан брунгө. Етащөма ужала да
кыг сесса оз сумав!.. Мыјла бара мортлы
кынөмсө көвјавлөмаөс-а? Кущөм дурак сө-
мын мөвпыштлөма-а... (*Пуксөмөн віжөдө ме-
шөкјас вылө*). Гм!.. Тіјан вөсна сојны оз поң...
Велөдчөны, велөдчөны мукөдјас... Кувтөң
велөдчасны, а оз-жө вермыны сещөм маши-
на ізобретитны, медем, значіт, ачыс көзө,
вартө, дај пөжалө... Ме ескө лун-лун кујлі...
Сојі да уңи... Вот ескө олөмыд! Јөјөс-на-жө
јөвыс, Парпон... (*Лукјысө піщөгас да кыскө
нан крај*). Сен-кө оз вердны, таң соја...
Менам запасыд век ем. Запастөг оз поң..

(*Пансö кыскылö*). Гм!.. Кушöм бјурократ-
 ын бара лöсöдiс трудодеңјассö? Вот ескö
 колскы сылы тајö ударнöј паңнас. (*Ҷебö
 пансö*)... Час-жö нурјасышта. (*Гöгөр виңдöм
 да пернапасасö. Сојö*). Војдөр вöли сiз-таз
 ужыштан да јöз моз-жö бостан... Öнi зiк-
 ын пон лыöс-моз вiлöдöны мi-код трудöвöј
 колхозникјастö... (*Водöмөн сојö*). Нуровтла...
 Нөкод-тај матын абу. докторјас шöктöны
 виңны здорөвјötö... Здорөвјö колö виңны.
 (*Ојтсалö*). О-о-о!.. Шондiыс кушöма пыв-
 сöдö... Быд лы костöд сымјалö. Благодат,
 Парпоң... Вугыртла-кö, здорөвјöлы буржык...
 дај јонжыка... (*Ојтсалö...*) ужавсас... (*Ныр-
 горөн узö*).

КРОКОДИЛ (*гöгөртö Парпоң гöгөр. Локтö
 публика воңö*).

Парпоң лодыр,
 Парпоң дыш.
 Шондi воңын
 Пöжö мыш.

Тази Парпоң
 Коллö кад.
 Тöлк-кö сурö—
 Узны рад.

Ужыс сылөн сој оз вiс,
 Мукöдјас-моз пöс оз кiет.
 (*Пышижö*).

ГAdCB („Волноју морскоју“ вылигтыр локтö.
 Adзö учыс Парпоңöс да лантö. Мөвналö.

Злораднөја нумјалө Кыјөдчөмөн локтө да
весалям көјдыс пыщкө сөтөө машина улыс
төрича).

КРОКОДИЛ (петкөдчылө).

Талөн өні өтi мөг:
Көјдыс пыщкө течны јөг.
Коднө тајөстө оз төд,
Ташөм мортыс — кулак рөд!

*(Сајалө. Гадов ештөдө асыс „ујс“ да локтө
сцена воқө. Гусөн висталө публикалы).*

Ме ручкоф најан,
Ошкоф скөр.
Ме ыжку пыщкө
Ҷебсөм эвер.

Но колхоз пыщкө
Ҷеби гыж...
Kodi indas
Менгым мыж?

(Синјасыс мистөма өзјөны. Лөг).

Ме зуга,
Ме торка,
Ме гудырта тан!
Ылөдла!
Сота!
Талала һаһ!

Быд активистлыс
Ме донјали јур:
Сулалө зарад дон —
Кык да жың ур!

Ківыв мен ужалö
Лодыр да рвач.
Колхозсö пыццаңыс
Кістны мем маст.

ПАРПОНҢ (*садмө*). А?.. Мыј?.. Коди?.. Көн?..

ГАДОВ (*мелиа*). Но-о?.. ПарпонҢ-тај вөлөма..
Кыз-һин овлан? (*Локтө сы дорө*).

ПАРПОНҢ (*унзила гыжжасө*). Олам... һаң сојам
Те-нө, Гадов, мыј тани шөјтан?

ГАДОВ. Сіз тај... муна-муна вөлі, дај воі татчө.
да-а-а... Важөн—вiчкoын старөстаалiгөн..
Ғпу, шуcic-жө...

ПАРПОНҢ. Төдам-өд... Кызі тенө колхозас сi-
бөдiсны, сiјө вот абу гөгөрвоана.

ГАДОВ. Сiзi-жө... Мукөд-моз. (*Гусөн*). Те ас
морт—поэө вiставны. Ме-өд важөн-һин гө-
гөрволi... мiга, мiквiдiрујтавны пондасны..
Но-i вузавлi мыј-сурө: выль тарантас, сiөс-
көлуј, мукөд шыллө-мыллө. Середһак
пыдһi-i бостiсны, хе-хе... (*Мөвпалө*). да-а-а..

А вот вөлі менам Ғитө сват. Ез куж... Ку-
лакалісны. Ез кај вөрө-да... Но-да те, Пар-
понҢ, ачыл төдан... Душа—морт вөлі, душа!..

ПАРПОНҢ. Ғитыл ескө абу жал-да... Куим ку-
чик јөзыдлыс кулис, једрон колпакыл.

ГАДОВ. Чө-өв, ПарпонҢ!.. Колхозад олөмыд
зев-өмөј јумов: эдөлщина, трудоһеһјас,
ударһичество, бригадајас... Мыјсө ез-i көв-
јавны мiјанкоһ трудөвөј крестана вылө.
Ачыл мөвпышт, ПарпонҢ, вумнөј јурнад..

ПАРПОНҢ. Тајө-тө збыль.. Обөдiтөны мiјанөс.
Складу-һi ладу абу.

ГАДОВ. Сіјö-тај-і вістала, Парпоң... (Сцена сайын жылö сорни). Но, кодјаскö-тај локтöны. Час ме ветла... Прöшщайтлы, Парпоң. (Термасöмөн мунö. Локтöны: Пiла, Öда, бригадирјас).

БРИГАДИР. Но, вот, Пiла, адзылiн мијанлыг овмöстö?

ПiЛА. да-а... Зев дажö аңырес (Сорнитöны бригадиркöд).

ÖдА. Парпоң, мешöкјасыд тај век-на тан?

БРИГАДИР. Вістала тај тед, Пiла. Гöра-кöза став уқсö ми вужöдам эфелщина вылö. Уна-ö вöчан да кушöм качествоөн, сымда-і бостан.

ПiЛА. Тајö-тö фелу, зев дажö фелу.

БРИГАДИР. Со, виқöдлы мијанлыг кöјдыссö (мунö мешöкјас дорö). Мед öви јог-кö адзан... (вид-лалiны). Со... Мыј тајö? Парпоң?

ПАРПОҢ. Мыј? Танi ме...

БРИГАДИР. Кыс тајö кöјдысыс?

ПАРПОҢ. Öнтајаыд, једрон колпак...

ÖдА. Јогöс-да?.. Öнтај весалöм кöјдыс вöли.

ПАРПОҢ. Ој-јö-јö-о-ој!.. (Јурас кутчысöмөн нышјö. Кост).

ПiЛА. Чу-уфе са!..

КРОКОДИЛ (вајöдö Парпоңöс да Гадовöс).

Сiнјасöј југыдöс,

Пiңјасöј лечыдöс,

Вiла, со јос —

Мöдöс он корс.

Адза-кö узысöс,

Промфинплан зугысöс,

Пјаньикöс, свiстöс,

Оппортунистöс —

Вілкінам саш,
Бергöда гаш,
Мыска да коста,
Піньясö боста.
Кынöмам гур,
Он небос дур.

ПАРПОН. Ме... Учи... Волис Гадов. Сijö-i те-
чöма...

БРИГАДИР. Важон-һин тенö тöдам, Гадов...
Сурсöмыд ми пöвстö...

ПЛА. Тажö-жö Гадовыс менö велöдлис: ен-пö
пыр колхозад.

„Вöv-мöstö бостасны
Овмöstö кигтасны,
Куш вылад сек,

Он небос көк,“ — шулывлис сijö. Та-
лунгаң менö лыдлөй колхозһикөн. Ог көсҗы
мунны кулақјаскөд. Туј мијан, ужалыс крес-
таналөн,—колхоз!

СТАВÖН (*Парпоңыз да Гадовыс öтдөр*).

Весалам колхозыг став кулацкөј элемент-
јасöс да налы кивыв ужалыгјасöс! Јонмө-
дам колхозјас оргаңизацја да овмөс јонлун
боксаң!

КРОКОДИЛ (*һүдө сцена сажö Парпоңыз да
Гадовөс*).

Синјасөј југыдөс,
Пинјасөј лечыдөс,
Вила, со, јос,
Мөдөс он корс.

Адза-кө узыгос,
Промфинплан зугыгос.
(Сајалоны).

Өдә. Тајон помалам ми ворсөм.
Кывзыгаслы— атеө кыв.
Медбөрјаыг тани ғылам
Колхоз жылыг ғыланкыв.

БРИГАДИР. План-кө ем, воэыв-нын төдам
Таво тулыс мыј ми көзам.
План-кө абу, вескыд мат.
Кулак сы вылө-і рад.

Өдә. Медым бырөдны зик пыр
дышөдчөм да рвачество,
Колө артавны уж лыд,
Щөщ-і сылыг качество!

БРИГАДИР. Кодыр јукгө урожај
Једокјас лыд серти,
Парноң сојө мөдлыг паж...
Кулак радлө, дерт-нын.

Өдә. Колө чөвтны важ прывичка.
Бырөдөј лок обезмичка.
Обезмичка-кө оз быр,
Колхоз кутас чотны пыр.

1932 во.

КыланнЫд онӧ тӧ выл тӧдӧм шыҗассӧ?

Кывзыгӧҗ! Кывзыгӧҗ!..

Важӧн, кӧн воҗтӧвкӧд панлагӧс кӧр;
 Кӧн кӧч вылын пелывлагӧс ош асгыс скӧр;
 Кӧн лебӧгас увҗасӧ суҗ чеглагӧс борд;
 Кӧн воҗ вӧлӧ ывлаыс, кыт ез тувтчыв морт—

Ӧнӧ сет җӧркӧдӧ,
 Сынӧдсӧ чашӧ,
 Кӧрт гыркҗа, кӧрт кока,
 Кӧрт вома „ӗвер“.
 Кӧрт сӧннас җӧрдалӧ,
 Кӧрт горшнас кашкӧ.
 Кӧрт сӧлӧм дыпкӧмыс
 Тӧралӧ вӧр.

Кывзыгӧҗ! Кывзыгӧҗ!..

Важӧн, кӧн җӧктывлӧс вӧҗ вӧзыв җу;
 Кытыс сез воҗҗасӧ кыптывлӧс ру;
 Кӧн ӧзҗасӧ нӧҗтчывлӧс кӧзыд җор гы;
 Кӧн ез тӧдлыв воҗсагӧм ылавыв вын—

Ӧнӧ сен: мудӧдҗас
 җу морӧс пыкӧны.
 Ва бердын кыпӧдчӧ
 Ыҗыд завод.
 Сурҗасӧн бӧкӧҗҗас

4
Јенежө кајоны.
Шын сурја катласө,
Бытөкө код.

Кывзысөј! Кывзысөј!..

Важөн, көн коңер морт пессывліс пыр,
Шорјасөн кістліс пөг сорөн вір:
Пу-гөрјөн пегравліс шондібан му
(дыркод-жө, ме чајта, сылөн оз вун)—

Өні сені тракторлөн
Ружтөмыс кылө.
Бөрөзда нуө
Көрт вома вөв.
Веж ежа шөралө,
Путкылтө, шырө.
Ружтөм шы ылө
Пышјөдө төв.

Кывзысөј! Кывзысөј!..

Важөн, көн лебавліс кокныңдік кымөр;
Көн сунавліс, ворсліс шонділөн југөр!
Кыт тувгываліс вылыганъ јенежвагус;
Кыт шлывгываліс бордјаснас өвтчігтыр југ—

Өні сен: тујјастөг
Јероплан чівјалө,
Суналө сынөдын,
Оз шенышт борд.
Көрт лебач сынөдын
Гажаа сылө.
Пукалө сы пыщкын
Вескөдлыс морт.

Кывзысөј! Кывзысөј!..

Выл шыјас локтöны, выл шыјас кылöны —
Пармаын олысјас, кыланныд ті?
Олöмлы вылторјас мiр тырнас ғылöны...
Öзтöны му ылаö куслытöм бi.

1929 во.

Лөмпу вылын һуаҗиҗ кор
 Кышакыло һебыд шыон,—
 Тувсов төвру вөлөст дор
 Бетлө ыркјөдлана гыон...
 Асја шонди мытчө ныр,
 Четчө гөрыс бригадир.

О, вөрва вылын ворсыг кыа!
 Те шонди гөгөр бисер кыан,
 Сиктлы ыстан мелі һум,
 Вөтлан татыг војга ун!.

Вај четчөј!.. Колі вој;
 І лысва космө лөмпу вылын.
 А јенеж—миҗа, лөзов ној,
 Кыз сариҗ волсышсөма ылө.
 А улас—дортом, ыжыд му,
 Сег кыптө төлалана ру.

Плугјас дастөма-нын гөрны;
 Колхознөј семја оз дыр уҗ:
 Мед пуктас уна быдмас јөрын,
 Мед һаңыс лоө мортыг куҗ.
 Колхозлөн вөвјас гөрны даг;
 Мөш көјдыс весалөма сылөн.
 Меж јөз-кө аугны көсјас тас,
 Пыр налыс бергөдасны сылі...
 Колхозын—тувсов страдна кад,
 Мед уҗын вөлі гөгөр лад.

I петас ыб вылө бригаада
(Od жүргө сені гажа мај),
Med ежа шөравны сук радөн,
Med бостны кык коџ урожај.
Тувсов лунө гөрны жар,
Сек муџтөџ сојлы ужыд сурө.
Но локтас зарңи шепта ар,
I ужтө тенгыд вештас бура...

Таџи сылө тувсов сөстөм лун,
Сіктыг вөтлө асја ун.

О, вөрва вылын ворсыс кыа!
Те ветлан јенеж вывті гыөн,
Кор шонди мытчө ассыс ныр...
Щөщ секи четчө бригадир!

1933 во.

Пожөмјас пөрөны,
 Лым ешкін гынмө.
 Јаг вывті чепсасө
 Јөлалөн гор.
 Вөр вылын шонді
 Выј-војтөн кынмө.
 Турзөма парма,
 Сулалө зор.

Туганјас шувгөны,
 Көзөны гыөр.
 Звучныклы копыртчө
 Му бердөз пу.
 А јенежыс—вылын,
 Сарізөн гыө,
 Коғналө Вој-мулы
 Адзывтөм шуд.

Најө тан унаөн,—
 Сөлөмныс өті.
 Ударнөј бригада
 Оз төдлы прорыв...
 Выл шыјас јургөны,
 Лебөны сеті;
 Сылөны пармаын
 Выл сыланкыв.

• • • • •

Горалан војас.
Көрт зыка нем.
Аслас геројјас
Војмулөн ем.

Воглалөј лунјас,
Талалөј өд.
Шондйыс шензөмла
Виңдалө мед.

Волісны војас,
Көзісны шог —
Олөмыс вөлі
Морт вірөн код.

Волісны... Мунісны...
Оз-һін ло бөр.
Та јылыг јургывліс
Коркөја вөр.

Өні өд пармаыс
Томмөма збыл.
Олөмыс збојмөма,
Лоөма выл.

Төрыт-на парма,
Талун — вөр цех.
Һумјалө, лөстасө
Кықи һиҗ мех.

Проводө зугсөма,
Пессө војтөв,
Көјінөн омлалө,
Век-на оз ов

Важөн-кõ козувјас,
Торпыріг јі,—
Оні вөр цехлөн
Електро бі.

Пурга оз кусöd,
Оз ңылышт вој.
Вослалөј лунјас,
Чорзödö бој.

Горалан војас.
Кöрт зыка нем.
Аслас геројјас
Војмулөн ем.

1933 во.